

SOVRAŽNI GOVOR V SLOVENIJI

uredila Veronika Bajt

SOVRAŽNI GOVOR V SLOVENIJI

Uredila Veronika Bajt

Mirovni inštitut

Inštitut za sodobne družbene in politične študije

Ljubljana 2026

Sovražni govor v Sloveniji

Uredila Veronika Bajt

Recenzenta: Vesna Leskošek in Rok Smrdelj

Jezikovni pregled: Megamoment, d. o. o.

Oblikovanje, prelom in naslovnica: Aleš Cimprič

Izdajatelj: Mirovni inštitut, Metelkova 6, 1000 Ljubljana

Elektronska izdaja

Ljubljana, 2026

Monografija je nastala v okviru raziskovalnega projekta »Sovražni govor v sodobnih konceptualizacijah nacionalizma, rasizma, spola in migracij« (J5-3102) in raziskovalnega programa Mirovnega inštituta »Enakost in človekove pravice v dobi globalnega vladovanja« (P5-0413), ki ju financira Javna agencija za znanstveno-raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

Katalogni zapis o publikaciji (CIP) pripravili
v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 278102019

ISBN 978-961-7262-04-9 (PDF)

To delo je ponujeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva-Nekomercialno 4.0 Mednarodna (CC BY-NC 4.0).

Vsebina

Uvodne misli: ko besede zagorijo	5
Veronika Bajt	
I TEORETSKI IN KONCEPTUALNI OKVIR	
1 Sovražni govor, migracije in nacionalizem	14
Veronika Bajt	
2 Presečišča sovražnega govora: imaginarna produkcija Drugega	38
Ana Frank	
II EMPIRIČNE PERSPEKTIVE	
3 Javno mnenje o sovražnem govoru	66
Ana Frank in Veronika Bajt	
III NORMATIVNI IN INSTITUCIONALNI OKVIR	
4 Kazenskopravna obravnava javnega spodbujanja sovraštva, nasilja in nestrpnosti	98
Neža Kogovšek Šalamon in Sergeja Hrvatič	
5 Izzivi digitalnega prostora v obravnavi sovražnega govora	122
Veronika Bajt, Neža Kogovšek Šalamon in Ana Frank	
Stvarno kazalo	147
Seznam grafov in tabel	153
Recenziji	155
O avtoricah	163

Uvodne misli: ko besede zagorijo

VERONIKA BAJT

Monografija obravnava sovražni govor z različnih disciplinarnih vidikov in poudarkov, a hkrati zgolj odškrne vrata v to kompleksno tematiko. Mnogoterost pristopov odraža kompleksnost družbene realnosti, ki poraja vprašanja o tem, kaj sploh je sovražni govor, zakaj je škodljiv, kako se nanj odzivati in kje trči ob nujo zagotavljanja svobode izražanja. Univerzalne definicije sovražnega govora namreč ni, saj se pojem pojavlja v različnih kontekstih. Tudi že izvedene raziskave v slovenskem prostoru potrjujejo težave pri prepoznavanju sovražnega govora, kar otežuje njegovo definiranje in opredelitev sistemskih ter drugih razlogov za njegovo razrast.

Širše družboslovne definicije sovražnega govora se razlikujejo od pravne opredelitve kaznivega dejanja »javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti«. Prav tako kazniv sovražni govor ni enak družbeno nesprejemljivemu sovražnemu govoru, kot tudi razžalitev ni isto kot sovražni govor. Razhajanja med pravnimi opredelitvami sovražnega govora in njegovimi širšimi družbenimi interpretacijami ustvarjajo konceptualne ter praktične nejasnosti, ki pomembno otežujejo njegovo dosledno prepoznavanje in ustrezno obravnavo. Raziskave s področja

psihologije so pokazale, da sovražni govor ni racionalen pojav, tudi zato ga je treba obravnavati širše – kot sociološki, komunikološki, pravni, kriminološki, psihološki, pedagoški, politični, jezikoslovni in filozofski koncept. Sociološka definicija, ki je bila v ospredju raziskovalnega projekta, iz katerega knjiga izhaja, sovražni govor opredeljuje kot žaljiv diskriminatorni govor, usmerjen proti manjšinam. Gre za govor podrejanja in zatiranja skupin brez politične moči, kar še pogloblja zgodovinske družbene neenakosti.

Dolgo so v literaturi prevladovale obravnave pravnih vidikov sovražnega govora, kar pa zadnja leta prehitevajo računalniške analize z uporabo velikih jezikovnih modelov. Posebej pomembne so postale analize spletnega sovražnega govora, saj njegovo širjenje pospešujejo nove informacijske tehnologije in družbena omrežja, ki omogočajo hitro razširjanje sovražnih sporočil ter izmikanje kazenskemu pregonu. Sovražni govor postaja tako vse bolj pereč problem ter eno ključnih vprašanj v družbenopolitičnih razpravah sodobne Evrope in širše, zato se povečuje tudi financiranje aplikativnih projektov, katerih cilj je ozaveščati javnost o tej problematiki in načinih odzivanja. Kljub temu izključevalna, ksenofobna, sovražna in hujskaška retorika postaja vse bolj normalizirana, ne glede na možnost sodnega pregona, ki se med državami sicer razlikuje. V Sloveniji je na primer brez kazenskih sankcij pogosto dovoljeno izreči skoraj vse (o tem teče beseda predvsem v četrtem poglavju).

Čeprav se sovražni govor pogosto obravnava pravno in lingvistično ter je v napetosti s svobodo izražanja, v sociologiji ostaja slabo teoretično raziskan. Zaradi odsotnosti univerzalne definicije in nacionalno pogojenih pravnih pristopov so primerjalne analize omejene, razprava pa razdrobljena. Monografija obravnava to vrzel z analizo sovražnega govora ne kot izoliranega diskurzivnega dogodka, ampak kot prakso družbene dominacije, ki je globoko prepletena s širšo dinamiko nacionalističnih državnih politik, rasističnih predsodkov, spolnih norm in »upravljanja« migracij. Avtorice tako izhajamo iz zavedanja, da gre za pojav, ki ga je treba preučevati skozi presečišča osi neenakosti.

Knjiga prinaša premisleke o družbenih, pravnih, medijskih in političnih dilemah, ki spremljajo pojav in regulacijo sovražnega govora.

Vsako poglavje se posveča specifičnemu vidiku znotraj razvejanega in večplastnega spektra sovražnega govora, pri čemer monografija postopoma vodi bralca¹ od temeljnih konceptualnih izhodišč k empiričnim uvidom ter nato k normativnim in praktičnim razmislekom. Poglavja so strukturirana v tri vsebinske sklope: prva sekcija zasnuje teoretske in konceptualne temelje, druga prinaša empirične analize iz slovenskega konteksta, tretja pa razvija normativne in pravne razčlenitve.

Osrednja konceptualna nit monografije temelji na medsebojnem prepletanju interseksionalnosti, družbenopolitične moči, javnega diskurza in regulacije. Analitični okvir tako omogoča razumevanje sovražnega govora ne le kot komunikacijskega pojava, temveč kot odraz širših družbenih razmerij, struktur privilegijev in izključevanja. Zato knjiga ni zgolj empirični vpogled v trenutno stanje, temveč kritična analiza družbenih razmerij v Sloveniji, ki razkriva, kako se sovražni govor umešča v širše dinamike neenakosti, politične polarizacije in digitalno preoblikovanih javnosti.

Prvi vsebinski sklop se začne s sociološko refleksijo Veronike Bajt o širših okoliščinah oziroma strukturnih vzrokih za pojav sovražnega govora. Poglavje ponudi sociološko definicijo sovražnega govora, vzpostavi povezavo med sovražnim govorom, družbeno močjo, neenakostmi in državnimi politikami ter tako ponudi konceptualna izhodišča. V drugem poglavju Ana Frank nadaljuje razpravo o tem, kako sovražni govor deluje kot izključevalni mehanizem, ki temelji na zgodovinskih in afektivnih reprezentacijah oziroma imaginarnih predstavah o Drugih in kako specifično vpliva na različne manjšine (verske, etnične, spolne). Avtorica nadgradi sociološko opredelitev z analizo kulturnih in simbolnih mehanizmov, poglobi razumevanje interseksionalnosti in imaginarijev ter doda empirične vpogleds. Prvi poglavji družijo temeljno raziskovalno izhodišče: razkrivata, kako se drugačenje – v svojih kulturnih, nacionalnih, rasnih in spolnih preoblikah – useda v družbene strukture ter proizvaja sovražni govor kot mehanizem vzdrževanja hierarhij. Medtem

1 V besedilu so pri poimenovanju oseb mestoma rabljene moškospolske slovnice oblike, ki veljajo enakovredno za vse spole.

ko Bajt svoj makrosociološki, strukturni pristop gradi na konceptualizacijah nacionalizma, rasizma, migracij, spola in meja, pri čemer sovražni govor razume predvsem kot mehanizem družbene dominacije, vpet v in izhajajoč iz institucionalnih in političnih struktur moči, Frank raziskuje kulturni rasizem, ospoljeno drugačenje in imaginarije, ki nezavedno urejajo naše dojemanje teles in prostorov, ter z empiričnimi narativnimi podatki pokaže, kako se imaginarno preliva v vsakdanje prakse diskriminacije. Prvo poglavje torej razlaga, *kako* družbene sile ustvarjajo idejo Drugega, in pojasni, *kako* sovražni govor deluje v sistemih moči; v drugem poglavju pa avtorica razkrije, *zakaj* tako deluje – katere fantazme, strahovi in imaginarne konstrukcije ga poganjajo, in pokaže, *zakaj* te sile delujejo tako močno, intimno in ponotranjeno.

V drugem vsebinskem sklopu nas zanimajo empirične perspektive v slovenskem kontekstu, zato je tretje poglavje prehod od teorije k družbeni realnosti, kolikor jo zmorejo zajeti raziskave javnega mnenja. Pokaže razkorak med normativnim zavračanjem sovražnega govora na deklarativni ravni in njegovo dejansko normalizacijo v vsakdanjih praksah delovanja. S tem ko empirično zasidra abstraktne koncepte iz prvih dveh poglavij, deluje tretje poglavje kot most med diskurzom ter družbenim delovanjem in doživljanjem. Predstavi mnenje in izkušnje prebivalcev Slovenije o sovražnem govoru in se ukvarja z vprašanjem, kako ljudje doživljajo pojav sovražnih, napadalnih in žaljivih sporočil ter kako pogosto jih morebiti tudi sami ustvarjajo.

Tretji vsebinski sklop se posveča normativnim in institucionalnim okvirom, ki naslavlajo obstoj sovražnega govora. V poglavju o kazenskopравни obravnavi javnega spodbujanja sovraštva, nasilja in nestrpnosti Neža Kogovšek Šalamon in Sergeja Hrvatič natančno analizirata, kaj se dogaja s sodno prakso in zakaj so sodni epilogi v Sloveniji tako redki. Analiza temelji na 98 spisih državnega tožilstva v obdobju po odmevni in prelomni sodbi višjega sodišča iz leta 2019. Avtorici predstavita, kako je – če sploh – vplivala na tožilsko prakso. Kazenskopravna analiza v ospredje postavlja odziv sistema na prej opisane pojave, empirična analiza tožilske prakse pa je še podkrepljena z umestitvijo v širši družbeni kontekst. Poglavje je tako hkrati tudi kritična ocena učinkovitosti pravne države.

Poleg družbenih, kulturnih in pravnih so pomembne tudi digitalne razsežnosti sovražnega govora. Peto poglavje zato povzame najbolj ključna problematična razmerja med obstoječo regulacijo in dejanskimi izzivi moderiranja spornih spletnih vsebin. Digitalni prostor je danes ključni prostor manifestacije sovražnega govora in poglavje tako smiselno nadgradi ugotovitve o normalizaciji sovražnega govora, hkrati pa vpelje še predstavitev institucionalnih, tehnoloških in regulativnih dilem. Empirično sliko tako knjiga v zadnjem delu razširi še na medijsko-infrastrukturno raven.

Namen monografije *Sovražni govor v Sloveniji* je, da odpira prostor za razpravo. Ne ponuja pregleda vse dozdajšnje literature in delovanja na področju sovražnega govora niti ne podaja dokončnih odgovorov. Predvsem zastavlja vprašanja, kot so na primer: Kako uravnotežiti svobodo izražanja in zaščito pred sovražnim govorom? Kako preprečiti, da digitalni prostori postanejo gojišče nasilnega sovraštva? Kje korenini sovražni govor in zakaj predstavlja problem za družbeno kohezijo? Knjiga je torej vzpodbuda za nadaljevanje razprave o obravnavanem pojavu.

Je tudi povabilo k delovanju in družbeni angažiranosti: k raziskovanju, ki presega discipline; k politikam, ki varujejo ranljive brez omejevanja svobode; k javni razpravi, ki ne popušča pred hrupom in ekscesom; k praksi, ki jeziku nasilja in izključevanja ne pusti, da postane norma. Ob tem je ključno, da vsak zase najdemo način, kako naslavlјati problem sovražnega govora: raziskovalke in raziskovalci na primer tako, da povezujejo in nadgrajujemo že oblikovane koncepte ter gradimo longitudinalne, primerjalne in kvalitativno-kvantitativne študije, ki znajo povezati spletne prakse z dejanskimi družbenimi učinki, ter da preizprašujemo pristranskost orodij za detekcijo sovražnega govora. Odločevalci in pravni strokovnjaki lahko delujejo predvsem tako, da oblikujejo jasne, načelne in sorazmerne okvire, ki razlikujejo med kaznivim sovražnim govorom, družbeno nesprejemljivim govorom in svobodo izražanja; predvsem pa je z usposabljanji in neodvisnim nadzorom treba poskrbeti za učinkovito izvajanje zakonodaje oziroma obstoječe regulative. Na področju vzgoje in izobraževanja s sistematičnim širjenjem medijske in državlјanske pismenosti, ki omogoča prepoznavanje manipulacij in dezinformacij ter se

odraža tudi z empatijo in odgovorno rabo jezika. Mediji najučinkoviteje delujejo, če zavrnejo normalizacijo senzacionalizma ter namenijo prostor razlagam in kontekstualizaciji dogodkov, ne le viralnosti; pomembno bi bilo tudi dosledno označevanje dezinformacij in sovražnega govora, ki se ga v medijskih prispevkih ne sme reproducirati. Digitalne platforme in tehnološki sektor lahko delujejo v smeri povečanja transparentnosti moderiranja, izboljšanja pritožbenih poti za uporabnike in kombiniranja avtomatizacije s človeško presojo ter omogočajo raziskovalni dostop do podatkov. Pomembna pa je tudi podpora delovanju civilne družbe, ki že uspešno razvija protinarative, mreže podpore žrtvam in programe skupnostnega posredovanja, ki naslavljajo sovražni govor in blažijo njegove negativne posledice. Naj bo torej ta knjiga vzpodbuda za začetek tovrstnega delovanja in zaveza k razumevanju sovražnega govora kot pojava z negativnimi posledicami v širšem družbenem kontekstu, ki ga je zato treba omejevati in nadomeščati z izražanjem, ki omogoča dostojanstvo, varnost in pluralnost. Vabi nas, da pogumno vstopimo v prostor, v katerem se družbene meje in osebne predstave stikajo in v katerem postane jasno, da se soočanje s sovražnim govorom ne odvija le v zakonodaji in institucijah, temveč tudi v globinah naših imaginarijev.

V monografiji predstavljamo izbrane rezultate temeljnega raziskovalnega projekta »Sovražni govor v sodobnih konceptualizacijah nacionalizma, rasizma, spola in migracij,« ki jih ilustrirajo kratki izseki iz intervjujev, fokusnih skupin in različnih empiričnih materialov, ki smo jih avtorice s predanim terenskim delom nabrale v obdobju od leta 2022 dalje. Vsi citati so zaradi zaščite sodelujočih anonimizirani. Ker so prav osebne izkušnje neprecenljiv vir podatkov, se ponovno zahvaljujemo vsem osebam, ki so sodelovale v raziskavi, tako v anketi ali v intervjujih ali v fokusnih skupinah. S tem so nam, raziskovalkam, omogočile poglobljeno razumevanje obravnavanega pojava in predvsem posledic sovražnega govora na življenje ljudi, skupnost in družbo. Hkrati se zahvaljujemo tudi vsem okrožnim državnim tožilstvom za pomoč pri pripravi in dostopu do spisov ter za njihovo pripravljenost podati dodatna pojasnila, ki so pomembno prispevala k celovitosti in kakovosti naše analize.

TEORETSKI IN KONCEPTUALNI OKVIR

1 • poglavje

Sovražni govor, migracije in nacionalizem

VERONIKA BAJT

Povzetek

Sovražni govor odraža in krepi predsodke in strukturne neenakosti ter deluje kot mehanizem za ohranjanje obstoječih dinamik moči in socialnih hierarhij. Poglavje ga analizira kot globoko zakoreninjen družbeni pojav, tesno povezan z nacionalizmom, rasizmom in s spolnimi hierarhijami. Izhaja iz ugotovitve, da so migracije v sodobnih družbah vse pogostejše okvirjene skozi varnostne in kulturne grožnje, kar spodbuja strah, ksenofobijo in širjenje sovražnega govora. Porast sovražnega govora ni neposredno povezan z dejanskim obsegom migracij, temveč z družbeno negotovostjo, s politično instrumentalizacijo in z medijskimi reprezentacijami, ki migrante konstruirajo kot nevarne Druge. Osrednji poudarek je na sociološki opredelitvi sovražnega govora, ki ga razume kot govor podrejanja: ni zgolj žaljiv jezik, temveč diskurzivna praksa, usmerjena proti zgodovinsko in strukturno marginaliziranim skupinam, ki krepi neenakosti in legitimira izključevanje. Pri tem so pomembni odnosi moči med govorcem in tarčo ter širši družbeni in politični konteksti, v katerih sovražni govor nastaja. Sociologija sovražnega govora razkriva medsebojno delovanje sistemskih struktur moči in individualnih predsodkov, kar zahteva celovit in intersekcionalni pristop za razumevanje in ublažitev njegovega naraščajočega vpliva v družbi. Besedilo poudarja prepletenost nacionalističnih, rasističnih, seksističnih in homofobnih diskurzov ter vlogo sovražnega govora pri utrjevanju simbolnih in materialnih meja pripadnosti. Na primeru evropskih migracij, zlasti leta 2015 in v obdobju pandemije covid-19, poglavje pokaže, kako se sovražni govor vgrajuje v državne politike, medije in digitalne platforme ter prispeva h kriminalizaciji migracij. Sklene, da je za učinkovito naslavljanje sovražnega govora nujen intersekcionalni sociološki pristop, ki se osredinja na odpravljanje strukturnih pogojev, ki ga omogočajo.

Uvod

Tako v javnih političnih razpravah kot v vsakdanjem življenju ljudi so migracije kot pojav danes obdane s kompleksnimi podtoni.¹ Teroristični napadi so okrepili občutek negotovosti in strahu, kar je dodatno spodbudilo sovražni govor, zlasti proti migrantom in muslimanom. Migracije se zato vse bolj povezujejo ne le z vprašanji svobode gibanja in iskanja boljših življenjskih priložnosti, temveč s strahom pred terorizmom, islamom, »mešanjem prebivalstva« in socialnimi konflikti zaradi neuspešne integracije priseljencev. Čeprav so bili negativni odnosi do muslimanov v različnih nacionalnih kontekstih očitni že dolgo pred napadi 11. septembra 2001, se je v ZDA posledično dokazano močno povečala njihova družbena in politična marginalizacija. Študije, izvedene po 11. septembru, so potrdile tudi statistično pomemben porast protimuslimanskih zločinov iz sovraštva (Byers in Jones, 2007). Tudi v Evropi raziskave opozarjajo na porast tovrstnih napadov; v Nemčiji se je število napadov na begunce leta 2015 v primerjavi z letom prej povečalo za štirikrat. Poleti 2015 se je namreč Evropa soočila s prihodom večjega števila beguncev po zahodnobalkanski migracijski poti. Dogodek, pogosto napačno označen kot »begunska kriza«, je bil v resnici kriza odziva Evropske unije in nacionalnih držav na nedokumentirane migracije. Ta situacija je še dodatno spodbudila nestrpnost in porast sovražnega govora, ki se je še posebej hitro širil po družbenih omrežjih (Bajt, 2018).

V nasprotju s pričakovanji nekaterih teoretikov (med njimi so npr. Karl Deutsch, Ernest Renan, Ernest Gellner, Clifford Geertz), nacionalizem ni izgubil mobilizacijskega potenciala, temveč so se vprašanja nacionalne identitete in pripadnosti vrnila z novo intenzivnostjo zlasti kot odziv na globalne transnacionalne migracije. Na ravni Evropske unije so spori

* Poglavje deloma izhaja iz članka *The sociology of hate speech*, ki je bil objavljen v reviji *Annales* (let. 35, št. 4, 2025).

1 Migracije so zapleten pojav in jih ne smemo obravnavati kot enoznačne kategorije. Sovražni govor je morda manj pogost proti visokoizobraženim migrantom iz bogatih držav kot proti nedokumentiranim migrantom z globalnega juga. Kljub različnim odnosom do različnih »kategorizacij« ljudi, ki se selijo, pa so konceptualizacije, uporabljene v tem poglavju, univerzalne.

glede azilne politike razkrili globoke normativne razlike med državami članicami, migracije pa so bile obravnavane kot izziv evropski solidarnosti in nacionalni suverenosti. Javni diskurz je nihal med humanitarnimi in varnostnimi narativi, medtem ko so skrajno desničarska populistična gibanja mobilizirala protipriseljensko retoriko, da bi izpodbijala multikulturalizem in evropsko integracijo. To je neizogibno privedlo do praks tako strukturnega sistemskega kot tudi simbolnega izključevanja tujcev, ki se vse bolj odražajo v politikah kriminalizacije migracij. Nacionalizem in sodobne oblike rasizma so prepleteni s pojmovanji etnične in kulturne superiornosti, kar spodbuja sovražni govor s promocijo izključevalnih ideologij, ki marginalizirajo manjšine. Taka retorika se še okrepi v političnem diskurzu in medijih, kar legitimira ksenofobna stališča, pogloblja razlike ter ohranja predsodke in diskriminacijo. Sovražni govor, ki izhaja iz rasizma, dehumanizira marginalizirane skupnosti, legitimira neenako obravnavo in nasilje nad manjšinami ter ohranja zgodovinske krivice in sodobne neenakosti. Zaničljiv jezik stigmatizira etnične skupine in postane sredstvo za ohranjanje sistemskega rasizma. Obsežna analiza poročanja ameriških časopisov o muslimanih (Bleich in van der Veen, 2022) je tako na primer dokazala, da dosledno negativno poročanje medijev prispeva k sprejemanju negativnih asociacij z marginaliziranimi skupinami s strani javnosti. Podobno je študija medijskega poročanja o Romih v Sloveniji pokazala, da Romi nimajo ekonomske, politične in komunikacijske moči, njihova pojavnost v medijih pa je običajno močno poenostavljena ter osredinjena predvsem na težave in konflikte (Erjavec et al., 2000). Za slovenske medije so Romi pogosto predstavljeni kot problem, zato se v novinarskem jeziku govori skoraj izključno o »romskem vprašanju« in »romski problematiki«. Nasploh so Romi predmet sovražnega govora v vseh državah Balkana oziroma Vzhodne in Srednje Evrope (Lenkova, 1998). Analiza poročanja slovenskih medijev o migracijah pa je dodatno potrdila, da senzacionalistično medijsko poročanje, ki pri obravnavi beguncev izpostavlja deviantna dejanja, najmočnejše sproža nasilne komentarje in tako neposredno soustvarja sovražni govor (Bajt in Šulc, 2024).

Sodobni nacionalistični in rasistični diskurz ni usmerjen le v kulturne razlike, ampak se prepleta s seksističnimi, homofobnimi in transfobnimi

predsodki. To se odraža v sovražnem govoru, ki pogosto cilja na priseljence, etnične in verske manjšine ter skupnost LGBTIQ+. Empirični dokazi kažejo na sočasno povečanje nacionalističnega gospodarskega protekcionizma, ksenofobije (islamofobije in antisemitizma), homofobije in rasno motiviranega nasilja, kar kaže na vztrajnost in preoblikovanje izključevalnih diskurzov v sodobnih družbah. V razpravah, ki jih zaznamuje sovražni govor, so najizrazitejši prav sklici na rasne, narodnostne, spolne, verske in kulturne razlike (Heitanen in Eddebo, 2023: 443), zato poglavje izpostavlja nacionalizem in migracije kot pomembna okvira za sociološko analizo sovražnega govora. Zanima me, kako se sovražni govor uporablja kot sredstvo politične mobilizacije, kako oblikuje javne predstave o migrantih kot Drugih ter kako vpliva na vsakdanje interakcije in občutke pripadnosti. Poglavje uporablja sociološko definicijo sovražnega govora kot diskriminatoren, proti manjšinam usmerjen izraz, ki utrjuje podrejenost marginaliziranih skupin (Leets, 2002).

Analizo vodita dve osrednji raziskovalni vprašanji: 1) Ali sovražni govor zajema vsa žaljiva dejanja do družbenih skupin ali je posebej usmerjen v podjarmljanje manjšin, ki se jih dojema kot Druge? 2) Kako nastaja sovražni govor in kakšno vlogo v tem procesu igra družbeni položaj govorca in ciljne skupine oziroma tarče? Pri tem črpam iz literature s področij sociologije, teorij nacionalizma in migracijskih študij, zlasti o t. i. krimigraciji (Stumpf, 2006). Zanima me pet ključnih razsežnosti sovražnega govora: a) njegova funkcija, b) nameravano sporočilo in občinstvo, c) identiteta tarče, d) vloga predsodkov in diskriminacije ter e) vpetost v širše družbene in politične sisteme. Pokazati želim, zakaj je skupna obravnava nacionalizma in migracij pomembna za razumevanje mehanizmov in posledic sovražnega govora v sodobnih družbah.

Začnem s pregledom izbranih akademskih poskusov opredelitve pojava sovražnega govora. Čeprav je pravna razprava dolgo prevladovala, jo danes nadomešča izjemen porast računalniških raziskav o velikih jezikovnih modelih. Moj poudarek je na sociološkem razumevanju – kako nastaja sovražni govor in kakšno vlogo imata pri tem položaj izvajalca (govorca) ter tarče. Analiza temelji na evropski migracijski izkušnji, zlasti slovenskem primeru iz leta 2015, ko je Slovenija, država

članica schengenskega območja, ki leži na zahodnobalkanski migracijski poti, postala tranzitni koridor (Kogovšek Šalamon, 2017). Prihod velikega števila beguncev je sprožil porast ksenofobne retorike in sovražnega govora na spletu (Bajt, 2018), hkrati pa tudi hitre spremembe v politikah »upravljanja migracij«. Te so vključevale spremembe zakona o obrambi, gradnjo ograje z rezilno žico na meji s Hrvaško in zaostritev azilne zakonodaje (Bajt, 2019). Z opredelitvijo, kako se migracija oblikuje kot simbolna invazija skozi rasistične predsodke in kot varnostna grožnja skozi nacionalistične politike, pokažem, da je sovražni govor vgrajen v samo jedro nacionalne države, saj deluje kot orodje za utrjevanje meja in legitimiranje izključevanja.

Sociologija sovražnega govora

Izraz »sovražni govor« je konec osemdesetih let 20. stoletja oblikovala skupina pravnih strokovnjakov v ZDA (Brown, 2017: 424), zato gre v slovenskem jeziku za prevzet pojem (angl. *hate speech*). Pojem »sovraštvo« se ne nanaša nujno na čustveno delovanje, temveč na sovražnost (Sponholz, 2022: 51), podobno kot v besedni zvezi »zločin iz sovraštva« (angl. *hate crime*) (Waldron, 2010; Brown, 2017). Zločini iz sovraštva namreč niso preganjani zaradi čustvenih vzgibov storilcev, temveč zato, ker je žrtev izbrana zaradi pripadnosti določeni skupini, dejanja pa so motivirana s predsodki (Weston-Scheuber, 2012: 147). Sovražni govor se torej ne pojavlja enakomerno proti vsem, temveč izrazito nesorazmerno proti zgodovinsko zatiranim skupinam (Matsuda, 1989) ali skupinam, ki so sistematično diskriminirane (Gelber, 2019). Gre za govor podrejanja in izključevanja, usmerjen proti skupinam brez politične moči, ki še pogloblja neenakost družbenih skupin, že izpostavljenih zgodovinski diskriminaciji. Sovražni govor torej odraža in krepi temeljne predsodke in strukturne neenakosti ter deluje kot mehanizem za ohranjanje obstoječih struktur moči in družbenih hierarhij. Gre za večplasten pojav, ki se prepleta s fenomeni, kot so diskriminacija, nasilje in neenakost, zato sta za analizo sovražnega govora potrebna celovita obravnava in razumevanje teh prepletanj. Sociologija sovražnega govora razkriva medsebojno

delovanje sistemskih struktur moči in individualnih predsodkov, kar zahteva celovit in intersekcionalni pristop za razumevanje in ublažitev njegovega naraščajočega vpliva v družbi.

Ugotovitve sistematičnega pregleda literature o sovražnem govoru in sorodnih pojavih so identificirale kar 423 akademskih definicij, 168 merilnih orodij in 83 pravnih definicij (Vergani et al., 2024). Opredelitev sovražnega govora je nedvomno pomembna, vendar je še pomembnejše razumevanje njegovih širših družbenih posledic. Medtem ko je naloga zakona zagotoviti natančne opredelitve, ki razmejujejo, kaj je nezakonito izražanje in kaj ostaja dopustno v okviru zaščite svobode izražanja, sociologija pristopa k temi z drugačnega vidika. Pravni okviri nujno postavljajo jasne meje za namene regulacije in sankcioniranja. Vendar pa širok spekter žaljivih, ponižujočih in sovražnih izjav deluje zunaj pravnih omejitev. Prav v tem zunajpravnem prostoru sociologija kot disciplina, ki se ukvarja z vzorci in dinamiko družbenega življenja, omogoča dragocen vpogled. Sovražni govor, ko ga preučujemo sociološko, ni le diskurzivna praksa, ki marginalizira in stigmatizira, ampak tudi pojav s potencialno škodljivimi in včasih celo smrtonosnimi posledicami za posameznike in skupnost. Zato ga je treba obravnavati kot simptom in pojmovati kot ključni mehanizem, ki žaljive izjave pretvarja v dejanja in ustvarja poti k nasilju. Posledice sovražnega govora so namreč daljnosežne in škodljive. Na individualni ravni lahko škodi psihološko, povzroči tesnobo in strah. Lahko vodi v umik, omejuje dostopnost javnih prostorov in zmanjša sodelovanje v družbi. Na strukturni ravni sovražni govor legitimira diskriminatorne politike, spodbuja socialno izključenost in normalizira nasilje. Krepi stereotipe in predsodke, ki upravičujejo neenako obravnavo v izobraževanju, zaposlovanju, stanovanjski politiki in zdravstvu. V skrajnih primerih sovražni govor postavlja temelje za t. i. zločine iz sovraštva in institucionalizirane oblike zatiranja.

Obstaja več sociološko relevantnih definicij sovražnega govora, ki poudarjajo različne vidike njegovega pomena in učinkov. Da bi opisal institucionalizirano sovraštvo do etničnih skupin, je Alexander Tsesis (2002: 81) po vzoru »mizoginije«, ki pomeni odklonilen, sovražen odnos do žensk, uvedel pojem »mizetničnosti« (angl. *misethnicity*), ki ga je

opredelil kot »sovraštvo do skupin zaradi njihovih rasnih, zgodovinskih, kulturnih ali jezikovnih značilnosti«. To vključuje »dosledno zavračanje, pretirano kritičnost in pogosto ponavljajoče se posploševanje o skupinah in osebah, ki jim pripadajo«, s čimer se člani t. i. zunanjih skupin (angl. *out-groups*) prikazujejo kot zlonamerni, po naravi zlobni ali podli (ibid.). Za Tsesisa so taki izrazi posebej usmerjeni v zgodovinsko zatirane rasne in etnične skupine ter delujejo kot orodje za njihovo poniževanje. Jeremy Waldron (2012: 27) za sovražni govor podobno navaja, da »izraža globoko nespoštovanje, sovraštvo in zlonamernost do članov manjšinskih skupin«. Po njegovem mnenju škoda sovražnega govora ni le v žalitvi njegovih tarč, ampak tudi v načinu, kako spodkopava njihov družbeni položaj in dostojanstvo, kar naj bi bilo v demokratični družbi zagotovljeno. Da sovražni govor podreja žrtve in preprečuje njihovo enakovredno sodelovanje v javni razpravi, trdi tudi Katharine Gelber (2019). Po njenem mnenju je izjava sovražni govor, če: 1) je javno usmerjena na člana skupine, ki je v zadevnem kontekstu sistematično diskriminirana; 2) govorec deluje iz relativne avtoritete (formalne ali neformalne), vgrajene v te diskriminatorne strukture; in 3) govor podreja ciljno osebo, jo obravnava kot manjvredno in legitimira diskriminacijo. Avtorica poudarja, da je sposobnost škodovanja lahko spremenljiva in vključuje oblikovanje novih tarč. Njen pristop namerno ne temelji na zaznavanju »sovraštva«, ker lahko tudi »zmerni« politični govori ali »šale« predstavljajo sovražni govor, če imajo vlogo podrejanja in izključevanja (prim. Leskošek, 2005; Jalušič, 2017). Sovražni govor torej ni zgolj žaljiv jezik, niti ni odvisen od tega, ali govorec izraža osebno »sovraštvo«. Gre za govorna dejanja (angl. *speech acts*), ki, ko besede izreče nekdo v položaju družbene ali institucionalne avtoritete, okrepijo obstoječe neenakosti in spodkopavajo državljansko udeležbo že marginaliziranih skupin. Ta okvir opozarja na relacijski značaj sovražnega govora: pomembno je, kdo govori, o kom in v okviru kakšnih struktur neenakosti.

Po vrsti pravnih in jezikoslovnih razprav, ki so prevladovala na tem področju, je drugi ključni poudarek sodobnih raziskav sovražnega govora njegovo hitro širjenje na spletu. Uporaba računalniških metod in strojnega učenja za analizo takega govora je v strmem porastu.

V digitalnih prostorih hitrost in doseg interneta omogočata takojšnje širjenje sovražnega govora, kar je mnoge države spodbudilo, da so regulativne pristojnosti prenesle na zasebne platforme. To predstavlja praktične izzive v hitro spreminjajočih se okoljih, v katerih odločitve sprejemajo podjetja, ne javne institucije. Analize zato poudarjajo potrebo po definicijah, ki upoštevajo nove razmere v medijskem prostoru. Sovražnega govora namreč ni mogoče razumeti zunaj okvira demokratične regulacije (Pejchal, 2020). Njegova opredelitev zahteva pozornost do škode, ki jo povzroča, saj morajo demokracije nenehno uravnovešati svobodo izražanja z zaščito človeškega dostojanstva. Pejchal (ibid.: 281) poudarja, da »obstaja mednarodno soglasje, da je izraz ‚sovražni govor‘ kontekstualen in da zato vsak poskus opredelitve sovražnega govora naleti na pomanjkljivosti«.

Vsi ti različni pristopi poudarjajo potrebo po osredotočenju na podrejanje v okviru sistematične diskriminacije, po zagotavljanju orodij za pojasnitev in operacionalizacijo opredelitev v pravnih in digitalnih okoljih ter po razkrivanju specifičnih pritiskov v okolju spletnih medijev. Na podlagi teh spoznanj razvijam sociološko perspektivo, ki povezuje konceptualizacijo sovražnega govora s teorijami nacionalizma in migracij. Trdim, da sovražni govor ni le žaljiv izraz, usmerjen v določene družbene skupine (s t. i. zaščitenimi osebnimi okoliščinami), ampak govor, ki ustvarja in krepi drugačenje. Ta perspektiva vpenja definicijska merila v družbene odnose in razkriva delovanje sovražnega govora kot mehanizma podrejanja, ki ustvarja izključevanje, nasilje ali zatiranje. Moj pristop se navezuje na Parekha (2012: 40, 41), ki opredeljuje tri ključne značilnosti sovražnega govora: 1) usmerjen je v določeno osebo ali skupino na podlagi arbitrarne, normativno nepomembne lastnosti; 2) stigmatizira skupino, tako da ji pripisuje lastnosti, ki so splošno sprejete kot nezaželeni; 3) skupino prikazuje kot nezaželeno prisotnost in legitimen predmet sovražnosti. Ta okvir zajema tako poniževalno vsebino sovražnega govora kot tudi njegovo vlogo pri legitimiranju izključevanja in sovražnosti.

Skupno navedenim definicijam torej je, da sovražni govor ponižuje manjšine ali t. i. *out-groups*, s čimer spodkopava njihovo dostojanstvo

in državljanski položaj. Vendar se te kategorije pogosto obravnavajo kot fiksne, in ne kot družbeno konstruirane. Sociološka perspektiva pa preučuje, kako take skupine nastajajo, zlasti skozi procese nacionalizacije, rasizacije, migracijskih politik in spolnih hierarhij. S tega vidika je sovražni govor mehanizem, ki krepí meje med »nami« in »njimi«. Z vključevanjem koncepta v širšo dinamiko moči, neenakosti in izključevanja sociologija poudarja, kako sovražni govor ohranja trajne vzorce diskriminacije, zlasti v obliki seksističnih, homofobnih, rasističnih in nacionalističnih predsodkov, in zakaj njegovi učinki ogrožajo družbeno kohezijo. Kar velja za ranljivo tarčo, je samo po sebi rezultat širših družbenih in političnih procesov: nacionalistični miti o avtohtonosti in čistosti, mejni režimi in konstruiranje Drugega namreč nenehno ustvarjajo kategorije pripadnosti in nepripadnosti.

Intersekcije nacionalizma, rasizma in spola

Kako nastaja sovražni govor in katera je v tem procesu vloga družbenega položaja govorca in tarče? Z umeščanjem sovražnega govora v migracijske procese poudarjam potrebo po preučitvi, kako se nacionalizem, rasizem in spol (vključno s seksualnostjo) prepletajo v njegovem nastajanju in širjenju. Raziskovalni problem se osredotoča na rekonceptualizacijo povezave med nacionalizmom, ki je pogosto razumljen kot navidežno nevtralna, benigna ideologija nacionalne države, in migracijami, ki jim javni in politični diskurz vse bolj nadeva negativne konotacije. Oba pojava je treba analizirati kot ospoljena in rasizirana ter medsebojno prepletena v intersekcijah, kar je perspektiva, ki je v sedanji znanstveni literaturi v veliki meri odsotna. Ta rekonceptualizacija migracij in nacionalizma je torej ključnega pomena, saj so vprašanja nacionalne, rasne in kulturne pripadnosti neločljivo povezana s konstrukcijo pomembnih Drugih (Triandafyllidou, 1998), to je stigmatiziranih »njih«, proti katerim se krepí kolektivna identiteta »nas«. Na podlagi te teoretične podlage trdim, da razumevanje izključevanja, diskriminacije in sovražnega govora zahteva pozornost do nacionalistične, rasistične in seksistične logike, skozi katero se artikulira drugačenje.

Ti procesi so še posebej pereči v kontekstu okrepljenih globalnih migracijskih premikov v zadnjih desetletjih in so se razmahnili v povezavi z družbenimi pretresi zaradi pandemije covida-19, kar v obeh primerih sproža temeljna vprašanja o socialni koheziji. Čeprav se je mednarodno migracijsko gibanje v letu 2020 zaradi zaprtja meja, omejitev potovanj in protikoronskih ukrepov močno zmanjšalo, je pandemija sovpadala z izrazitim povečanjem sovražnega govora in ksenofobije (IOM, 2022). Generalni sekretar Združenih narodov je opozoril na »cunami sovraštva«, usmerjenega proti migrantom in manjšinam med zdravstveno krizo, ki so ga poganjali dezinformacije in iskanje grešnih kozlov (Združeni narodi, b. d.). Podobno je poročilo Sveta Evrope dokumentiralo znatno povečanje sovražnega govora na spletu proti migrantom, beguncem in etničnim manjšinam med pandemijo covida-19, ki so ga še okrepile teorije zarote in tako imenovana »infodemija« (CDADI, 2023).² Ti trendi kažejo, da širjenje sovražnega govora dejansko ni povezano z obsegom migracij, ampak s povečano negotovostjo, strahom in z dezinformacijami, ki migrante v javnem diskurzu prikazujejo kot simbolno grožnjo in tako krepijo polarizacijo. Vprašanja, kot so mobilnost, integracija in vključevanje »tujcev« (tj. migrantov), se tako prepletajo s širšimi pomisleki o izvedljivosti večkulturnega sobivanja. Skupine, ki so najbolj nesorazmerno izpostavljene nacionalističnemu in rasističnemu izključevanju ter sovražnemu govoru, so hkrati tiste, ki so že strukturno marginalizirane: priseljenci in begunci ter etnične, verske in spolne manjšine.

Medijske naracije, ki jih pogosto oblikujejo nacionalistične in populistične politične agende, ustvarjajo homogenizirano podobo migrantov kot nevarnih moških, ne glede na njihovo dejansko poreklo ali individualne okoliščine (Wojnicka in Pustułka, 2019). Znanstvene analize migrantske moškosti so poskušale te percepcije razumeti v kritičnih postkolonialnih in intersekcionalnih okvirih, zlasti v medijskih

2 Infodemija oziroma infodemičnost pomeni stanje med izbruhom bolezni (npr. pandemija covida-19), ko se v digitalnem in fizičnem okolju naenkrat meša preveč informacij, vključno z lažnimi ali zavajajočimi informacijami. Sprotni slovar slovenskega jezika na spletnem portalu Fran jo definira kot »velik, pretiran obtok neresničnih ali ne dovolj preverjenih informacij«.

poročilih, ki tuje prikazujejo kot nevarne mačistične *hipermoške* (Scheibelhofer, 2017). Vendar niti migranti niti migrantke niso homogene skupine. Njihove izkušnje oblikuje kompleksna intersekionalna matrika, ki vključuje družbeni razred, etnično pripadnost, starost, spolno usmerjenost in družinske okoliščine, kar ustvarja raznolike pozicije in migracijske izide. Kot take so izkušnje migrantov ne le ospoljene, ampak se razlikujejo tudi v smislu marginalizacije in privilegijev (Wojnicka in Pustułka, 2017).

Ideja »nas«, razumljena tudi kot avtohtonost, se v nacionalnih mitih sklicuje na vzpostavitev zamišljene enotnosti in edinstvenosti naroda, hkrati pa označuje Druge kot nečiste, nevarne. Nevaren Drugi je pogosto upodobljen kot vir bolezni, uničenja ali onesnaženja, kot figura, katere sama prisotnost je okvirjena kot grožnja zdravju nacionalnega telesa (Bajt, 2021). V zgodovini so tovrstne ideje podpirale radikalne projekte sistematičnega izključevanja, najekstremneje v politikah rasne higijene in evgenike (Gasman, 2004). Vendar ostajajo prisotne tudi danes, poudarjeno pa so se pojavile med pandemijo koronavirusa, ko so se strahovi pred okužbo povezali s ksenofobijo in jih je še okrepil sovražni govor na digitalnih omrežjih (CDADI, 2023). Vgrajene so tudi v sodobne državne prakse, ki urejajo dostop do trga dela, pravico do bivanja, socialnih transferjev in državljanstva, kar skupaj razkriva, kako ideja avtohtonosti in konstrukcija nevarnosti še naprej oblikujeta politike izključevanja. Sovražni govor deluje znotraj teh okvirov in lahko postane del nacionalizacijskih praks države. Ta dinamika ponazarja, kako izključevalni diskurzi in institucionalne ureditve skupaj oblikujejo nacionalno državo, pri čemer razkriva, da sovražni govor ne deluje le kot komunikacijsko dejanje, ampak kot mehanizem, vgrajen v širše projekte oblikovanja meja in identitete. Nacionalizem, rasizem in sovražni govor se tako prepletajo v svoji odvisnosti od kolektivnih mitov o »čistokrvnih« prvo-bitnih naseljencih in oblikovanju meja med »nami« in »njimi« – Drugimi. Ti miti so osrednjega pomena za oblikovanje nacionalne identitete in posledično za izključevalno funkcijo sovražnega govora.

Ustvarjanje meja ni le prostorski ali pravni proces, ampak tudi komunikacijski, v katerem jezik postane orodje za uveljavljanje razmejevanja

(ne)pripadnosti, tj. kako družbeni in politični procesi oblikujejo kategorije pripadnosti in izključenosti. Meja se lahko pojavi kot otipljiva, fizična pregrada, kot je ograja ali zid. Lahko je tudi digitalno vzpostavljena, s tehnologijami, kot so črtne kode ali biometrični nadzor, ki urejajo dostop do ozemlja, pravic, članstva ali sodelovanja. Vendar pa meja poleg teh materialnih in digitalnih oblik vedno nosi tudi simbolno razsežnost: predstavlja nevidno linijo (samo)kategorizacije, ki opredeljuje, kdo pripada, kdo je priznan kot del državljske in kulturne skupnosti in kdo ne (Bajt, 2016). Na ta način meje niso le ozemlje, ampak tudi identiteta. Sovražni govor krepi te simbolne meje, saj diskurzivno konstruira tujce kot nevarne, nevredne ali nečiste, s čimer legitimira izključevalne prakse.

Izključevanje tujcev torej ni naključna anomalija, ampak je ne-ločljivo povezano z logiko nacionalne države, ki si nenehno prizadeva za homogenizacijo (Rae, 2002) in predstavlja državljansko telo kot e(t)nokulturno. Državljanstvo, migracijski režimi, pravice do socialne varnosti in izobraževalni sistemi odražajo in reproducirajo to težnjo k homogenizaciji, pri čemer so manjšine vseeno sistematično postavljane v vlogo (zunanjih ali notranjih) Drugih, ki nikoli zares ne pripadajo – če ne drugače, na simbolni ravni. V tem smislu nacionalistična ideologija legitimira in krepi sistemske neenakosti, s čimer ustvarja plodna tla za rasistične, seksistične in populistične politike izključevanja in sovražnega govora. Razumevanje sovražnega govora kot dela teh strukturnih procesov poudarja njegovo vlogo pri reprodukciji simbolnega nasilja, ob katerem jezik postane mehanizem za ohranjanje družbenih hierarhij in normalizacijo sistemske marginalizacije. Sodobni evropski kontekst kaže, kako ta dinamika deluje v praksi. V časih gospodarske negotovosti in politične krize se migracije pogosto obravnavajo kot trajna grožnja. Predstavljanje migrantov, zlasti muslimanov, kot nevarnih Drugih tako postane močna populistična taktika. Sovražni govor namreč ni omejen na obrobje družbe. Vedno bolj izhaja iz samih institucij, ki naj bi ščitile demokratične vrednote, vključno s parlamenti in političnimi strankami. Desničarski politiki se pogosto zatekajo k populističnim frazam, pri čemer se sklicujejo na zaščito etnokulturne nacije pred domnevnimi

grožnjami migrantov, muslimanov ali drugih manjšin. Ta retorika ne le riše meje med »nami« in »njimi,« ampak aktivno konstruira Druge kot manjvredne ali necivilizirane, s čimer legitimira prezir in nespoštovanje. Z okvirjanjem manjšin kot eksistencialne nevarnosti za narod nacionalizem in rasizem simbolno izključevanje spreminjata v moralno paniko, ki nato normalizira verbalno agresijo in utira pot fizičnemu nasilju. Naslavljanje volivcev kot pripadnikov ogroženega naroda ponazarja, kako se rasizem, migracijska politika in sovražni govor prepletajo, da normalizirajo izključevanje in spodbujajo delitve.

V sovražnem govoru ima prav tako ključno vlogo tudi spol, saj mizogine žalitve odražajo sistemsko neenakost spolov in podpirajo patriarhalne norme. Sovražni govor ne le žali posameznice, ampak tudi krepi strukturne hierarhije, ki legitimirajo izključevanje in nasilje nad ženskami, s čimer postane spolno obarvan jezik orodje družbenega nadzora. Odnosi med spoli in spolni stereotipi so družbeno konstruirani in prepleteni z nacionalizacijskimi procesi, ki pogosto marginalizirajo migrante in normalizirajo seksistične in homofobne predsodke. To je pomembno, ker ignoriranje spola kot družbenega konstrukta nacionalističnim projektom omogoča, da migrantske moške in osebe LGBTIQ+ prikazujejo kot kulturno grožnjo, s čimer sovražni govor vključujejo v širše politične agende. V nacionalistični mitologiji je moški branilec naroda, »naših« žensk in »naših« meja, medtem ko se vsako odstopanje od idealnega tipa spolnih vlog dojema kot grožnja, kot nekaj nenaravnega in posledično kot nekaj, kar je treba odpraviti. Moški in ženski princip sta predstavljena kot jasno ločena, njune moške aktivne in ženske pasivne vloge pa so samoumevne (Mayer, 2000). Ta toga dihotomija podpira sovražni govor, saj ustvarja binarni moralni red, v katerem je odstopanje demonizirano, s čimer se povečuje sovražnost do tistih, ki te vloge izpodbijajo. Posilstvo »naših« žensk se zato dojema kot penetracija v narod, poseg v nacionalno telo, ki povzroča onesnaženje; zato vsako »mešanje« z Drugim simbolično ustreza izgubi čistosti, edinstvenosti in kulture naroda. Ta metaforični okvir pojasnjuje, zakaj sovražni govor pogosto uporablja seksualiziran jezik: dramatizira kulturno tesnobo in mobilizira strah pred onesnaženjem,

da bi upravičil izključevalno retoriko. Spolni stereotipi, ko so prepleteni z etnično identiteto, ustvarjajo veliko prostora za razcvet rasističnega nacionalizma (Yuval-Davis in Anthias, 1989) in izdelajo idejo, da je priseljski Drugi kulturno drugačen, manjvreden. Sovražni govor je zato strateška praksa oblikovanja identitete, ki ohranja občutek nadrejenosti oziroma večvrednosti tistega, ki ga izreka.

Konstrukcija migracij kot grožnje

Na začetku 19. stoletja je Evropa doživela »proletarsko množično preseljevanje«, obdobje, za katero je bila značilna svoboda prečkanja meja (Bade, 2005). Ta zgodovinska odprtost je v ostrem nasprotju s sedanjostjo, ko se migracije vse bolj obravnavajo kot varnostna grožnja. Premik ni zgolj administrativne narave, saj je temeljito spremenil jezik in simboliko, povezano z mobilnostjo. Ko so meje militarizirane z infrardečimi senzorji in droni, migracije niso več predstavljene kot človeško potovanje, ampak kot vdor. Varnostni narativ neposredno podpira sovražni govor, ki se hrani z metaforami invazije in onesnaženja ter migrante prikazuje kot nevarne. Tudi brez storitve kaznivih dejanj so migranti predstavljeni kot grožnja družbenemu redu, saj sodobne države za upravljanje migracij vse bolj združujejo kazensko in priseljsko zakonodajo (t. i. kriminalizacija migracij oziroma »krimigracija«) (Stumpf, 2006; Zedner, 2019). Ta konvergenca odraža spremembo v tem, kako države dojemajo in upravljajo meje, ki niso več le geografske razmejitve, ampak dinamični prostori, v katerih se prepletajo pravni, politični in družbeni nadzor. Z zabrisovanjem meje med kriminalom in migracijami države zagotavljajo pravni okvir za napadalno retoriko, zaradi česar sovražni govor lahko za nekatere deluje racionalen in upravičen. Varnostni ukrepi in pravni okviri ne urejajo le migracij, ampak dejansko aktivno oblikujejo diskurzivno okolje, v katerem cveti sovražni govor. Kršitve migracijske zakonodaje, ki so bile nekoč civilne zadeve, so zdaj pogosto kriminalizirane, kar omogoča pridržanje in tudi izgon v imenu zaščite javnega reda in nacionalne varnosti. V Sloveniji podatki kažejo, da tuji državljani že predstavljajo večino zapornikov. Protiteroristični ukrepi še

dodatno prispevajo k pravni ureditvi za okrepitev meja in nadzorovanje gibanja ljudi. Znotraj Evropske unije je načelo prostega gibanja izpodbijano s ponovno uvedbo notranjih mejnih kontrol. Diskrecijska policijska dejavnost na mejah prispeva h kriminalizaciji migracij, saj imajo organi pregona precejšnjo svobodo pri ustavljanju in preverjanju posameznikov, pogosto pa se pri tem zanašajo na rasno ali etnično profiliranje (van der Woude in van der Leun, 2017).

A večina ljudi dejansko še vedno živi v državah svojega rojstva, saj le eden od 30 prebivalcev migrira čez državne meje (IOM, 2024). Ta podatek izpodbija alarmistične narative, ki podžigajo sovražni govor, saj migracijo prikazujejo kot množičen in nenadzorovan pojav. Zgolj 3,7 odstotka svetovnega prebivalstva – približno 304 milijonov ljudi – pa je bilo sredi leta 2024 mednarodnih migrantov (Združeni narodi, 2024). Podatki, ki kažejo, da je čezmejna migracija razmeroma redka, spodbujajo retoriko o »invaziji« in omogočajo razumeti, kako hitro lahko pretirana percepcija grožnje postane podlaga za sovražni diskurz. Kljub majhnemu globalnemu deležu so razlike med državami sicer velike, saj so migranti koncentrirani v določenih regijah: v Združenih arabskih emiratih tako predstavljajo več kot 88 odstotkov prebivalstva, v Nemčiji 20, v Sloveniji pa 15 (ibid.). Leta 2020 je Evropa gostila okoli 87 milijonov, Azija pa 86 milijonov migrantov, kar skupaj predstavlja 61 odstotkov vseh (IOM, 2022). Med letoma 2000 in 2020 je največjo rast zabeležila Azija (+ 37 milijonov), sledila je Evropa (+ 30 milijonov), Severna Amerika (+ 18 milijonov) in Afrika (+ 10 milijonov). Kljub skromnemu skupnemu deležu se je torej število mednarodnih migrantov v zadnjega pol stoletja znatno povečalo: leta 2020 je 281 milijonov ljudi živelo zunaj svoje države rojstva, kar je 128 milijonov več kot leta 1990 in več kot trikrat več kot leta 1970 (ibid.). Ta dolgoročna rast prispeva k večji vidnosti in politizaciji migracij na globalni ravni.

Čeprav mednarodni migranti predstavljajo le majhen delež svetovnega prebivalstva, njihova regionalna koncentracija povzroči, da so migracije zelo vidne, in postanejo politično obremenjena tema, kar sproža intenzivne razprave in medijsko pozornost. Populistična in nativistična gibanja ter rasistične sovražne izjave migrante prikazujejo kot

eksistenčno grožnjo kulturni integriteti in varnosti. Sovražni govor, ki temelji na pojmih invazije, kontaminacije in nevarnosti, pretirava v demografskih ocenah prisotnosti migrantov. Tu se pokaže razkorak med migracijskimi statistikami in sovražnim govorom; medtem ko le del svetovnega prebivalstva migrira čez meje, postane podoba migranta osrednja v političnih bojih za identiteto, pripadnost in nacionalno čistost. Medijske diskurze pogosto podžigajo populistični politiki, ki vse migrante prikazujejo kot nevarne mlade radikalizirane moške (Wojnicka in Pustułka, 2017). Priseljence pa so marginalizirane in pogosto zreducirane zgolj na reproduktivna telesa, kar omeji razumevanje njihove vloge na funkcijo rojevanja otrok in jih tako okviri kot demografsko grožnjo za državo gostiteljico (Sargent in Larchanche, 2007). Najbrž zato ni nič čudnega, da javnomnenjske raziskave kažejo zaskrbljujoče dejstvo, da velika večina ljudi v Evropski uniji precenjuje delež migrantskega prebivalstva v svoji državi. Razlike so lahko zelo velike (Evropska komisija, 2022). Skoraj sedem od desetih (68 %) anketirancev precenjuje dejanski delež priseljencev v prebivalstvu. Mnoge vlade tako sprejemajo restriktivne ukrepe za nadzor priseljavanja in vse pogostejše uporabljajo kazenske ukrepe za reševanje tistega, kar imenujejo »problem migracij«. Diskurzi o nadzoru meja in kriminala se zblížujejo okoli zaščite in varnosti, pri čemer kazensko pravo in zakonodaja o migracijah delujeta kot vratarja socialne vključenosti in izključenosti.

Zaključek

Poglavje temelji na definiciji sovražnega govora, ki poudarja njegovo vpetost v družbene hierarhije: gre za izražanje, usmerjeno proti marginaliziranim skupinam, opredeljenim po njihovem manjšinskem in deprivilegiranem statusu, z namenom ali učinkom okrepitve njihove podrejenosti. Za razumevanje sovražnega govora na ta način je treba pozornost nameniti ne le vsebini sporočila, temveč tudi njegovemu namenu in situacijskemu kontekstu. Ključnega pomena je oceniti, ali je tisti, ki izvaja in širi sovražni govor, na položaju družbene moči in javnega vpliva ter ali ima ciljna skupina sposobnost, da se brani ali učinkovito odzove

v javnem diskurzu. Z drugimi besedami, sovražnega govora ni mogoče v celoti razumeti ločeno od asimetrij moči, ki strukturirajo družbene odnose.

Poglavje je pokazalo, da sovražni govor ni zadeva individualnega izražanja ali medosebne sovražnosti, ampak globoko zakoreninjen družbeni pojav, ki odraža, krepi in legitimira sistemske neenakosti. Medtem ko so pravne opredelitve sovražnega govora pomembne za opredelitev kaznivih dejanj, sociologija ponuja analitična orodja za preučevanje širšega spektra razdvajajočega, diskriminatornega in nevarnega diskurza, ki je lahko zunaj pravnih omejitev nezakonitega izražanja, a kljub temu povzroča oprijemljivo škodo. Sovražni govor namreč deluje kot ogledalo in mehanizem strukturne moči, ki oblikuje in ohranja hierarhije na podlagi pripisane etnične pripadnosti, spolnih norm in priseljenkega statusa. S tem, da sovražni govor umešča v prekrivajoče se kontekste nacionalizma, rasizma, neenakosti spolov in migracijskih politik, analiza v tem poglavju poudarja njegovo vlogo kot nosilca predsodkov in diskriminacije. Ne gre za naključno ali osamljeno dejanje, ampak za instrument izključevanja določenih skupin. Zgodovinski in sodobni vzorci potrjujejo, da sovražni govor prispeva k družbeni konstrukciji Drugega kot inherentno manjvrednega, nevarnega ali nevrednega. Tarče in nameni sovražnega govora so redko naključni: najpogosteje so to skupine, ki so že pozicionirane kot Drugi, katerih zaznana drugačnost se izkorišča za upravičevanje izključevanja, marginalizacije ali nasilja. Medijske reprezentacije, politična retorika in vsakdanji diskurz součinkujejo tako, da normalizirajo take narative, s čimer vplivajo na javna stališča, oblikovanje politik in življenjske izkušnje stigmatiziranih skupnosti.

Razumevanje sovražnega govora zato zahteva intersekcionalni sociološki pristop – tak, ki povezuje makroravni političnih in pravnih sistemov z mikroravnjo realnosti individualnih predsodkov in vsakdanje komunikacije. Le z zavedanjem, da je sovražni govor tako produkt kot tudi povzročitelj strukturnih neenakosti, je mogoče oblikovati učinkovite intervencije. To pomeni, da ni obravnavan kot problematičen le sovražni govor sam po sebi, ampak so analizirane tudi družbene razmere, ki omogočajo njegov razmah. Izziv za sodobne družbe namreč ni le v

sankcioniranju najočitnejših oblik diskriminatornega in ponižujočega izražanja, ampak tudi v odpravljanju temeljnih družbenih in institucionalnih pogojev, ki omogočajo razcvet takega diskurza. S tem poglavje poziva tudi k obnovitvi sociološkega ukvarjanja s temo, ki je prepogosto prepuščena zgolj področju prava, kljub njeni očitni pomembnosti za družbeno dinamiko, moč in neenakost. Kot sociologi, raziskovalci in državljani smo dolžni preizpraševati in kritično analizirati, kako se identitete oblikujejo, uporabljajo kot orožje in nadzorujejo.

Literatura in viri

- Bade, K. J. (2005). *Evropa v gibanju: migracije od poznega 18. stoletja do danes*. Ljubljana: Založba cf*.
- Bajt, V. (2016). Who "belongs"? Migration, nationalism and national identity in Slovenia. *Razprave in gradivo*, 76, 49–66.
- Bajt, V. (2018). Online hate speech and the "refugee crisis" in Slovenia. V I. Ž. Žagar, N. Kogovšek Šalamon in M. Lukšič-Hacin (ur.), *The disaster of European refugee policy: Perspectives from the "Balkan route"* (str. 133–155). Cambridge Scholars Publishing.
- Bajt, V. (2019). The Schengen border and the criminalization of migration in Slovenia. *Südosteuropa*, 67(3), 304–327.
- Bajt, V. (2021). Virus strahu: nacionalizem in pandemična družba. *Monitor ISH*, 23(2), 50–77.
- Bajt, V., in Šulc, A. (2024). Medijsko ustvarjanje protibegunskega sovražnega govora v komentarjih na Facebooku. *Javnost*, 31(supl.), s48–s66.
- Bleich, E., in van der Veen, A. M. (2022). *Covering Muslims: American newspapers in comparative perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Brown, A. (2017). What is hate speech? Part 1: The myth of hate. *Law and Philosophy*, 36(4), 419–468.
- Byers, B. D., in Jones, J. A. (2007). The impact of the terrorist attacks of 9/11 on anti-Islamic hate crime. *Journal of Ethnicity in Criminal Justice*, 5(1), 43–56.
- CDADI – Steering Committee on Anti-Discrimination, Diversity and Inclusion. (2023). *Study on preventing and combating hate speech in times of crisis*. Strasbourg: Council of Europe.
- Erjavec, K., Bašić-Hrvatini, S., in Kelbl, B. (2000). *Mi o Romih*. Ljubljana: Open Society Institute.
- Evropska komisija. (2022). *Integration of immigrants in the European Union. Special Eurobarometer 519. Summary*.
- Fontana, J. (2003). *Evropa pred zrcalom*. Ljubljana: Založba cf*.

- Gasman, D. (2004). *The scientific origins of National Socialism*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Gelber, K. (2019). Differentiating hate speech: A systemic discrimination approach. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 24(4), 393–414.
- Hietanen, M., in Eddebo, J. (2022). Towards a definition of hate speech—with a focus on online contexts. *Journal of Communication Inquiry*, 47(4), 440–458.
- IOM. (2022). *World migration report 2022*. Ženeva: International Organization for Migration.
- IOM. (2024). *Global migration data portal*. Ženeva: International Organization for Migration.
- Jalušič, V. (2017). Ko gre jezik na dopust. *Časopis za kritiko znanosti*, 268, 21–42.
- Kogovšek Šalamon, N. (2017). Mass migration, crimmigration and defiance. *Southeastern Europe*, 41, 251–275.
- Leets, L. (2002). Experiencing hate speech. *Journal of Social Issues*, 58(2), 341–361.
- Leskošek, V. (ur.). (2005). *Mi in oni: nestrpnost na Slovenskem*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Matsuda, M. J. (1989). Public response to racist speech: Considering the victim's story. *Michigan Law Review*, 87(8), 2320–2381.
- Mayer, T. (ur.). (2000). *Gender ironies of nationalism: Sexing the nation*. London: Routledge.
- Mudde, C. (2019). *The far right today*. Cambridge: Polity Press.
- Parekh, B. (2012). Is there a case for banning hate speech? V M. Herz in P. Molnar (ur.), *The content and context of hate speech: Rethinking regulation and responses* (str. 37–56). Cambridge: Cambridge University Press.
- Pejchal, V. (2020). *Hate speech and human rights in Eastern Europe: Legislating for divergent values*. Milton Park: Taylor & Francis.

- Rae, H. (2002). *State identities and the homogenization of peoples*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sargent, C., in Larchanche, S. (2007). The Muslim body and the politics of immigration in France: Popular and biomedical representations of Malian migrant women. *Body & Society*, 13(3), 79–102.
- Scheibelhofer, P. (2017). "It won't work without ugly pictures": Images of othered masculinities and the legitimisation of restrictive refugee-politics in Austria. *NORMA*, 12(2), 96–111.
- Sponholz, L. (2022). Hate speech and deliberation: Overcoming the "words-that-wound" trap. V M. Pérez-Escolar in J. M. Noguera-Vivo (ur.), *Hate speech and polarization in participatory society* (str. 49–64). London: Routledge.
- Stumpf, J. (2006). The crimmigration crisis: Immigrants, crime, and sovereign power. *American University Law Review*, 56(2), 367–419.
- Triandafyllidou, A. (1998). National identity and the "Other". *Ethnic and Racial Studies*, 21(4), 593–612.
- Tsesis, A. (2002). *Destructive messages: How hate speech paves the way for harmful social movements*. New York: New York University Press.
- van der Woude, M., in van der Leun, J. (2017). Crimmigration checks in the internal border areas of the EU: Finding the discretion that matters. *European Journal of Criminology*, 14(1), 27–45.
- Vergani, M., Perry, B., Freilich, J., Chermak, S., Scrivens, R., Link, R., Kleinsman, D., Betts, J., in Iqbal, M. (2024). Mapping the scientific knowledge and approaches to defining and measuring hate crime, hate speech, and hate incidents: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 20, e1397.
- Waldron, J. (2012). *The harm in hate speech*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Weston-Scheuber, K. (2012). Gender and the prohibition of hate speech. *QUT Law Review*, 12(2), 132–150.
- Wodak, R. (2015). *The politics of fear: What right-wing populist discourses mean*. London: Sage.

- Wojnicka, K., in Pustułka, P. (2017). Migrant men in the nexus of space and (dis)empowerment. *NORMA*, 12(2), 89–95.
- Wojnicka, K., in Pustułka, P. (2019). Research on men, masculinities and migration: Past, present and future. *NORMA*, 14(2), 91–95.
- Yuval-Davis, N., in Anthias, F. (ur.). (1989). *Woman–nation–state*. Houndmills: The Macmillan Press.
- Združeni narodi. (b. d.). *A pandemic of hate*. <https://www.un.org/en/hate-speech/impact-and-prevention/a-pandemic-of-hate>
- Združeni narodi. (2024). *International migrant stock 2024*. New York: Population Division, Department of Economic and Social Affairs.
- Zedner, L. (2019). The hostile border: Crimmigration, counter-terrorism, or crossing the line on rights? *New Criminal Law Review*, 22(3), 318–345.

2. poglavje

Presečišča sovražnega govora: imaginarna produkcija Drugega

ANA FRANK

Povzetek

Poglavje preučuje vlogo kulturnega rasizma in ospoljenega drugačenja v povezavi s sovražnim govorom v Sloveniji skozi prizmo postkolonialne in kritične teorije. Teoretični okvir razčleni koncept kulturnega rasizma kot procesa drugačenja, ki ustvarja izključevanje, vpelje koncept imaginarnega kot družbenosimbolne strukture, ki oblikuje dojemanje identitete in pripadnosti, ter koncept intersekcionalnosti kot presečišča diskriminacije na osnovi različnih osebnih okoliščin. Poglavje prikaže načine ustvarjanja Drugega na podlagi predstav, ki se ustvarjajo skozi zgodovino. Z uporabo kvalitativnih podatkov iz intervjujev in fokusnih skupin študija razkriva, kako sovražni govor deluje kot izključevalni mehanizem, ki temelji na zgodovinskih in afektivnih imaginarnih predstavah o Drugih in kako specifično vpliva na različne manjšine (verske, etnične, spolne). Te imaginarne predstave normalizirajo diskriminacijo in projicirajo družbene tesnobe na marginalizirane skupine. Poglavje poudarja potrebo po obravnavanju sistemskih imaginarnih predstav za učinkovit boj proti sovražnemu govoru in spodbujanje vključujoče družbe.

Uvod

V zadnjih desetletjih se v Evropi in po svetu krepijo izključevalni diskurzi, ki so uperjeni proti migrantom, verskim, etničnim in spolnim manjšinam. Skupno tem diskurzom je, da te manjšine rasizirajo, to je, jih ustvarjajo kot radikalno drugačne. Medtem ko so odkrite manifestacije rasnega sovraštva, temelječega na predpostavljenih bioloških razlikah med ljudmi, še vedno prisotne v določenih skrajnih krogih, se je kot prevladujoča izključevalna logika uveljavil bolj prefinjen, prikrit rasizem, zasidran v kulturnih, simbolnih in civilizacijskih razlikah, ki so postale dominantno polje izključevanja (Balibar, 1991; Kinnvall, 2017). Politični akterji z izključujočimi diskurzi instrumentalizirajo tesnobo ljudi glede varnosti, identitete in ekonomske negotovosti, da bi preusmerili pozornost od vzrokov problemov in konstruirali lik »nezaželenega Drugega« kot grožnjo homogenosti in varnosti namišljene nacionalne skupnosti. Ta Drugi je tako konstruiran kot kulturno nezdržljiv in moralno pomanjkljiv (Brown, 2010; Wodak, 2015).

Razširjenost sovražnega govora, predvsem v digitalnih medijih, politiki in vsakdanjih interakcijah, predstavlja izrazito manifestacijo izključujočih diskurzov in konstrukcije Drugega. Sovražni govor ne izraža zgolj verbalne sovražnosti; temveč performativno vzpostavlja in reproducira simbolne meje med »mi« in »oni« ter tako predstavlja osrednji mehanizem udejanjanja drugačenja (van Dijk, 1993; Wodak, 2015). Preučujem, kako sovražni govor v sodobni Evropi oziroma Sloveniji deluje skozi prizmo kulturne različnosti ter kako je vpet v imaginarne konstrukcije Drugega, ki se razlikuje od ideje zamišljenega pripadnika naroda in zato predstavlja domnevno grožnjo varnosti.

Raziskava analizira, kako posamezniki iz migrantskih in manjšinskih skupnosti doživljajo, interpretirajo in reagirajo ob soočanju s sovražnim govorom in simbolno izključenostjo. Slovenski kontekst je posebej zanimiv zaradi svojega geopolitičnega položaja na stičišču

* Poglavje deloma izhaja iz članka *Cultural racism, gendered othering, and hate speech: Discourses, imaginaries, and everyday borders in Slovenia*, ki je bil objavljen v reviji *Annales* (let. 35, št. 4, 2025).

Vzhoda in Zahoda, zgodovinskih transformacij po razpadu Jugoslavije ter nedavnega soočanja z okrepljenim priseljevanjem in s populističnim diskurzom. Osrednji cilj prispevka je razčleniti afektivne imaginarije, ki podpirajo sovražni govor in prakse drugačenja, pri čemer je posebna pozornost namenjena tudi interseksionalnosti (Crenshaw, 1991), to je prepletu različnih osebnih okoliščin in poziciji teh subjektov v okviru sovražnega govora.

Imaginarij in imaginarna produkcija Drugega

Sovražni govor konstruira diskurze o Drugem in prenaša pomene zgodovinskih imaginarijev, tako da artikulira in aktivira afektivne, zgodovinsko sedimentirane (kolonialne, orientalistične) predstave o Drugem kot nevarnosti, kontaminaciji, grožnji, strahu in izgubi (Hall, 1997; Ahmed, 2004), s čimer utrjuje imaginarne meje med »nami« in »njimi«. V tem kontekstu sovražni govor postane ključni mehanizem simbolnega nasilja kot diskurzivna praksa, ki je globoko vpeta v širše režime drugačenja (van Dijk, 1993; Wodak, 2015), tj. ustvarjanje imaginarija o Drugih. Za boljše razumevanje, kako proces drugačenja poteka na podlagi imaginarnih konstrukcij in reprezentacij sveta, se v nadaljevanju posvečam konceptu imaginarija in razliki od diskurza.

Imaginarij zavzema osrednje mesto tako v psihoanalitični kot sociološki teoriji, saj oblikuje razumevanje identitete, družbe in moči. Za Jacquesa Lacana (2006) imaginarij pomeni področje, na katerem se oblikujeta identifikacija in zmotno prepoznavanje. V teoriji zrcalne faze Lacan pokaže, da se ego vzpostavi takrat, ko se posameznik prepozna v svoji podobi – vendar je ta podoba idealizirana in daje vtis enotnosti ter celovitosti. Gre za podobo sebe, ki ni samostojna, temveč vselej nastane v odnosu do Drugega. Imaginarij zato ne pomeni domišljije v vsakdanjem smislu, temveč temeljno strukturno razsežnost subjektivnosti. Povezan je z afekti, z načini prepoznavanja in z občutkom notranje koherence, ki pa je vedno deloma rezultat napačnega prepoznavanja.

V sociologiji družbeni imaginarij zajema kolektivne reprezentacije, ki strukturirajo družbene prakse in institucije. Teorije družbenega

imaginarija sta razvila predvsem Cornelius Castoriadis (1987) in Charles Taylor (2004), ki imaginarij opredeljujeta kot simbolno matrico, na podlagi katere si družba predstavlja svojo kolektivno identiteto, red in prihodnost. Družbeni imaginarij vključuje ne le diskurzivne elemente, temveč tudi podobe, narative, mite in afektivne predstave, ki vzdržujejo družbeno kohezijo ter legitimirajo normativne hierarhije. Imaginarij ni pasivna refleksija, temveč konstitutiven za družbeno realnost, ki ustvarja normativne okvire vključenosti in izključenosti (Castoriadis, 1987; Appadurai, 1996). Castoriadis (1987) pa imaginarij vidi tudi kot radikalno produktiven, saj omogoča nove zgodovinske in institucionalne formacije. Ti kontraimaginariji (npr. feminizem, dekolonizacijska gibanja itd.), ki izzivajo dominantne in družbeno sprejete imaginarne predstave, pa so zato vedno izpodbijani. Imaginarne predstave nikoli niso popolnoma fiksne, temveč so nenehno reproducirane, so spreminjajoči se in fluidni sistemi. In ko so dominantne imaginarne predstave izzvane, se odzovejo z afektivnim odporom, zanikanjem in zavračanjem (Richardson-Self, 2021: 173). Dogodki, ki izpodbijajo dominantno imaginarno predstavo, so predmet izključitev: »Sanje, bolezni, prestopki in deviantnost so demantirani. Tuje družbe in ljudje so predstavljeni kot čudni, divji, brezbožni« (Castoriadis, 1991: 153). Skratka, te »tuje družbe in ljudje« postanejo Drugi in se jim upiramo (npr. s sovražnim govorom) glede na grožnjo, ki jo domnevno predstavljajo. Sovražni govor je torej korektivni mehanizem, ki se šteje za primernega med motenjem statusa quo in je usmerjen proti tistim, ki izzivajo norme in sprejete narative, ki organizirajo svet.

Koncepta diskurza in imaginarnega obravnavata simbolno organizacijo pomena in identitete znotraj družbe, tj. konstrukcijo »družbene« in konstitucijo »subjekta«, vendar se razlikujeta v teoretični liniji in fokusu. V kritični teoriji se diskurz, zlasti v Foucaultovem (1972) delu, nanaša na sisteme jezika, reprezentacij in praks, skozi katere se konstituirajo pomen, znanje in resničnost. Diskurz pojasnjuje odnose moči: opredeljuje, kaj je mogoče povedati, kdo lahko govori in pod katerimi pogoji izjave postanejo družbeno veljavne; tako opredeljuje režime resnice in družbene norme – kaj se zdi normalno in legitimno ter deviantno in

nevarno. Teorija diskurza poudarja relacijske strukture pomena in moči, pri čemer pogosto daje prednost jeziku in besedilu kot mestom analize. Sovražni govor v tem okviru deluje kot diskurzivno dejanje, ki konstruira Druge kot grožnje ali deviantne (van Dijk, 1993; Wodak, 2015). Imaginarno pa se nanaša na afektivno-simbolno področje, skozi katero si subjekti nezavedno strukturirajo in naturalizirajo svoje zaznave, družbene rede, identitete in odnose – pogosto brez zavestne refleksije. Bolj se osredotoča na afektivno-simbolno dimenzijo subjektivnosti, fantazije in želje – elemente, ki niso vedno v celoti artikulirani znotraj diskurza.

Analiza diskurza torej daje prednost jeziku in praksam, medtem ko se analiza imaginarnega ukvarja z latentnimi, afektivnimi strukturami, ki oblikujejo zaznavanje in identiteto. Laclau in Mouffe (1985) sta na primer v teoriji politične hegemonije integrirala tako diskurz kot imaginarno, saj trdita, da se politična hegemonija vzdržuje tako z diskurzivnimi formacijami kot tudi z afektivnimi imaginariji, oziroma da so politične identitete in antagonizmi strukturirani in vzdrževani z diskurzivnimi formacijami, vendar jih podpirajo tudi afektivne navezanosti in fantazije – tj. imaginariji. Kot trdita Glynos in Stavrakakis (2008), diskurzi pogosto delujejo na podlagi afektivno nabitih fantazij, ki obljublajo celovitost ali opozarjajo na propad identitete. Žižek (1989) pokaže, kako ideološki diskurz deluje na ravni fantazije, užitka (*jouissance*) in imaginarne konstrukcije popolnosti ali grožnje. Po Žižku ima imaginarno ključno vlogo pri ohranjanju ideoloških struktur – ideologija deluje na podlagi fantazije, zaradi česar je imaginarno bistveni mehanizem politične moči. V kontekstu sovražnega govora in kulturnega rasizma je konvergenca diskurza in imaginarnega ključnega pomena. Diskurz zagotavlja narativno in institucionalno obliko, s katero se imaginarno sporoča, krepi in izpodbija. Združitev obeh konceptov omogoča celovitejše razumevanje delovanja moči, izključenosti in identitete. Tu se osredotočam na imaginarno kot afektivne predstave. Drugačenje se ne odvija zgolj na kognitivni ali ideološki ravni, temveč ima tudi afektivne in simbolne dimenzije: s ponavljajočimi se reprezentacijami se Drugi utrdi v imaginarijih kot simbolnih predstavah, ki v negativnem smislu predstavljajo nevarnost, nered ali moralno degradacijo. Deluje na podlagi fantazme o

kontaminaciji, ogroženosti in propadu vrednot, kar krepi strukture kulturnega rasizma in podpira širše logike družbene izključitve.

Kolonialni imaginariji, kulturni rasizem in (ospoljeno) drugačenje od kolonializma do danes

V foucaultskem smislu lahko rečemo, da ustvarjanje Drugega oziroma proces drugačenja predstavlja epistemološko prakso – ustvarjanje in vzdrževanje (negativnih) reprezentacij Drugega, ki služijo ohranjanju razmerij moči in dominacije. Gre za proces drugačenja kot kategorijo moči, na podlagi katere dominantna skupina sebe definira kot normo, Drugega pa kot odstopanje. V tem kontekstu pojem »Drugi« označuje skupino ali posameznika, ki se razlikuje od dominantne skupine in je pogosto umeščen v položaj margine ali izključenosti. Postkolonialni teoretiki, kot sta Said (1978) in Spivak (1988), opozarjajo, da je bila kolonialna dominacija utemeljena prav na podlagi konstrukcije Drugega kot inferiornega in nevarnega. Diskurzivno ustvarjene geografije, kot sta »Orient« (Said, 1978) in »Balkan« (Todorova, 1997), nastopajo kot namišljeni, imaginarni prostori, obteženi z eksotizacijo, nasiljem in drugostjo. Medtem ko so v kolonialnem obdobju Druge uprizarjali kot manjvredne na podlagi biološke rasizacije/»rase«, pa sodobni narativi poudarjajo kulturno nezdružljivost, varnostne grožnje in nepremostljive vrednostne razlike, s čimer upravičujejo izključevanje in legitimirajo sovražni govor kot obliko »govorjenja resnice« ali »obrambe« nacionalne/evropske identitete.¹ Sodobno drugačenje tako temelji na kulturnem rasizmu (Balibar, 1991), ki označuje premik od biološko utemeljenih rasističnih ideologij k oblikam izključevanja, ki temeljijo na domnevno nezdružljivih kulturnih vrednotah, navadah ali življenjskih slogih, kar služi normalizaciji oziroma normativizaciji neenakosti, ki temelji na rekonstrukciji domnevnih rasnih hierarhij. Tak konceptualni okvir je izrazito diskurziven: kulturni rasizem ni vzdrževan na podlagi empiričnih

1 Rasa kot kategorija o drugačnih človeških/bioloških vrstah v tem pomenu ne obstaja, zato rabim izraz rasizacija. (Glejte definicijo Evropske komisije proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI, 2021) o rasizaciji.)

dokazov, temveč hegemonih narativov, ki krožijo v medijih, politiki in vsakdanjem govoru (van Dijk, 1991).

Postkolonialna teorija kritično preučuje vplive kolonializma in njegove dolgotrajne posledice, da bi razumela, kako tudi v sodobnih kontekstih rasizem, ksenofobija in sovražni govor do Drugega pogosto še naprej temeljijo na kolonialnih stereotipih in imaginarijih, zlasti v spolno zaznamovanih oblikah. Kolonialni vzorci in rasizem so namreč neločljivo povezani s principi sodobne družbenopolitične ureditve, kot so nacionalizem, razred in spol, pri čemer spolna dimenzija deluje v smislu regulacije in discipliniranja spolnosti v kontekstu rasizma kot izgradnje Drugega (Stoler, 1995, 2002). Reprezentacije Drugega so tako pogosto zgodovinsko vpisane v evropske historiografije in, kot opozarjata Wekker in Lutz (2001), kolonialno znanje temelji na neizzvani logiki, ki jo še vedno vzdržujejo ponavljajoče se seksistične in rasistične predpostavke o Drugih. Konstrukcija Drugega je torej globoko rasizirana, etnizirana in spolno zaznamovana.

Ospoljene konstrukcije Drugega v kolonialnem obdobju so kolonizirane moške pogosto prikazovale kot hipermaskuline, nasilne in spolno agresivne, kolonizirane ženske pa kot eksotične, hiperseksualizirane in pokorne. Ti spolno zaznamovani stereotipi so služili nadzoru in dehumanizaciji koloniziranih populacij ter racionalizaciji kolonialne dominacije Drugega moškega in predvsem Druge ženske (Yeğenoğlu, 1998; Mohanty, 2003). Tudi zahodne ženske, kljub takratni lastni podrejenosti v domačih kontekstih, so orientalske ženske videle kot še bolj zatirane in so skupaj z moškimi nanje projicirale civilizacijsko poslanstvo osvoboditve Drugih žensk. V praksi se je to pogosto manifestiralo kot težnja po razkrivanju pokritih muslimanskih žensk – dejanje, ki ga postkolonialne teoretičarke opredeljujejo kot rasistično dobrohotnost (Scott, 2007: 172). Družbeni imaginariji o ženskah, zlasti o »Drugih« ženskah, omogočajo, da sovražni govor do žensk ni zgolj mogoč, temveč postane vsakdanji in normaliziran družbeni pojav (Richardson-Self, 2021: 5).

Seksizem pa je neločljivo povezan z drugimi oblikami diskriminacije, kot sta rasizem in ksenofobija, zato ga je treba obravnavati intersekcionalno (Crenshaw, 1989), saj se prepleta z drugimi identitetami oziroma

osebnimi okoliščinami, ki se pri diskriminaciji medsebojno utrjujejo ter ustvarjajo nova presečišča in dimenzije diskriminacije. Intersekcionalnost pojasnjuje, kako se različne osi družbene identitete prepletajo in ustvarjajo specifične, večkratne oblike diskriminacije na podlagi več osebnih okoliščin (na primer migrantke kot pripadnice etnične in verske manjšine in kot ženske). Osebe ne doživljajo družbene neenakosti na linearen ali enak način, ampak na podlagi prepleta različnih hierarhij moči in sistemov zatiranja (Collins in Bilge, 2016). V okviru manjšinskih skupnosti ženske doživljajo intersekcionalno diskriminacijo tako v povezavi s seksizmom kot s kontinuiranimi predstavami (z imaginariji) o Drugih ženskah. Prav tako so migrantski moški, v skladu s prevladujočimi in z reproduciranimi zgodovinskimi predstavami oziroma imaginariji, predstavljeni kot nevarni, hiperseksualni, grozeči. Vse to se odraža v sovražnem govoru, ki v tem kontekstu nastopa kot praksa, ki marginalizirane skupine izpostavlja na podlagi različnih imaginarnih predstav o Drugem (ženski in moškem) in regulira ter disciplinira manjšine in ženske (Richardson-Self, 2021). Taki imaginariji vzpostavljajo temeljno kulturno podlago za proces drugačenja in pojav sovražnega govora kot enega njegovih simptomov.

Primeri imaginarne produkcije Drugega v slovenskem okolju

Od osamosvojitve leta 1991 je Slovenija doživela izrazite preobrazbe nacionalne identitete, političnega diskurza in kulturnega samorazumevanja. Ti procesi niso preoblikovali le notranjih pripovedi o pripadnosti, temveč so generirali tudi nove modalitete izključevanja, ki se pogosto artikulirajo diskurzivno in vzdržujejo na podlagi kulturnih imaginarijev. V slovenskem primeru je zgodovinski imaginarij Drugega obsežno obravnavan v znanstveni literaturi: npr. imaginarij muslimana in Turka (Jezernik, 2010) in imaginarij Balkana (Todorova, 1997). V slovenskem prostoru je ponavljajoča se podoba južnjaškega, balkanskega in muslimanskega moškega kot patriarhalnega in nasilnega ne le konstrukcija spolno in rasizirano označenega Drugega, temveč tudi reafirmacija

fantazije o liberalni, napredni in spolno enakopravni slovenski/evropski spolni identiteti, kljub empiričnim protislovjem.

V Sloveniji je bila nacionalna identiteta zgodovinsko konstruirana v opoziciji do notranjih in zunanjih »Drugih« (Velikonja, 2017). Simbolna izgradnja »slovenstva« temelji na kulturnih imaginarijih domnevne jezikovne čistosti, krščansko-evropske dediščine in teritorialne kontinuitete, npr. v očeh vpada »Drugih« kultur, kot so turški vpadi (Mlakar, 2021). Ti elementi so v dominantnem javnem diskurzu pogosto normalizirani. Imaginarij Slovenije kot homogene in zgodovinsko ukoreninjene nacije deluje kot temeljna predpostavka, ki strukturira sodobne družbene anksioznosti glede migracij, multikulturalizma in globalizacije. Ti imaginariji so afektivno nabiti: mobilizirajo nostalgijo po idealizirani čisti naciji ter strahove pred uničenjem populacije ali kontaminacijo zaradi migracij, begunskih premikov in posledično vstopa tujih kultur in kulturnih navad, zlasti islama, romskih praks, spolnih manjšin ipd. Sovražni govor, usmerjen proti tem skupinam, je mogoče razumeti kot diskurzivni izbruh anksioznosti, vpisanih v nacionalni imaginarij, pogosto v obliki »obrambnega nacionalizma«, ki definira, kdo ne spada v skupnost (Bajt, 2016).

Družbeni in politični diskurz v Sloveniji se je v zadnjem desetletju zato vse bolj pomikal v smer kriminalizacije oz. krimigracije (Bajt in Frelih, 2019) ter sekuritizacije migracij (Malešič, 2017), zlasti med tako imenovano »begunsko krizo« v obdobju 2015–2016. Medijski in politični diskurzi so begunce in migrante pogosto upodabljali kot grožnjo nacionalni varnosti, evropskim vrednotam in enakosti spolov (Pajnik, 2018). Ti diskurzi odražajo širše evropske vzorce islamofobije, ksenofobije, hkrati pa se opirajo na specifične slovenske imaginarije marginalnosti in kulturne superiornosti v kontekstu Balkana.

Imaginarij deluje kot afektivno-simbolni rezervoar, ki ponuja okvir, v katerem telesa drugih niso zgolj drugačna, temveč eksistenčno ogrožajoča. Žižek (2016) je v slovenskih in mednarodnih razpravah provokativno opozarjal, da begunec ni konstruiran kot žrtev, ki potrebuje pomoč, temveč kot simptom propadajočega evropskega univerzalizma. Taki diskurzi ne delujejo zgolj na ravni propozicijske vsebine, temveč aktivirajo globlje plasti kulturnega afekta, fantazije in projekcije, torej imaginarija.

Sodobni imaginariji o Drugem v Sloveniji in presečišča sovražnega govora

V tem poglavju predstavim ključne ugotovitve iz intervjujev in fokusnih skupin z različnimi manjšinskimi skupnostmi in strokovnjaki.² V individualnih narativnih intervjujih (22 udeležencev) in štirih fokusnih skupinah (13 udeležencev), izvedenih leta 2024, je sodelovalo skupno 35 udeležencev – tako pripadnikov različnih manjšinskih skupnosti kot tudi aktivistov in strokovnjakov. Udeleženci so bili izbrani glede na različen manjšinski status (verski, etnični, jezikovni, spolni, migrantski); aktivisti in strokovnjaki pa so bili izbrani glede na področje delovanja iz organizacij civilne družbe in akademske sfere. Intervjuji so vsebovali polstrukturirana vprašanja o osebnih izkušnjah diskriminacije, sovražnega govora, kulturne in socialne izključenosti, simbolnem in institucionalnem nasilju, sistemski marginalizaciji manjšinskih skupin, medtem ko je bil za aktiviste in strokovnjake razvit bolj niansiran vprašalnik, ki je spraševal o razumevanju, razlogih, tarčah in učinkih sovražnega govora ter ukrepih proti njemu. Fokusne skupine so to dopolnjevale s kolektivnimi dialogi, ki so udeležencem omogočili, da se pogajajo o pomenih in izpodbijajo dominantne reprezentacije. Te metode omogočajo raziskovanje identitete, subjektivnosti in odpora, kot so umeščeni znotraj dominantnih imaginarijev in diskurzov. Razprave so osvetlile, kako se imaginariji pripadnosti, varnosti in grožnje performativno producirajo. Afektivna dinamika, zlasti tesnobe, povezane z identiteto, vključenostjo in izključenostjo, nevarnostjo in grožnjami, so bile osrednje teme, ki so omogočale razumeti, kako sovražni govor deluje v imaginarnem polju in predstavlja več kot le racionalen diskurz.

-
- 2 Obe metodi sta bili izvedeni ob strogem spoštovanju etičnih načel informiranja: privolitve, anonimnosti in zaupnosti ter varnosti udeležencev, zlasti glede na potencialno ranljivost ciljnih populacij. Udeleženci so tako imeli možnost, da kadar koli sodelovanje začasno ustavijo, preusmerijo ali se umaknejo. Analiza intervjujev je bila opravljena z ročnim kodiranjem, med katerim so bile izluščene štiri glavne teme in funkcije imaginarijev. Zvočni posnetki in transkribirani zapisi intervjujev in fokusnih skupin so v obliki surovih podatkov na voljo pri avtorici.

Analiza izpostavi identificirane različne teme oz. imaginarije ter zlasti dinamiko med realnimi vsakodnevnimi izkušnjami in imaginarijem. Identificirana tematska polja imaginarijev vključujejo naslednje teme in pojme, ki se med seboj prepletajo: *predstave o moškosti in ženskosti* (seksualiziranje, esencialistične predstave o moških in ženskah) ter s tem povezana *nevarnost* (nasilje, zaščita), *simbolne meje* (čistost, kontaminacija) in *identiteta* (izključevanje, pripadnost, imaginarij tujca, Turka ali muslimana). Vsi ti imaginariji se intersekcijsko prepletajo z rasizacijo in drugačenjem na podlagi osebnih okoliščin (npr. spol/ženskost/materinstvo, tujost).

V študiji je uporabljen kvalitativni interpretativni pristop, ki se osredotoča na diskurzivno in imaginarno konstrukcijo Drugega v povezavi s sovražnim govorom, usmerjenim proti migrantom ter rasiziranim etničnim, verskim in spolnim manjšinam.

Predstave o moškosti in ženskosti ter nevarnosti

Sovražni govor, usmerjen proti moškim iz marginaliziranih skupnosti, pogosto uporablja kolonialne trope hipermaskulinizacije, ki te moške predstavljajo kot nevarne. Retorika, ki priseljske moške prikazuje kot nasilne, spolno agresivne ali kot grožnjo nacionalni varnosti, odraža kolonialne strahove in zgodovinske prakse upravičevanja nadzora. Taki diskurzi ne vodijo le v dehumanizacijo posameznikov, temveč tudi legitimirajo diskriminatorne politike in ukrepe, kot so povečano nadzorovanje, izključujoče javne politike in restriktivni migracijski režimi (Fekete, 2009). Obenem take reprezentacije konstruirajo zahodno maskuliniteto kot racionalno in nadzorovano, v kontrastu z domnevno neukrotljivo seksualnostjo koloniziranega Drugega (Yeğenoğlu, 1998).

V slovenskem kontekstu medijski in politični diskurzi (poročanje o posilstvih, nasilju) pogosto upodabljajo migrantske moške in pripadnike etničnih manjšin kot nevarne (Pajnik, 2018), kar se sklada z dolgo prisotnimi imaginarijih o nevarnem tujcu, Turku, muslimanu. To se odraža v porastu protimigrantskih naracij, ki zagovarjajo potrebo po obrambi Slovenije pred domnevno nasilnimi migranti ter zaščito slovenskega naroda, žensk in otrok pred tako imenovanimi tujimi posiljevalci, kar

se odraža tudi v sovražnem govoru. Ta imaginarij odraža tudi globoko ukoreninjene anksioznosti glede rasne čistosti in kulturne superiornosti zahodnih oziroma evropskih držav (Yeğenoğlu, 1998).

To opažajo tudi sogovorniki in sogovornice v naši raziskavi:

Recimo, [...] promocija štajerske Varde [...] So rekli: »Ja, tukaj se mi sprehajamo po toti meji, bomo zaščitili naše žene in otroke pred totimi migranti, da jih ne bodo posiljevali.« Na koncu pa [je bil] ta človek obsojen na štiri in pol let zapora zaradi posilstva svoje hčerke. [...] Nihče se ni pogovarjal o 2800 primerih zoper spolno nedotakljivost v Sloveniji, vsi so govorili: »Poglejte, kakšni so migranti, to bodo oni nam naredili.« [...] Ti eno skupino ljudi daš v nek okenček, da so oni zločinci, da bodo oni to, da bodo oni to. V bistvu ti na ta način samo opereš svoje grehe. [...] Potem se pa s tem sovražnim govorom to samo še dodatno pakira v nek cement. (Udeleženec fokusne skupine.)

Že ta zelo globoko vtankani prastrah do Turka, do turških vpadov. Zakaj? Zato, ker se celotna percepcija turških vpadov začne in konča na revizijski identiteti tega Turka. In to je v slovenskem kulturnem prostoru ena posebnost, ki zelo veliko odraža potem tudi vse te reakcije, kontekste, razmišljanja. [...] In ta prastrah je, mislim da skorajda nemogoče izkoreniniti. [...] Ampak, zakaj je potrebno se znesti na religijsko identiteto in mene ali pa kogarkoli enačiti s tem turškim vojakom, ki vemo, kakšno ima podobo? (Udeleženka fokusne skupine.)

Ženske iz marginaliziranih skupnosti se pogosto soočajo s sovražnim govorom, ki jih seksualizira in objektivizira ter pri tem črpa iz kolonialnih reprezentacij eksotične in seksualno podrejene Druge ženske. Tak odnos do žensk prispeva k ohranjanju patriarhalnih in rasiziranih razmerij moči. Seksualizacija je del širše kolonialne fantazije, ki skuša nadzirati in posedovati Drugo žensko ter njeno seksualnost. Ukrajinske ženske v intervjujih poročajo, da so pogosto deležne spolnih ponudb, saj so dojemane kot hiperseksualizirane in spolno dostopne.

Ko sem zaključila fakulteto, so mi nekateri direktorji predlagali, da naj grem najprej spat [z njimi], pa da bom potem kao dobila službo. [...] Sem pa še zvedela v enem od teh pogovorov z vodjo, da veliko teh podjetij misli, da sem prišla do te službe preko postelje. [...] Tudi v študentu so se dogajali taki incidenti, češ daj, saj si vseeno Ukrajinka, prespi z mano. (Intervju z migrantko.)

Tudi otroci so izpostavljeni takemu seksističnemu sovražnemu govoru zaradi porekla družine: »Veš, mama, moj sošolec je rekel, da je njegova mama rekla, da si ti kurba, ker smo prišli iz Ukrajine.« (Intervju z migrantko.)

Simbolne meje in identiteta

Sovražni govor pogosto izraža imaginarne meje, v katerih nekateri spadajo v simbolno skupino, drugi pa ne. Meje Slovenije (državljanstvo) in Evropske unije utrjujejo kolonialne imaginarije, da so vsi Drugi zunaj evropskih meja manjvredni in nesprejemljivi.

Sam dobiš nek odgovor: »Ti nisi državljanica, ti nisi državljanica Evropske unije,« in vsa vrata se naenkrat zato zaprejo. [...] Ne rečem, da gre za sovražni govor, ne rečem, da gre za neko direktno diskriminacijo, ampak vseeno gre za neko omejevanje zaradi statusa. [...] Ker v Evropski uniji obstajajo prvorazredni, drugorazredni, tretjerazredni, četrtorazredni in tako naprej. (Intervju z migrantko.)

Tudi imaginarij Balkana in tako imenovani »bližnji migranti« z Balkana in nekdanje države Jugoslavije nikoli niso dojeti kot sprejemljivi; pogosto so označeni kot neumni in »ne naši«, »čefurji«, »južnjaki«, »Neslovenci«. Čeprav generacije priseljencev iz nekdanje Jugoslavije, rojene v Sloveniji, tu obiskujejo šole, živijo in delajo, imajo državljanstvo in govorijo slovenski jezik, so še vedno obravnavane kot Drugi. Poročajo o občutku, da ne glede na to, kako dolgo živijo v Sloveniji in kako povezani ter integrirani so v slovensko družbo, nikoli ni dovolj dobro. Ne čutijo se sprejete, saj niso dojeti kot Slovenci »po krvi«, in zato naj ne bi pripadali

slovenskemu nacionalnemu telesu (glejte Bajt, 2016). Ne uvrščajo se v nacionalni imaginarij, ki določa simbolne meje slovenstva.

Ampak obstaja tudi en ponižujoč odnos do državljanov bivših republik Jugoslavije. Obstaja še vedno. [...] In tako pač, da te tretirajo kot nek tuj element. [...] Toliko dolgo ti bodo govorili: »Ti nisi naša, ti nisi naša, ti nisi slovenska državljanka, ti nisi, evo, ti nisi to«. (Intervju z migrantko.)

Zavrnilni odnos in meje se izražajo tudi glede manjšin v Sloveniji, predvsem romske manjšine, ki je pojmovana kot tuja, eksotična, neslovenska.

Je ljudem ful neprijetno, da pride nekdo naselje pogledat, [...] se naši ljudje počutijo, kot da so živali v živalskem vrtu, ki jih zdaj ljudje slikajo in snemajo. Tisto »vauu eksotika«. [...] Ampak ljudje tukaj se ful čudno počutijo, ker vejo, da so prišli snemat zato, ker so Romi tukaj. (Intervju s pripadnikom manjšinske skupnosti.)

Intervjuvanec, strokovnjak, ki se je v Slovenijo preselil v zgodnjih sedemdesetih letih in je v Sloveniji delal v več podjetjih, diskriminacijo doživlja že od prihoda in je bil nenehno razvrednoten zaradi etničnega porekla. Označen je bil kot »Neslovenec« in »južnjak«, celo javno s strani določenega nekdanjega ministra.

Zmotilo je, da [je] [...] neki prišlek – ampak to je na tak način izraženo, da me je zelo prizadelo, kot človeka – zakaj nekdo iz strani pride in takoj dobi stanovanje, takoj dobi položaj, dobi dobro plačo in tako naprej. [...] Najprej je bilo, da sem si kupil diplomo, [...] da on ne želi, da mu Neslovenec [...] bi bil sekretar komiteja, in da on to težko bo preživel. (Intervju z ekspertom, pripadnikom manjšinske skupnosti.)

Meje se določajo tudi z (ne)sprejemljivostjo jezika. Pogosto nesprejeti so »južnjaški« jeziki, medtem ko podobnega diskurza nikoli ni zaslediti v zvezi z zahodnimi jeziki.

[Učiteljica] mi je rekla, da se moramo malo bolj slovensko pogovarjati, kar je pa zelo težko glede na to, da starši ne govorijo najboljše slovensko. Kar me je zelo zmotilo, je to, da ali bi me isto vprašala, če bi se doma pogovarjali francosko. Če bi se angleško pogovarjala, bi bilo okej, ampak bosansko pa ni okej. (Intervju s pripadnico manjšinske skupnosti.)

»Vi 'prokleti' čefurji, naučite se slovensko govoriti,« in tako naprej. [...] Ko sem Američanu, črncu razlagal, kaj je beseda čefur, sem mu rekel: »Bro, it's like you, 'nigger', but I am white, you know.« (Udeleženec fokusne skupine.)

Izključevalni imaginarij oziroma meja (ne)sprejemljivega poteka tudi na ravni »drugačnega« videza, vere in imen. Tako razlaga pokrita ženska – mama, muslimanka, ki je po videzu in imenu »drugačna«:

Moja hčerka je bila že kot 11-letnica v osnovni šoli zato, ker sem jaz taka, kot sem [pokrita s hidžabom], označena s strani sošolcev kot teroristka. Zelo jasno, [...] v podaljšanem bivanju, je en sošolec vprašal: »Kako je tvojemu očetu ime?« in je ona povedala in je on nazaj odgovoril: »Ja, saj ti si itak teroristka, ti ne bi smela biti tukaj.« Mislim, zakaj je bila zdaj ona označena kot teroristka, je meni popolnoma jasno, bolj me skrbi to, da je pa 10-, 11-letni otrok pravzaprav ji to povedal. Kar spet govori nekaj popolnoma drugega, da je to seveda prinesel iz nekega domačega okolja. (Udeleženka fokusne skupine.)

Te simbolne meje imajo tudi dolgoročne in materialne negativne učinke, ki ljudi silijo k spremembam, zakritju in celo izbrisu identitete; na primer s pritiski na imena in priimke z namenom simbolno zatreti tujce:

Sem doživela šok, da so mi rekli, da ne morem uporabljati priimka, tako kot sem ga dobila. [...] Sem [svoj priimek] obdržala in sem dodala priimek [možev, slovenski]. In takrat sem s šumniki, seveda, ker sem se poročila v Ljubljani. [...] In tako sem si uredila, da

piše tudi v potnem listu. In sem mislila, da to je stvar urejena, ampak takrat, ko sem zaprosila za stalno bivanje, so rekli, da mi bodo izdali novo izkaznico, na kateri bom CH, SH, brez šumnikov.³ [...]

Ti, spreminjaš mi osebo [identiteto]! (Intervju z migrantko.)

Ti pritiski od posameznika zahtevajo popolno nevidnost pri uporabi lastne identitete in se kažejo celo kot pritiski po popolni spremembi imena ali priimka in torej identitete.

[Priateljica] je prosila svojega očeta, ki je imel muslimansko ime, da zamenja svoje ime. In on je to dejansko naredil, da ji lajša bolečino, ampak njej je zdaj težko s tem občutkom. Ona čuti krivdo. [...] Ni enostavno [...] tem [...] iz mešanih zakonov. [...] Mi je povedal en fant, [da] je vzel od mame, ker je slovenski. [...] Vzamejo slovenski priimek, da jim je lažje v življenju. (Intervju z migrantko.)

Prav tako so prisotni tudi pritiski po nevidnosti in tišini:

Hčerka je rekla, šepetala: »Ne, mami, ne smejo naju slišati, da govoriva makedonsko.« [...] Mislim, tako, nekako je zaznala, [...] da ne smejo slišati. (Intervju z migrantko.)

Poleg simbolnega izгона iz nacionalnega imaginarija, ki se počuti ogroženega in mora zaščititi svoje meje, so prisotni tudi poskusi fizičnega izгона iz državnega nacionalnega telesa. V naši raziskavi o tem pogosto poročajo sogovorci in sogovorke muslimanske veroizpovedi; kot pravi intervjuvanka:

Seveda jaz takoj potem dobim posebna sporočila o tem, največkrat se to začne v tem, [...] da naj spokam, da moramo vsi spokat. In spet govorimo o tem občutku ogroženosti, [...] da je treba zaščititi meje. Da spokam, da tukaj se itak svinjina je, in kaj zdaj jaz hočem, kaj pričakujem, naj pač spokam stran. (Udeleženka fokusne skupine.)

3 Šumnika *š* in *č* se v tujih imenih in priimkih po transliteraciji pišeta *sh* in *ch*.

Intersekcije

Imaginariji (predstave o moškosti in ženskosti ter nevarnosti, simbolne meje in identiteta) se intersekcionalno stikajo in ustvarijo novo dimenzijo diskriminacije in sovražnega govora. To ponazarja primer pokritih muslimank zaradi vidnosti verskih simbolov (rute): pokrite muslimanke so napadene tako fizično kot verbalno, ker se zakrivanje v skladu z orientalističnim imaginarijem dojema kot podložnost in suženjstvo, muslimanke pa kot neaktivni objekti, ki so na voljo samo za »harem«. Ta stališča odražajo intersekcionalno diskriminacijo, s katero se soočajo ženske, ne le kot ženske, temveč tudi kot članice različnih etničnih, verskih in spolno opredeljenih skupnosti ter družbenih statusov. Ta prepletajoča se zatiranja pogosto temeljijo na kolonialnih fantazijah, ki združujejo rasne in spolne razlike (Yeğenoğlu, 1998) in odražajo kompleksne načine, kako kolonialna zapuščina še naprej oblikuje sodobne družbene hierarhije in izključenosti (Crenshaw, 1991). Kot pravi ena od naših sogovork:

Sem idealen subjekt, ki se mu lahko usmeri neka vrsta sovražnega govora. Sovražni govor pa razumem kot mogoče prvo, najlažje sredstvo, s katerim te nekdo diskriminira, s katerimi te nekdo [...] »popredalčka«, [...] te podrugachi. Tako da je [...] najlažje z jezikom to najprej narediti, potem pa z vsemi ostalimi sredstvi. Ker govor kot tak je skorajda vsem tisto prvo in najlažje sredstvo, s katerim to naredimo. [...] Definitivno na prvem mestu predvsem zato, ker zelo vidno [s hidžabom] izražam svojo pripadnost, ki je [...] izrazito drugačna od nekega večinskega vzorca v okolju, v katerem živim. (Udeleženka fokusne skupine.)

Simbolne meje se izražajo ob vizualni in telesni razliki (versko pokrivanje – nošenje rute/hidžaba, drugačna oblačila, drugačna polt, drugačen jezik, drugačne navade in običaji, drugačna religija), kar izraža imaginarne predstave o identiteti Drugega in utrjuje kulturne razlike v sklopu rasizacije oz. kulturnega rasizma. Pri tem pa se sovražni govor izkazuje kot izrazito performativno delovanje, saj deluje tudi z neverbalnimi dejanji:

Ker je družba kot taka ustvarila neka popolnoma ideološka ozadja, ki so povezana z različnimi nerazumevanji kontekstov, ki so spet na drugi strani povezani s sovražnim govorom in s političnimi ozadji, [...] je temu tako, da sem pač idealna že seveda na prvi pogled. Tako da včasih, če pač sovražni govor opredelimo na prvo kot seveda neke besede, ki jih izrečemo, ki imajo diskriminatoren namen, je v mojem primeru to velikokrat tudi že sam pogled. (Udeleženka fokusne skupine.)

Ta pogled je označen kot kolonialistični ali orientalistični pogled (angl. *gaze*), ki je večinoma bil sovražen v skladu s fantazijo o Orientu kot nevarnem (Yeğenoğlu, 1998). To kaže tudi na to, kako je nasilje v sovražnem govoru lahko razumljeno kot neverbalno delovanje v odnosu do Drugega (Richardson-Self, 2021).

Včasih sovražni govor je težak, ampak bolj [...] mene prizadene ta tiha ignoranca. Mogoče je včasih bolj pošteno, da ti kdo reče »ne maram te«. [...] Te gledajo, pa se [ti] smeji v faco: »Vi niste državljanka.« [...] To tiho institucionalno sovraštvo je bolj pomembno. [...] Ali ni to sovražni govor, da piše na kartici begunca z velikimi, tiskanimi črkami »begunec, begunka«, to da vsak vidi, vsak varnostnik, a ne? [...] Sovražni govor obstaja in [...] obstaja to neko sovražno vedenje, ki je neverbalno. (Intervju z migrantko.)

Imaginariji se torej reproducirajo in dotikajo specifičnih predstav o Drugih, ki so na podlagi svojih kulturnih značilnosti rasizirani in na podlagi tega podvrženi sovražnemu govoru.

Reprodukcija in kontinuiteta imaginarijev

Imaginariji predstavljajo zgodovinsko kontinuiteto in reproducirajo imaginarne predstave iz kolonialističnega obdobja. V slovenskem kontekstu, čeprav zgodovinsko kot država ni obstajala in ni bila kolonialna sila, je slovenska družbenokulturna imaginacija prevzela orientalistični diskurz do Drugega, predvsem imaginarij Turka in turških vpadov (Ježernik, 2010; Mlakar, 2021), na podlagi katerih se nadaljujejo zahodni

orientalistični imaginariji. Čeprav se v različnih obdobjih tudi delno spreminjajo in prilagajajo, ostajajo isti mehanizmi drugačenja in izključevanja. Vsi ti imaginariji pa se reproducirajo sistemsko in se odražajo v kulturi (v pripovedkah o turških vpadih), šolstvu (npr. šolskih učbenikih; glejte Porić in Črnič, 2021), in znanosti.

Ko se karkoli zgodi ali se izrazi nek sovražni govor, ki odraža neke ekstremne komentarje, imam vedno občutek, da tovrstni ljudje, ki pripadajo neki večinski kulturi, večinskemu prebivalstvu, da imajo v ozadju neke nek strah, ki izhaja iz tega zavedanja o številčno majhnem narodu, o neki majhnosti. V tem kontekstu, da je to majhno državo, kulturo, nacijo, geografski prostor treba zavarovati. Jaz imam občutek, da je vedno ta razlog v ozadju, ki potem »pusha« [potiska] vse ostale oblike obnašanja, ki seveda vodijo tudi v sovražni govor. [...] Tukaj gre samo za nadaljevanje tega postkolonialnega in tudi orientalističnega diskurza, ki se ne-prestano vleče. [...] Dejansko cel čas živimo v neki dualni delitvi na mi in vi. [...] Ampak najbolj žalostno je pa to, da so tovrstni diskurzi, o katerih smo ravnokar govorili, zelo ugodna in dobra podlaga za uveljavitev in razvijanje sovražnega govora. (Udeleženka fokusne skupine.)

Primer nadaljevanja imaginarijev o Drugih in etničnih, verskih in spolnih manjšinah se kaže tudi v znanstvenem diskurzu:

Na primer osebe, ki so na obrobju, predstavniki manjšin, ki se jih izključuje, njihovo mnenje se ne tretira kot ekspertno mnenje ampak kot anekdotsko. Ti lahko nekaj poveš konkretno o svoji izkušnji, ampak v bistvu, če nisi strokovnjak za migracije, nimaš kaj za govorit o inkluzivnosti slovenskega sistema, kot fizik ali kemik itd. Dočim obratno [pri znanstvenikih večinske populacije] pa se uporablja, npr. ti si lingvist in nisi strokovnjak za študije spolov, ampak si vseeno jemlješ pravico, da govoriš o stvari, ki nima zveze z jezikom. (Intervju z ekspertinjo, pripadnico manjšinske skupnosti.)

Zaključek

Tematska polja imaginarijev, ki sem jih predstavila (*predstave o moškosti in ženskosti* (seksualiziranje, esencialistične predstave o moških in ženskah) in s tem povezana *nevarnost* (nasilje, zaščita), *simbolne meje* (čistost, kontaminacija) in *identiteta* (izključevanje, pripadnost, imaginarij tujca, Turka ali muslimana)), se intersekcijsko prepletajo z rasizacijo in drugačenjem na podlagi osebnih okoliščin (npr. spol/ženskost/materinstvo, tujost).

Sovražni govor v tem kontekstu ne deluje zgolj kot diskurzivni eksces ali individualna deviantna praksa, temveč kot normaliziran mehanizem reprodukcije imaginarijev in simbolnih hierarhij. Deluje performativno: ne le da izraža sovraštvo, temveč ga aktivno proizvaja, utrjuje družbene meje in legitimira neenako porazdelitev moči. Sovražni govor prevaja abstraktne imaginarije v vsakdanje prakse izključevanja, pri čemer pogosto uporablja spolno zaznamovane, rasizirane in kulturizirane reprezentacije, ki Druge konstruirajo kot grožnjo, moralno manjvredne ali nezdružljive z nacionalno skupnostjo. S tem deluje kot povezovalni člen med simbolnim nasiljem in materialnimi posledicami, od socialne marginalizacije do institucionalne diskriminacije.

Postkolonialna in kritična rasna teorija ponujata dragocene vpoglede v trajne učinke hegemonih imaginarijev kolonializma ter v načine, kako rasizem, seksizem in izrazi sovraštva delujejo kot orodje družbene in politične dominacije. Priznati si torej moramo, da tudi znanost, epistemologija, sistemi prepričanj in družbenopolitične strukture na sistemski ravni reproducirajo Drugega. Razumevanje imaginarijev pomaga razčleniti, kako je projekcija sovraštva na Druge oz. sovražni govor povezan z globljimi rasističnimi, nacionalističnimi, ksenofobnimi in spolno zaznamovanimi konstrukti.

Ti konstrukti so sestavni del življenjskih izkušenj ljudi, ki ne ustrezajo dominantnemu slovenskemu imaginariju: številni vidiki jih naredijo za Druge, drugačne od tega, kar se običajno sprejema kot norma (barva kože in videz, oblačila, življenjski slog ter družinski, spolni in etnični

odnosi). Brez naslovitve širših sistemov zatiranja Drugega in imaginarijev, ki jih vzdržujejo, se sovražnega govora ne da ustrezno izzvati, saj je problem na sistemski ravni, vključno s politiko, kulturo, z družbo in zgodovino. Imaginariji so v vseh porah družbe in prav tam jih je treba nasloviti.

Literatura in viri

- Ahmed, S. (2004). *The cultural politics of emotion*. Routledge.
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. University of Minnesota Press.
- Bajt, V. (2016). Who »belongs«? Migration, nationalism and national identity in Slovenia. *Razprave in gradivo*, 76, 49–66.
- Bajt, V., in Frelj, M. (2019). Crimmigration in Slovenia. *Dve domovini*, 49, 7–25.
- Balibar, É. (1991). Is there a »neo-racism«? V É. Balibar in I. Wallerstein (ur.), *Race, nation, class: Ambiguous identities* (str. 17–28). Verso.
- Brown, W. (2010). *Walled states, waning sovereignty*. Zone Books.
- Castoriadis, C. (1987). *The imaginary institution of society* (K. Blamey, prev.). MIT Press. (Izvirno delo izdano 1975.)
- Castoriadis, C. (1991). Power, politics, autonomy. V *Philosophy, politics, autonomy: Essays in political philosophy* (str. 143–174). Oxford University Press.
- Collins, P. H., in Bilge, S. (2016). *Intersectionality*. Polity Press.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory, and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139–167.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299.
- ECRI. (2021). *ECRI's opinion on the concept of "racialisation"*. <https://rm.coe.int/ecri-opinion-on-the-concept-of-racialisation/1680a4dcc2>
- Fekete, L. (2009). *A suitable enemy: Racism, migration and Islamophobia in Europe*. Pluto Press.
- Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge* (A. M. Sheridan Smith, prev.). Pantheon Books.

- Glynos, J., in Stavrakakis, Y. (2008). Lacan and political subjectivity: Fantasy and enjoyment in psychoanalysis and political theory. *Subjectivity*, 24, 256–274.
- Hall, S. (1997). The spectacle of the "Other". V S. Hall (ur.), *Representation: Cultural representations and signifying practices* (str. 223–290). Sage.
- Jezernik, B. (ur.). (2010). *Imagining "the Turk"*. Cambridge Scholars Publishing.
- Kinnvall, C. (2017). Feeling alienated? The rise of covert racism in Europe. *Nature Human Behaviour*, 1(8), 1, 2.
- Lacan, J. (2006). *Écrits: The first complete edition in English* (B. Fink, prev.). W. W. Norton & Company. (Izvirno delo izdano 1949.)
- Laclau, E., in Mouffe, C. (1985). *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. Verso.
- Malešič, M. (2017). The securitisation of migrations in Europe: The case of Slovenia. *Teorija in praksa*, 54(6), 947–968.
- Mlakar, A. (2021). The role of religion in legends about Turkish attacks. *Acta Histriae*, 29(2), 273–300.
- Mohanty, C. T. (2003). *Feminism without borders: Decolonizing theory, practicing solidarity*. Duke University Press.
- Pajnik, M. (2018). Media logic in disposing of migrants. V I. Ž. Žagar, N. Kogovšek Šalamon in M. Lukšič Hacin (ur.), *The disaster of European refugee policy: Perspectives from the "Balkan route"* (str. 179–195).
- Porić, E., in Črnič, A. (2021). Reprezentacije islama in muslimanov v slovenskih osnovnošolskih učbenikih. *Dve domovini*, 53, 117–133.
- Richardson-Self, L. (2021). *Hate speech against women online: Concepts and countermeasures*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Said, E. W. (1978). *Orientalism*. Pantheon Books.
- Scott, J. W. (1986). Gender: A useful category of historical analysis. *The American Historical Review*, 91(5), 1053–1075.
- Spivak, G. C. (1988). Can the subaltern speak? V C. Nelson in L. Grossberg (ur.), *Marxism and the interpretation of culture* (str. 271–313). Macmillan.
- Stoler, A. L. (1995). *Race and the education of desire*. Duke University Press.

- Stoler, A. L. (2002). *Carnal knowledge and imperial power: Race and the intimate in colonial rule*. University of California Press.
- Taylor, C. (2004). *Modern social imaginaries*. Duke University Press.
- Todorova, M. (1997). *Imagining the Balkans*. Oxford University Press.
- van Dijk, T. A. (1991). *Racism and the press*. Routledge.
- van Dijk, T. A. (1993). *Elite discourse and racism*. Sage.
- Velikonja, M. (2017). Novi Drugi: Ideološke podobe beguncev v sodobni Sloveniji. *Časopis za kritiko znanosti*, 45(268), 107–121.
- Wekker, G., in Lutz, H. (2001). Een hoogvlakte met koude winden. V M. Botman et al. (ur.), *Caleidoscopische visies* (str. 1–31). KIT.
- Wodak, R. (2015). *The politics of fear: What right-wing populist discourses mean*. Sage.
- Yeğenoğlu, M. (1998). *Colonial fantasies: Towards a feminist reading of Orientalism*. Cambridge University Press.
- Žižek, S. (1989). *The sublime object of ideology*. Verso.
- Žižek, S. (2016). *Against the double blackmail: Refugees, terror and other troubles with the neighbours*. Penguin.

EMPIRIČNE PERSPEKTIVE

3. poglavje

Javno mnenje o sovražnem govoru

ANA FRANK IN VERONIKA BAJT

Povzetek

Poglavje ponuja pregled javnomnenjskih raziskav o sovražnem govoru v Sloveniji, s poudarkom na analizah o razširjenosti, zaznavah in družbeni toleranci do sovražnih in izključujočih diskurzov. Osvetli razlike v dojemanju sovražnega govora med različnimi družbenimi skupinami ter razmerje med njegovim normativnim zavračanjem in hkratno normalizacijo v vsakdanji komunikaciji, zlasti na spletu. Predstavljeni so tudi novi empirični podatki iz javnomnenjske ankete, izvedene med decembrom 2023 in januarjem 2024. Analiza se osredotoča na razširjenost aktivne uporabe in doživljanja sovražnega govora glede na osebne okoliščine ter na razlike med počutjem žrtev in povzročiteljev. Poglavje razčleni tudi razloge za (ne)ukrepanje ob soočenju s sovražnim govorom.

Uvod

Javnomnenjske raziskave kažejo, da prebivalce Slovenije sovražni govor močno moti. Večina ga dojema kot izrazito nezaželen pojav, saj skoraj devet desetih odraslih navaja, da jih taka komunikacija moti ali zelo moti (Vehovar, 2022). Avtorji statističnih analiz sovražnega govora v Sloveniji zato utemeljujejo potrebo po konceptualni diferenciaciji med kaznivim sovražnim govorom in drugimi oblikami spornega oziroma neprimernega izražanja. V literaturi je najpogostejše razlikovanje med tremi kategorijami: 1) kaznivim sovražnim govorom, ki se preganja po 297. členu Kazenskega zakonika; 2) nesprejemljivim govorom, ki je lahko predmet pregona na podlagi drugih določb Kazenskega zakonika (npr. o ogrožanju varnosti, časti in dobrega imena) ali na podlagi drugih zakonov (npr. Zakona o medijih); ter 3) neprimernim govorom, za katerega ne obstaja zakonska podlaga za pregon, vendar ga lahko na podlagi regulacije in internih pravil omejujejo oziroma moderirajo upravljavci spletnih platform in medijev (Vehovar et al., 2012; Vehovar in Jontes, 2021; Bajt, 2025).

Le tretjina internetnih uporabnikov javno odgovarja na spletu (npr. s komentarji na Facebooku), intenzivno (tedensko ali pogosteje) pa to počne manj kot desetina. Število oseb, ki v Sloveniji dejansko ustvarjajo sovražni govor, po strokovnih ocenah torej ni visoko (Vehovar, 2022). To seveda povzroča določeno neskladje med razmeroma visoko pojavnostjo sovražnega govora na eni strani in izjemno negativnim odnosom do sovražnega govora v splošni populaciji na drugi strani. Zastavlja se vprašanje, kako je mogoče, da se ustvarja toliko sovražnega govora, če je hkrati to pojav, ki je za večino vprašanih tako izjemno moteč. Najočitnejša razlaga bi lahko bila preprosto v tem, da so posamezniki, ki ustvarjajo sovražni govor, na spletu precej aktivnejši kot drugi (ibid.). Hkrati pa je seveda prav tako mogoče, da ga tudi ljudje, ki jih sovražni govor na deklarativni ravni sicer moti, zavestno ali nezavedno kljub temu ustvarjajo. Izhajajoč iz teh raziskovalnih vprašanj oziroma tez, v poglavju za razumevanje zdajšnjega stanja v Sloveniji predstavlja najnovejše empirične podatke, ki temeljijo na javnomnenjski raziskavi, izvedeni na statistično reprezentativnem vzorcu polnoletnih prebivalcev.

Poglavje se začena s pregledom javnomnenjskih raziskav sovražnega govora v Sloveniji. Ovrednotiva tudi analize, ki kombinirajo kvantitativne in kvalitativne podatke, saj naju zanima, kako in na katerih vzorcih je v literaturi obravnavano javno mnenje o tej tematiki. Osrednji del razprave obsega analizo rezultatov javnomnenjske ankete, ki je bila izvedena med decembrom 2023 in januarjem 2024. Tu se razprava posveča predvsem vzrokom za in doživljanju toksične komunikacije ter pregledu najbolj izpostavljenih osebnih okoliščin, ki so predmet napada v sovražnih sporočilih. Ob tem analiza razlikuje med žrtvami, pričami in povzročitelji sovražnega govora. Na koncu se posvetiva še vprašanju ukrepanja oziroma neukrepanja, ko smo soočeni s pojavom sovražnega govora, pri čemer naju zanima predvsem, kaj ljudi najpogosteje odvrne od aktivnega posega v dogajanje.

Javnomnenjske raziskave sovražnega govora

Najprej si oglejmo ugotovitve iz literature, vezane na anketne raziskave sovražnega govora in problematiziranje njihovega dosega. Poleg kvalitativnih, diskurzivnih ali računalniško-jezikoslovnih analiz (glejte npr. Bajt, 2018; Kljun et al., 2022; Slapšak, 2022; Pahor de Maiti et al., 2023) je pojav sovražnega govora v Sloveniji empirično namreč najpogosteje preučevan s statistično metodo anketnih vprašalnikov. Na tem področju prednjači Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani, pri kateri Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij (CJM) že skoraj šest desetletij (od 1968) izvaja raziskave Slovensko javno mnenje (SJM). Center za družboslovno informatiko (CDI) pa v okviru raziskav SJM od leta 2019 dalje periodično vključuje vprašanja o sovražnem govoru. Vprašanja, ki so vsem anketam skupna in se dotikajo pojmovanja sovražnega govora, so postavljena na način, kaj respondenti razumejo kot sovražni govor (od žaljenja, do groženj in pozivov k nasilju), ter ocene, ali in do kolikšne mere ljudi sovražni govor moti (gl. npr. Hafner Fink et al., 2021; Toš, 2021). Tovrstne analize se ukvarjajo s percepcijami sovražnega govora med različnimi skupinami in (statistično) preučujejo, kako različne demografske skupine (na primer glede na starost, spol,

izobrazbo, kraj bivanja itd.) razumejo, zaznavajo in dojemajo pojav sovražnega govora; tj. kako ljudje opredeljujejo in prepoznavajo sovražni govor ter kako se ta definicija razlikuje med različnimi skupinami ljudi (gl. npr. Vehovar et al., 2012; Hafner Fink et al., 2021; Vehovar, 2022, 2023). Raziskava SJM 2019/1 (Toš, 2021) na primer pokaže, da sovražni govor, pojmovan kot javno spodbujanje sovraštva zoper določeno skupino ljudi, pogostejše moti ženske kot moške, bolj moti populacijo, starejšo od 40 let, kot mlajšo populacijo in bolj moti levo usmerjene kot desno usmerjene volivce (Vehovar, 2022). Druge sociodemografske skupine na ta odnos statistično značilno ne vplivajo, pri čemer je zlasti presenetljivo, da niti stopnja izobrazbe nima nobenega učinka. Teza nekaterih raziskovalcev, ki naj bi jo ta ugotovitev podpirala, je, da je tako, ker gre pri sovražnem govoru (oziroma družbeno nesprejemljivi in nasilni komunikaciji sploh) za čustven oziroma impulziven odziv na realnost (Lešnik, 2010; Vehovar, 2022).

Poleg anket Centra za družboslovno informatiko in dolgoletne tradicije družboslovnega metodološkega raziskovanja v okviru anket Centra za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij v Sloveniji javno mnenje meri občasno in z različnimi pristopi ter za različne namene tudi širši nabor javnih izobraževalnih, raziskovalnih institucij in zasebnih ponudnikov – komercialnih agencij, kot so Mediana, Nina-media, Valicon itd. Raziskav o sovražnem govoru in sorodnih pojavih pri drugih ponudnikih nisva zasledili, so pa *ad hoc* anketne vprašalnike v raziskavah sovražnega govora v Sloveniji uporabile nekatere tematske študije, ki so v nadaljevanju predstavljene v časovnem vrstnem redu.

Eno prvih poglobljenih statističnih raziskav o sovražnem govoru so izvedli Vasja Vehovar in sodelavci (2012), ki v izhodišču prispevka jasno razmejujejo kaznivi sovražni govor od drugih oblik problematične in neprimerne javne komunikacije, zlasti od neprimerne izražanja (npr. rabe kletvic) ter od nesprejemljivega govora, ki je lahko podlaga za civilnopravne postopke (npr. razžalitve). Rezultati te analize razumevanja sovražnega govora med slovenskimi uporabniki interneta kažejo, da sporno komuniciranje uporabnike sicer izrazito moti, vendar je njihovo razumevanje sovražnega govora zelo široko in konceptualno nejasno.

Po eni strani pogosto ne prepoznajo sovražnega govora, po drugi pa v ta pojem vključujejo tudi oblike spornega komuniciranja, ki jih ni mogoče obravnavati kot kaznivi sovražni govor.

Vznik novih raziskav o sovražnem govoru lahko pripisujemo vse večji uporabi družbenih omrežij, tudi zaradi pandemije covida-19, ki je ljudi prikovala ob računalnike. Hkrati je porast analiz relevanten tudi v kontekstu družbenih dogodkov, kot je bil na primer prehod večjega števila beguncev čez Slovenijo leta 2015. Maja Pucelj in Ksenija Šabec (2017) sta tako v kontekst množičnih migracij 2015–2016 umestili analizo sovražnega govora, usmerjenega proti beguncem z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike ter proti muslimanom in zakritim muslimanskim ženskam v Sloveniji. Izhajata iz dveh raziskovalnih vprašanj: ali je porast sovražnega govora proti beguncem vplival tudi na stopnjevanje sovražnega govora proti muslimanom, ki živijo v Sloveniji, ter ali sovražni govor proti zakritim muslimanskim ženskam sploh obstaja in ali se v zadnjih letih povečuje. Metodološko raziskava združuje kvalitativni in kvantitativni pristop, ki temelji na spletni anketi, izvedeni junija in julija 2016 med splošno javnostjo v Sloveniji. Rezultati obeh delov raziskave kažejo, da sovražni govor proti obravnavanim skupinam obstaja in da se v povezavi z migracijami iz navedenih regij krepi. Spletna anketa, izvedena z digitalnim orodjem 1KA, je v analizo zajela 658 anketirancev, v vzorcu je bilo 89 odstotkov žensk in 11 odstotkov moških. V povprečju so se anketiranci strinjali, da je povečan prihod beguncev z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike v zadnjih letih prispeval k porastu sovražnega govora proti muslimanom. Ob tem so se še izraziteje strinjali, da se ob sovražnem govoru proti beguncem in migrantom krepi tudi sovražni govor proti muslimanom, ki živijo v Sloveniji. Anketiranci so kot glavne akterje razpihovanja sovražnega govora najpogosteje navedli splošno javnost (66 %), sledijo mediji (59 %), politiki (30 %) in drugi akterji (8 %). Večina vprašanih (83 %) je menila, da se sovražni govor proti muslimanom najpogosteje pojavlja na spletnih forumih in družbenih omrežjih, sledijo javni diskurz (59 %), mediji (43 %), politične razprave (20 %) in druga okolja (2 %). Rezultati kljub statistični nereprezentativnosti vzorca ankete prinašajo zanimive ugotovitve. Glede tarč sovražnega govora

so anketiranci najpogosteje izpostavili begunce z Bližnjega vzhoda in iz severne Afrike (92 %), sledijo zakrite muslimanske ženske (42 %) in muslimani, ki živijo v Sloveniji (23 %).

Tudi javnomnenjski podatki, zbrani zgolj med mladimi, potrjujejo visoko stopnjo zaznave sovražnega govora v slovenski družbi (Lavrič et al., 2021). Kar 70 odstotkov mladine meni, da je sovražnega govora preveč, pri čemer je spletni prostor prepoznan kot osrednje okolje njegovega pojavljanja, saj je dobrih 80 odstotkov mladih »večkrat mesečno priča sovražnemu govoru na internetu« (ibid.: 387). Raziskava hkrati razkriva pomembne razlike glede na politično samoopredelitev sodelujočih: politično levo (predvsem skrajno levo) usmerjena mladina zaznava več sovražnega govora kot politično sredinsko ali desno (predvsem skrajno desno) usmerjeni. Ugotovitve nakazujejo, da zaznavanje sovražnega govora ni zgolj odraz njegove dejanske razširjenosti, temveč je tesno povezano tudi s političnimi orientacijami in z interpretativnimi okviri mladih v Sloveniji.

V še eni študiji mlajše populacije, temelječi na anketi, ki je bila izvedena februarja 2022 med slovenskimi univerzitetnimi študenti, Nina Gorenc (2022) poudarja, da sovražnega govora ni mogoče enačiti s svobodo govora, saj predstavlja eno najvztrajnejših in najbolj razširjenih oblik kibernetkega nasilja. Namen empirične analize je osvetliti razloge za porast sovražnega govora in odzivov nanj, pri čemer se razkrivajo vzorci njegove normalizacije, podcenjevanja in sprejemljivosti, pa tudi brezbržnost in pomanjkanje razumevanja, ki pomembno sooblikujejo sodobni družbeni odziv na sovražno govor. Večina anketirancev v njeni študiji je kot sovražno govor prepoznala predvsem izjave, ki spodbujajo nasilje, pri čemer je pomemben delež menil, da izjave dejansko spodbujajo nasilje proti določeni družbeni skupini. Šestinsedemdeset odstotkov vprašanih je za sovražno govor označilo tudi izjavo, ki je bila usmerjena proti skupnosti LGBTIQ+, pri čemer so jo mnogi prepoznali kot spodbujanje sovražstva ali nestrpnosti. Pri izjavi, ki je ciljala priseljence, so bile reakcije manj konsistentne – le 56 odstotkov vprašanih jo je prepoznalo kot sovražno govor, kar nakazuje, da se nestrpnost do migrantov pogosto ne zazna kot dovolj problematična, da bi sprožila občutke solidarnosti.

Izjavo, ki je ciljala Katoliško cerkev, je kot sovražni govor prepoznalo 69 odstotkov vprašanih, večina zato, ker naj bi spodbujala sovraštvo do določene skupine. Najbolj polarizirajoča pa je bila izjava o neodvisnih kulturnih producentih – 46 odstotkov vprašanih jo je označilo kot sovražni govor, 48 odstotkov pa ne, kar je lahko posledica dejstva, da je ta skupina v zadnjih letih pogosto tarča političnih napadov, zaradi česar se je javnost na tak diskurz že navadila (ibid.: 420). Polovica vprašanih študentov meni, da je sovražnega govora več na družbenih omrežjih, medtem ko 36 odstotkov ocenjuje, da je delež podoben kot v tradicionalnih medijih; 62 odstotkov vprašanih je prepričanih, da mnenjski voditelji in politiki s svojim vedenjem vplivajo na javne standarde komuniciranja, 87 odstotkov pa, da se njihova nekaznovana raba sovražnega govora odraža v širšem sovražnem diskurzu. Zato jih velika večina (89 %) meni, da bi morali biti politiki v rabi jezika spoštljivejši, 64 odstotkov vprašanih pa podpira sodni pregon sovražnega govora, ne da bi to razumeli kot cenzuro. Petinosemdeset odstotkov jih meni, da bi se raven sovražnega govora zmanjšala, če bi bilo obvezno komentiranje s polnim imenom.

Nadaljnje raziskave so v obravnavo sovražnega govora zajele večji del populacije. Tako tudi ponovljene raziskave vnovič potrjujejo, da je za splošno odraslo populacijo v Sloveniji sovražni govor zelo nesprejemljiv pojav, in podobno velja tudi za druge oblike neprimerne komunikacije (Vehovar, 2022). Skoraj 90 odstotkov vprašanih izraža, da jih sovražni govor moti, in ukrepe za omejevanje teh pojavov podpira 68 odstotkov respondentov (Vehovar, 2023). Uporabniki spleta poročajo, da se na spletu pogosto srečujejo z nespoštljivo komunikacijo (47 %), drugo obliko sporne komunikacije (43 %) ali s sovražnim govorom (38 %). Le četrtnina respondentov (25 %) navaja, da takih vsebin ne opaža. Kljub temu večina meni, da Slovenija na tem področju bistveno ne odstopa od drugih držav Evropske unije. Na spletu je aktivnih 81 odstotkov respondentov, bodisi z objavljanjem vsebin na lastnih profilih družbenih omrežij bodisi s komentiranjem drugih spletnih vsebin. Med njimi jih 12 odstotkov priznava, da so bili že deležni moderatorskih posegov, kot je izbris komentarja ali opozorilo. Izražanje sovražnega govora na spletu priznavajo štirje odstotki respondentov, sporno komuniciranje pa sedem

odstotkov, kar je bistveno več, kot se je domnevalo v preteklih raziskavah (Vehovar, 2022: 132).

Anketne raziskave javnega mnenja torej kažejo, da večina vprašanih z izrazom »sovražni govor« razume njegov dejanski pomen, hkrati pa mu v velikem obsegu dodaja tudi druge razsežnosti, ki, strogo gledano, v koncept sovražnega govora ne spadajo. Opazna je torej počasna progresija v razumevanju pomena sovražnega govora, ki od začetnega konceptualno zelo nejasnega in širokega razumevanja termina (Vehovar et al., 2012) počasi vendarle dobiva jasnejši okvir. A kljub temu, kot ugotavlja Vehovar (2023), še vedno pomemben delež respondentov (29 %) ne prepozna sovražnega govora kot oblike diskriminacije deprivilegiranih družbenih skupin. Pogosto se namreč sovražni govor napačno enači s splošnim izražanjem sovraštva do posameznika (58 %), z žalitvami (42 %), grožnjami (34 %) ali s klevetami (22 %).

Raziskovalno zanimiv vidik analiz je tudi vprašanje morebitnega (ne) ukrepanja. Tu velja omeniti, da je v Sloveniji v okviru Centra za varnejši internet, ki ga koordinira Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani, od leta 2006 kot prijavna točka delovalo Spletno oko, kamor so spletni uporabniki lahko prijavili primere domnevnega spletnega sovražnega govora. Po prejemu prijave je strokovna ekipa preučila vsebino in ocenila njeno skladnost s slovensko zakonodajo. V primeru potrditve nezakonitosti prijavljene vsebine jo je posredovala ustreznim organom, kot so policija, ponudniki internetnih storitev in upravljavci spletnih strani. Do leta 2022 je Spletno oko obdelalo več tisoč prijav, od katerih je bilo več sto posredovanih policiji ali drugim pristojnim organom (v zadnjih letih delovanja je bil delež dejanskega sovražnega govora po oceni analitikov med prijavami sicer zgolj tri odstotni; gl. Vehovar, 2022). Kljub doseženim uspehom se je Spletno oko soočalo s številnimi izzivi. Med njimi je bilo pomanjkanje virov in podpore za še učinkovitejše delovanje. Leta 2022 je spremenilo svojo funkcijo in zdaj deluje le še za prijavo posnetkov spolnih zlorab otrok na internetu. V eni od obravnavanih raziskav je anketa pokazala, da je za Spletno oko vedelo le 18 odstotkov vprašanih, kar kaže nizko prepoznavnost nelegislativnih mehanizmov delovanja oziroma naslavljanja sovražnega govora (Gorenc, 2022), čeprav druge raziskave ugotavljajo

višje deleže prepoznavnosti (gl. npr. Vehovar, 2022: delno ga je poznalo 14 odstotkov vprašanih, dobro pa osem odstotkov, da pa so za Spletno oko vsaj že slišali, je odgovorilo kar 28 odstotkov vprašanih). Še pred tem je v krajšem obdobju od 2015 do 2017 delovalo tudi neodvisno javno posvetovalno telo Svet za odziv na sovražni (in diskriminatorni) govor. Svet je prejemal javne pobude za presojo aktualnih primerov glede svobode izražanja ali sovražnega govora. Večina respondentov v Vehovarjevi (2023) anketi tako navaja, da bi sovražni govor na spletu verjetno prijavila, če bi se z njim soočila, sedem odstotkov vprašanih pa ga zagotovo ne bi prijavilo. Respondenti bi sovražni govor najpogosteje prijavili morebitni specializirani prijavni točki (84 %), šele nato sledi policija (77 %).

Toksična spletna komunikacija

Prenos družbene komunikacije v spletno okolje je prinesel tudi prenos oblik problematičnega komuniciranja, kot so žalitve, obrekovanja in grožnje. Čeravno le manjše število anketirancev priznava rabo sovražnega govora na spletu, je ta zaradi narave spleta precej okrepljena. Empirične raziskave namreč kažejo, da spletna komunikacija – tudi kadar ni anonimna – zaradi hitrih odzivov, čustvene eskalacije, zmanjšane samokontrole ter prisotnosti lažnih in plačanih profilov ustvarja pogoje za izrazito toksičnost (gl. npr. Chan, 2024; Pandita et al., 2024; Syrjämäki et al., 2024). Pri tem je sovražni govor le manjši, pravno strogo opredeljen del širšega spektra netolerantne in nedostojne komunikacije, ki pogosto presega polovico vseh komentarjev pri določenih temah, kot sta na primer tematiki migracij in LGBTIQ+ (Vehovar, 2024).

Nedavne raziskave potrjujejo razsežnost problema v Sloveniji. Skoraj četrtina uporabnikov interneta (24 %) poroča, da so bili v zadnjih dvanajstih mesecih žrtve žalitev, nadlegovanja, zalezovanja, smešenja, diskriminacije ali groženj (Vehovar, 2024). Med samoopredeljenimi deprivilegiranimi skupinami, ki predstavljajo 19 odstotkov uporabnikov, je bila verjetnost viktimizacije kar trikrat višja. Več kot 90 odstotkov uporabnikov zaznava tako komunikacijo kot prepogosto in jo hkrati označuje kot motečo. Kljub temu pa hkrati več kot 30 odstotkov vprašanih

priznava, da so bili v zadnjem letu že moderirani zaradi netolerantnega ali sovražnega govora, 42 odstotkov pa jih namerno spremlja vsebine, ki vsebujejo sovražni govor. Podatki torej razkrivajo izrazit razkorak med visoko zaznano problematičnostjo sovražnega govora in njegovo dejansko normalizacijo v vsakdanji spletni rabi.

Avtorji analiz opozarjajo, da ni uveljavljenih anketnih instrumentov, podatki pa so razdrobljeni in omejeni, pri čemer prevladujejo ordinalne lestvice, kar otežuje primerjave. Primanjkuje raziskav, ki bi zajele določenosti percepcij in izkušenj v splošni populaciji, zato je pomemben širši in metodološko kakovostnejši vpogled v razumevanje sovražnega govora ter povezana vedenja. Iz literature hkrati izhaja ugotovitev, da raziskave pogosto ostajajo pri preširokih tematskih okvirih, zato predlagajo podrobnejše raziskovalne pristope, ki bi zajeli specifične spletne kontekste in specifične skupine, zlasti v primerih žaljivega sovražnega govora. Meritve se namreč večinoma osredinjajo na neposredno izpostavljenost ali storitev dejanja sovražnega govora, ob tem pa zanemarjajo celoten ekosistem – torej, kaj se dogaja pred širjenjem sovražnega govora na spletu in po njem (Šubelj et al., 2025). Razumevanje celotnega sistema sovražnega govora bi bilo treba analizirati tudi z vidika ugotavljanja oziroma preverjanja povezave med sprejemanjem in normalizacijo sovražnega govora ter nelagodjem in motnjo, ki ju povzroča med prebivalstvom. Še naprej je tudi treba raziskovati, kdo in predvsem zakaj širi sovražni govor, kdo so njegove žrtve in kateri so mogoči konkretni ukrepi proti temu. To poskuša nasloviti v naslednjem, empiričnem delu poglavja.

Javnomnenjska raziskava

Decembra 2023 in januarja 2024 je bila na vzorcu 1501 polnoletnih prebivalcev Slovenije na podlagi spletnega vprašalnika CAWI izvedena raziskava o sovražnem govoru.⁴ Vzorec sodelujočih je reprezentativen po

4 Javnomnenjska anketa je bila izvedena v okviru raziskovalnega projekta *Sovražni govor v sodobnih konceptualizacijah nacionalizma, rasizma, spola in migracij* (ARIS, 2021–2025). Anketo je po metodološki predlogi raziskovalne skupine Mirovnega inštituta po naročilu izvedla agencija Ninamedia.

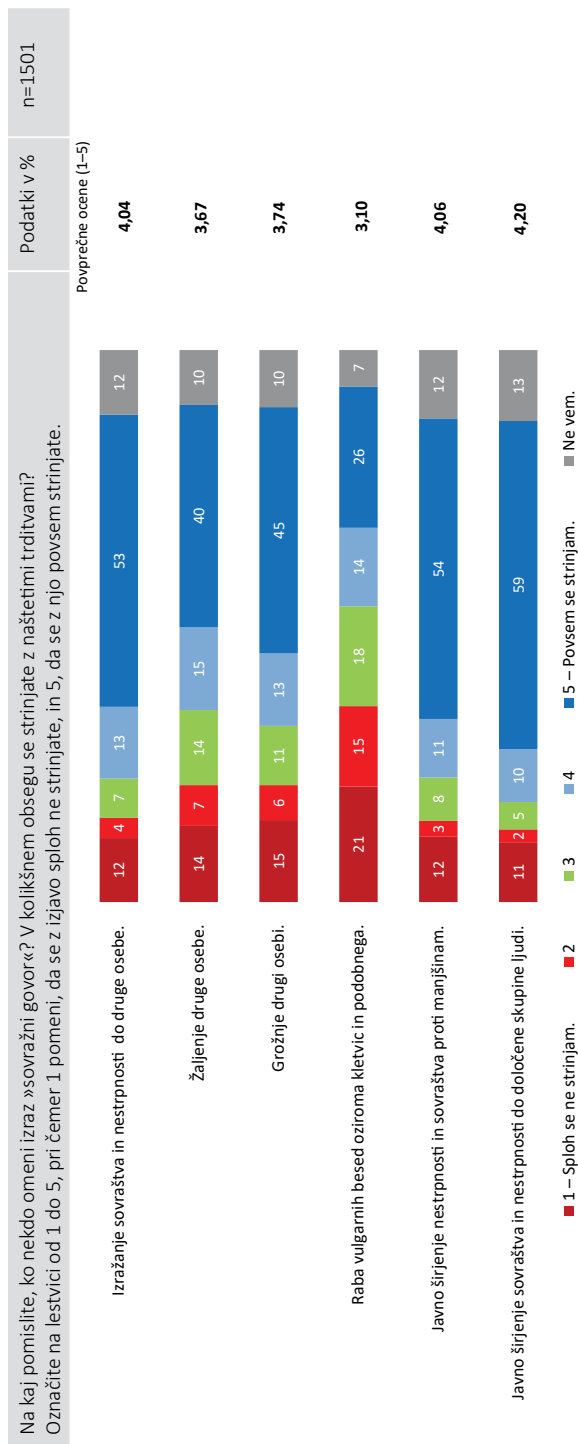
spolu, starostnih skupinah, izobrazbeni strukturi in statističnih regijah. Vprašanja so bila osredotočena na izkušnje s sovražnim govorom (tako izkušnje tarč/žrtev sovražnega govora kot storilcev) ter na odnos do nje-ga, doživljanje in ukrepanje ob njem.

Poglavje predstavlja izbrane rezultate anketne raziskave, ki celostno osvetljujejo več razsežnosti sovražnega govora. Analiza se najprej osre-dinja na razumevanje pojma sovražnega govora med anketiranci ter na zaznane družbene in individualne vzroke njegovega pojava. Sledi sklop, namenjen vprašanju rabe sovražnega oziroma žaljivega govora glede na osebne okoliščine, pri čemer analizirava tako pogostost kot tudi konte-kste, v katerih se take oblike komunikacije pojavljajo. V nadaljevanju so obravnavane izkušnje z doživljanjem sovražnega govora, vključno s po-dročji osebnih okoliščin, na podlagi katerih je nekdo doživiljal sovražni govor, vključno s čustvenimi odzivi in z vplivom na subjektivno počutje posameznikov. Poglavje se zaključi s pregledom ravnanj in odzivov ob sovražnem govoru, bodisi kadar so posamezniki priče takim vsebinam, njihove neposredne tarče ali pa razmišljajo o morebitnih odzivih, če bi se s sovražnim govorom soočili sami.

Razumevanje in vzroki sovražnega govora

Glede razumevanja pojma sovražni govor se anketiranci v najvišji meri strinjajo s trditvijo, da gre za javno širjenje sovraštva in nestrpnosti do določene skupine ljudi (povprečna ocena strinjanja od 1 – sploh se ne strinjam do 5 – povsem se strinjam znaša 4,20). Vprašani izraz »sovražni govor« najmanj povezujejo z rabo vulgarnih besed oziroma kletvic (pov-prečna ocena 3,10). (Glejte graf 1.)

GRAF 1: Razumevanje sovražnega govora pri anketiranih (n = 1501)

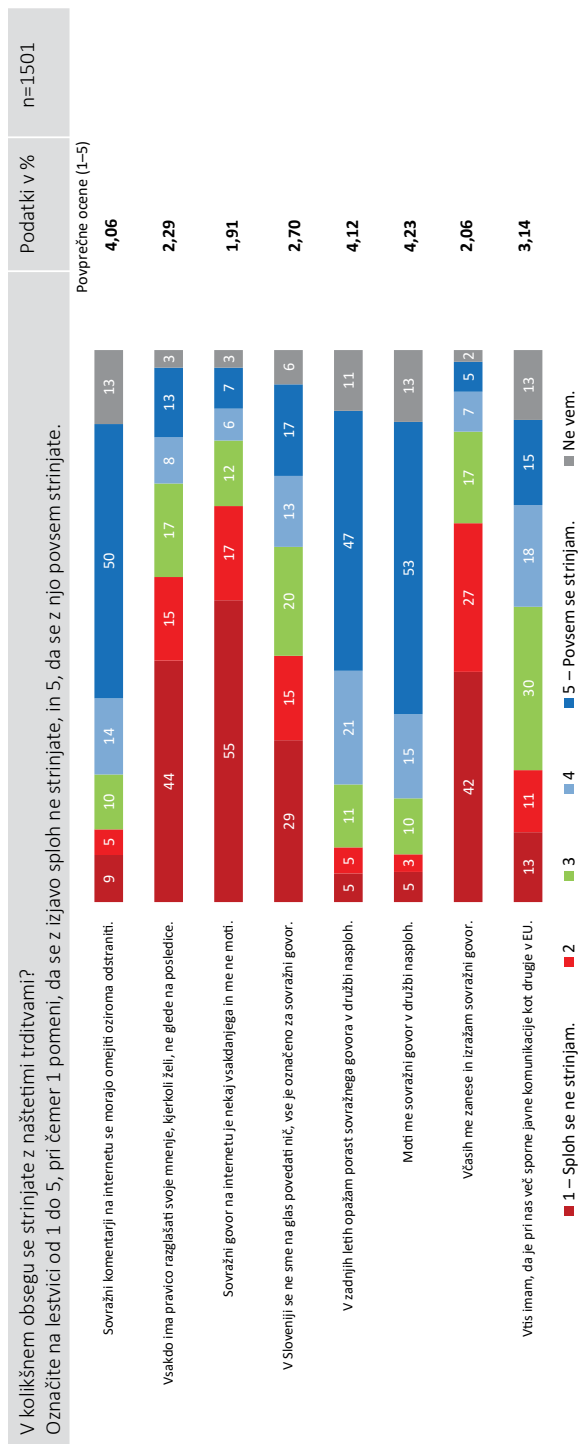

Anketiranci se strinjajo s trditvijo, da jih sovražni govor v družbi na splošno moti (povprečna ocena strinjanja znaša 4,23), najmanj pa se strinjajo s trditvijo, da je sovražni govor na internetu nekaj vsakdanjega in da jih to ne moti (povprečna ocena 1,91). Ta sklop torej jasno potrjuje ugotovitve dozdajšnjih raziskav, da je sovražni govor moteč pojav. (Glejte graf 2.) Polovica vprašanih se tudi povsem strinja z nujo omejevanja in odstranjevanja sovražnih komentarjev na spletu.

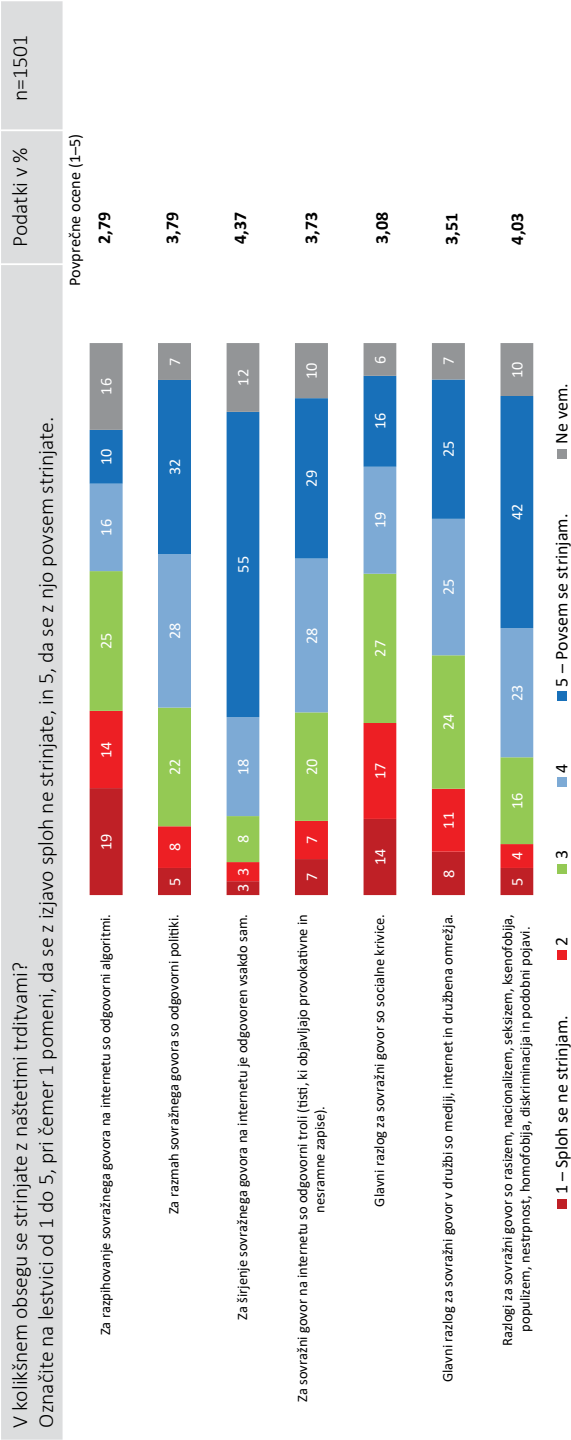
Glede vzrokov sovražnega govora se anketiranci najbolj strinjajo s trditvijo, da je za širjenje sovražnega govora na internetu odgovoren vsak sam (povprečna ocena strinjanja znaša 4,37), najmanj pa se strinjajo s trditvijo, da so za razpihovanje sovražnega govora na internetu odgovorni algoritmi (povprečna ocena 2,79). (Glejte graf 3.)

Večina anketirancev (81,2 %) na spletu redko ali nikoli ne komentira novinarskih člankov, novic v medijih ali avtorskih blogov. Prav tako tri četrtine vprašanih nikoli oziroma redko objavlja vsebine na svojem profilu na družbenih omrežjih (74,1 %), podoben delež pa nikoli oziroma redko komentira objave drugih oseb na družbenih omrežjih (73,8 %). Dobra polovica jih redko ali nikoli ne všečka ali deli objav drugih oseb na družbenih omrežjih (53,9 %), večkrat na teden ali pogosteje pa to počne dobra četrtina vprašanih (25,8 %). Tudi to se sklada z izhodiščno hipotezo (prim. Vehovar et al., 2012; Vehovar, 2022), da večina ljudi javno ne izraža sovražnega govora.

GRAF 2: Odnos anketiranih do sovražnega govora (n = 1501)

Graf 3: Mnenje anketiranih o odgovornosti in razlogih za sovražni govor (n = 1501)

»Povzročitelji, »žrtve« in »priče« ter počutje ob doživljanju sovražnega govora

Osebne okoliščine

V raziskavi, ki smo jo izvedli, se je z vidika povzročiteljev kot najpogostejše izkazalo izražanje žaljivega govora na podlagi političnega ali drugega prepričanja, saj ga je vsaj v enem kontekstu (na spletu, v javnosti, zasebno in drugo) uporabila skoraj polovica vseh anketirancev (47 %). Sledijo žaljivi govor na podlagi vere (27,5 %), finančnega položaja (26 %) ter narodnosti ali državljanstva (25,7 %). Pogosta je tudi raba sovražnega govora na podlagi spolne usmerjenosti (22,7 %) in spolne identitete ali izražanja (21,6 %). Jezik (17,9 %) in izobrazba (17,6 %) sta bila uporabljana manj izrazito. (Glejte tabelo 1.) V anketnem vprašalniku smo namreč sledili širokemu naboru osebnih okoliščin, kot jih definira 297. člen Kazenskega zakonika, ki izrecno našteva narodnostno, rasno, versko ali etnično pripadnost, spol, barvo kože, poreklo, premoženjsko stanje, izobrazbo, družbeni položaj, politično ali drugo prepričanje, invalidnost, spolno usmerjenost ali katerokoli drugo osebno okoliščino. Zagovornik načela enakosti Republike Slovenije med osebne okoliščine prišteva spol, starost, narodnost, raso ali etnično poreklo, jezik, vero ali prepričanje, invalidnost, spolno usmerjenost, spolno identiteto in spolni izraz, nosečnost, starševstvo, družbeni položaj, premoženjsko stanje in druge podobne osebne okoliščine, ki so nerazdružljivo povezane z osebo ali njeno identiteto (Zagovornik načela enakosti, b. d.).

TABELA 1: Razširjenost izražanja sovražnega govora glede na naslovljeno osebno okoliščino (n = 1501)

	%				
	Splet	Javno	Zasebno	Drugo	Ni uporabil_a
Politično ali drugo prepričanje	10,5	9,3	33,3	6,5	53,0
Vera	4,3	4,1	20,8	3,3	72,5
Finančni položaj	3,0	3,9	18,7	3,7	74,0
Narodnost ali državljanstvo	3,0	4,9	19,7	2,7	74,3
Spolna usmerjenost	2,9	3,8	16,7	2,6	77,7
Spolna identiteta ali spolni izraz	2,9	4,5	15,7	2,6	78,4
Jezik	1,7	4,2	12,5	2,3	82,1
Izobrazba	1,5	2,9	12,0	2,6	82,4
Starost	1,3	2,3	10,0	1,4	86,1
Barva kože	1,9	2,4	9,2	2,3	86,4
Spol	1,7	2,4	8,8	1,9	87,2
Invalidnost	0,9	1,7	4,0	1,0	93,2

(Možnih je bilo več odgovorov.)

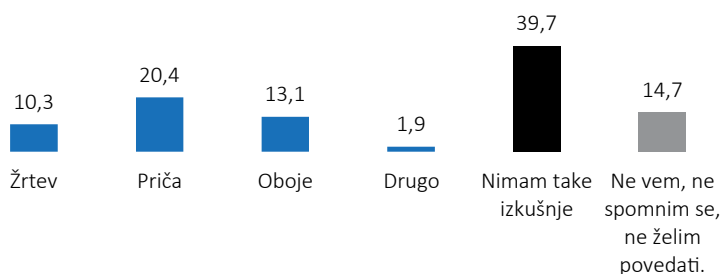
Podobno kot pri izražanju sovražnega govora, pri katerem so štirje najpogostejši razlogi, proti katerim je usmerjen, politično prepričanje, vera, finančni položaj in narodnost ali državljanstvo, se podoben vzorec kaže tudi pri izkušnji viktimizacije, tj. pri žrtvah sovražnega govora. Najpogostejši razlogi, zaradi katerih je nekdo žrtev sovražnega govora (na spletu, v javnosti, zasebno in drugo), so: politična prepričanja (49 %), vera oziroma religija (28 %), finančni položaj (23,9 %), narodnost ali državljanstvo (23,4 %), starost (21,9 %) in spol (20,5 %). Manj poročane kategorije so bile sovražni govor zaradi spolne identitete ali spolnega izražanja (12 %), izobrazbe (10,1 %), barve kože (11,1 %) in invalidnosti oziroma oviranosti (11,8 %), kar najverjetneje sovпада z dejstvom, da je bilo tudi med respondenti manj oseb s tovrstnimi osebnimi okoliščinami.

Pomemben podatek se kaže tudi v kontekstih rabe, saj anketiranci bistveno pogosteje priznavajo žaljivi govor v zasebnem življenju kot v javnih ali spletnih okoljih. Pri »sovražnem govoru« do osebe ali skupine ljudi zaradi njihovega političnega ali drugega prepričanja je v zasebnosti

to storilo že kar 33,3 odstotka vprašanih, zaradi religije 20,8 odstotka in zaradi narodnosti ali državljanstva že 19,7 odstotka. Deleži so za enaka dejanja, storjena v javnosti ali na spletu, precej nižji (pod desetimi oziroma večinoma celo pod petimi odstotki).

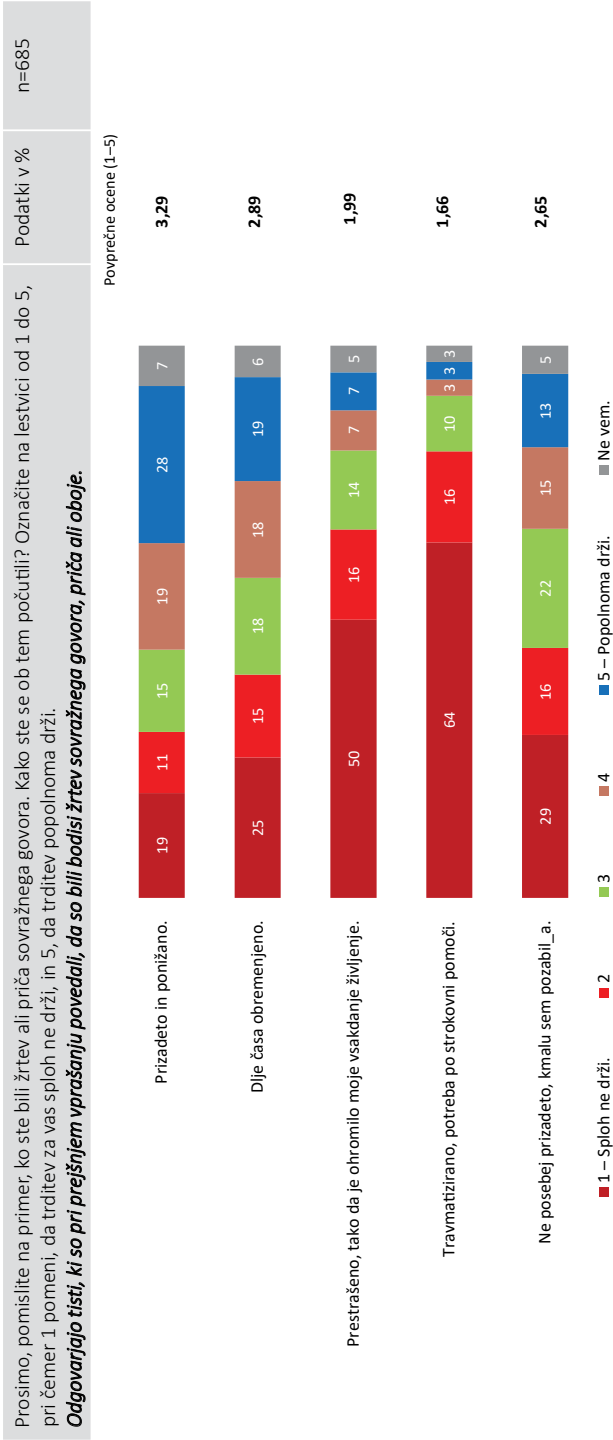
Glede zadnje neposredne izkušnje s sovražnim govorom večina vseh anketiranih (39,7 %) poroča, da nima izkušnje, da bi bili sami žrtev ali (in) priča napada. Med tistimi, ki imajo neposredno izkušnjo, je največ vprašanih poročalo, da so bili priča – petina anketirancev. Desetina vprašanih (10,3 %) je bila žrtev sovražnega govora. (Glejte graf 4.)

GRAF 4: Neposredne izkušnje s sovražnim govorom (n = 1501)

Anketiranci z neposredno izkušnjo, ki so bili bodisi žrtev sovražnega govora, priča ali oboje, se v najvišji meri strinjajo s trditvijo, da so se ob tem počutili prizadeto in ponižano (povprečna ocena strinjanja od 1 do 5 znaša 3,29). Najmanj jih ocenjuje, da so se zaradi izkušnje sovražnega govora počutili travmatizirano, za kar bi potrebovali strokovno pomoč (povprečna ocena 1,66). (Glejte graf 5.)

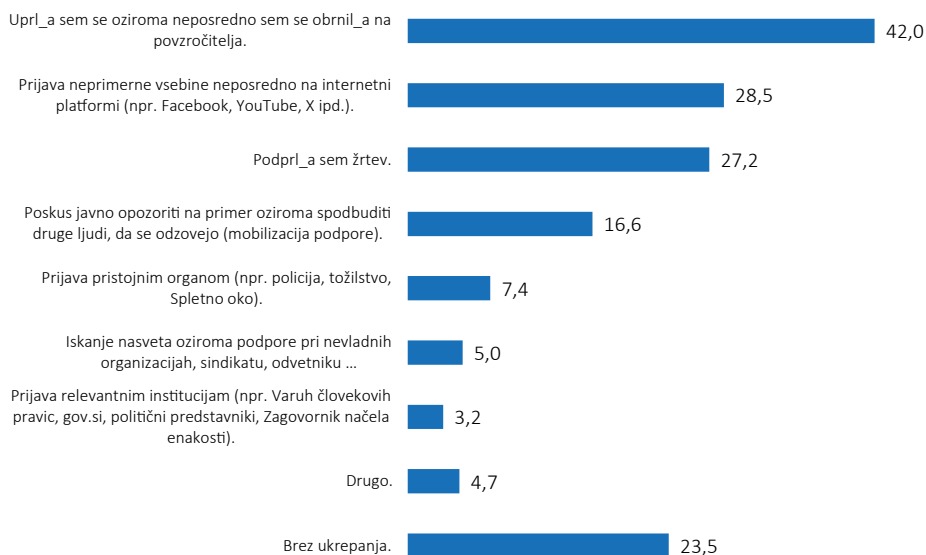
GRAF 5: Počutje ob izkušnji s sovražnim govorom (n = 685)

Ukrepanje

V anketi smo spraševali tudi glede ukrepanja proti sovražnemu govoru, pri čemer nas je zanimalo, kdo in kako ukrepa ali ne ter zakaj – kaj so razlogi za (ne)ukrepanje. Glede ukrepanja ob doživljanju sovražnega govora sta med anketiranci, ki so bili bodisi žrtev sovražnega govora, priča ali oboje, dve petini ukrepali na tak način, da sta se uprli oz. neposredno naslovili povzročitelja (42,0 %). Dobra četrtina je ukrepala tako, da je prijavila neprimerne vsebine neposredno internetni platformi (28,5 %), podoben delež pa tako, da je podprl žrtev (27,2 %). Slaba četrtina anketirancev, ki so bili bodisi žrtev, priča ali oboje, ni ukrepala (23,5 %). (Glejte Graf 6.)

GRAF 6: Načini ukrepanja ob soočenju s sovražnim govorom (n = 685)

Med 816 anketiranci brez neposredne izkušnje, ki niso bili niti žrtev niti priča sovražnemu govoru, bi dobri dve petini (46,2 %) ukrepali tako, da bi podprli žrtev. To je kar 19 % več od vprašanih z dejansko izkušnjo sovražnega govora, ki so poročali o tem, da so podprli žrtev. Tretjina (34,9 %) anketirancev brez neposredne izkušnje bi prijavila sovražni

govor pristojnim organom, slaba tretjina (29,3 %) pa bi se uprla oziroma neposredno obrnila na povzročitelja. Slaba četrtnina (23,9 %) bi prijavila neprimerne vsebine neposredno internetni platformi, šestina (17,8 %) pa je odgovorila, da ne bi ukrepala.

Med 685 vprašanimi z neposredno izkušnjo s sovražnim govorom jih torej slaba četrtnina ni ukrepala. Od 524 vprašanih, ki so ukrepali, jih je slaba četrtnina (24,8 %) povedala, da je bilo ukrepanje uspešno in da se je zadeva razrešila. Slaba tretjina (30 %) pa je poročala, da ukrepanje ni bilo uspešno. Ni torej presenetljivo, da med anketiranci, ki niso ukrepali, kar tretjina (32,9 %) tega ni storila, ker je menila, da ne bi bilo učinka. (Glejte Graf 7.)

GRAF 7: Razlogi za neukrepanje anketiranih oseb z izkušnjo sovražnega govora (n = 161)

Ob tudi zgolj hipotetični izkušnji sovražnega govora jih prav tako tretjina (31 %) navaja, da ne bi ukrepali, ker menijo, da ne bi bilo učinka. To lahko primerjamo z analizo med študenti, v kateri je Nina Gorenc (2022) ugotovila, da se je aktivno na sovražni govor kdaj že odzvalo le 38 odstotkov anketirancev, medtem ko jih je 54 odstotkov ostalo pasivnih – večinoma zato, ker menijo, da se ne bi nič spremenilo (35 %), da uredništvo ali policija ne bi ukrepala (13 %) ali da bi bilo prijavljanje tvegano (4 %).

Kot prikazuje graf 7, v naši javnomnenjski raziskavi 14,9 odstotka anketiranih, ki so bili žrtve, priče ali oboje, poroča, da niso ukrepali zaradi neučinkovitosti institucij (delež tistih brez neposredne izkušnje s sovražnim govorom je zelo podoben – 13,8 %). Mnenje, da ne bi bilo učinka oziroma da so institucije neučinkovite, je zelo povedna ugotovitev, ki odraža opozarjanje strokovne javnosti, da se v Sloveniji sovražni govor sodno redko preganja (Kogovšek Šalomon, 2017; Kogovšek Šalomon in Hrvatič, 2025) oziroma da institucije, ki jih ljudje razumejo kot pristojne, niso učinkovite ali morda nimajo moči za dejansko ukrepanje v smislu naslavljanja problema sovražnega govora.

Zaskrbljujoče je tudi dejstvo, da je 6,8 odstotka anketiranih dejalo, da jih je bilo strah ukrepanja, enak delež pa ni ukrepal, ker niso vedeli, kako ravnati (6,8 %). Čeprav gre za majhne deleže, vendarle vidimo, da se določeni ljudje, ko doživijo sovražni govor, bojijo ukrepati ali pa sploh ne vedo, kako ravnati. Strah pred ukrepanjem se prepolovi med anketiranci, ki nikoli niso bili soočeni s sovražnim govorom kot žrtev, priča ali oboje (3,4 %), hkrati pa je precej višji delež tistih med njimi, ki so odgovorili, da ne vedo, kako ukrepati (15,2 %) ter da ne bi ukrepali, ker se jih ne tiče (12,4 %). Nevednost ali indiferenca pri neukrepanju kažeta slabo ozaveščenost in neznanje med ljudmi glede možnosti ukrepanja. Pomenita pa lahko tudi strah, nezaupanje in resignacijo, da ukrepanje ne bi bilo učinkovito oziroma uspešno.

Ambivalentno razumevanje, normalizacija in nizka odzivnost na sovražni govor

Rezultati anketne raziskave, ki smo jo izvedli, kažejo, da je sovražni govor v slovenskem družbenem prostoru razširjen, vendar ambivalentno razumljen in obravnavan. Anketirane osebe ga v največji meri sicer povezujejo z javnim širjenjem sovraštva in nestrpnosti do družbenih skupin ter ga večinsko dojemajo kot družbeno moteč pojav, pri čemer ga jasno razlikujejo od vulgarnega ali neprimernega jezika. V tem zadnjem poudarku se nakazuje napredek od prvih raziskav, ki so kazale velik delež zmede med anketiranci glede tega, kaj naj bi bil sovražni govor (gl. npr. Vehovar et al., 2012).

Empirični izsledki kažejo, da je sovražni govor najpogosteje povezan s političnimi prepričanji in odraža izrazito občutljivost za politično pripadnost, ki je značilna za slovenski kontekst. Sovražni govor v anketi se povezuje tudi z religijo, s finančnim položajem, z narodnostjo in s spolom. Hkrati se kaže pomembno prekrivanje med doživljanjem sovražnega govora pri tarčah po eni strani in povzročanjem sovražnega govora na drugi, saj se okoliščine napadalnega izražanja v veliki meri ujemajo z osebnimi okoliščinami, zaradi katerih žrtve doživljajo sovražni govor (tj. zaradi političnega prepričanja, religije, finančne situacije, narodnosti ali državljanstva ter spola in spolne usmerjenosti). Izkušnja viktimizacije je pogost sprožilec nadaljnega podobnega vedenja, torej izražanja sovraštva (Cook et al., 2018; Bühner et al., 2024). Dozdajšnje analize kažejo, da se povzročitelji pogosto dojemajo kot žrtve, kar odpira vprašanja o različnih oblikah in interpretacijah viktimizacije. Med najpogostejšimi motivi se pojavlja maščevanje, ki je pogosto povezano s predhodno izkušnjo izzivanja ali viktimizacije (Alsawalqa in Alrawashdeh, 2022; Bühner et al., 2024). Tudi raziskava, ki smo jo izvedli, potrjuje to povezavo in lahko sklepamo, da je teza o normalizaciji in »sprejemanju« sovražnega govora ter o manjši skupini na spletu, ki širi sovražni govor (Vehovar, 2022) in je morebiti tudi žrtev, utemeljena. Ena od možnih razlag bi torej lahko pritrdila povezavi med hkratno viktimizacijo in povzročanjem sovražnega govora, pri čemer se žrtve dejansko počutijo nelagodno ob njem, hkrati pa ga tudi reproducirajo.

Rezultati javnomnenjske raziskave razkrivajo izrazit razkorak med visoko stopnjo zaznavanja problematičnosti sovražnega govora in nizko stopnjo aktivne udeležbe v spletnih razpravah, kar nakazuje prevladujočo pasivnost uporabnikov v digitalnem prostoru. Pomemben podatek se namreč kaže v kontekstih rabe, saj anketiranci bistveno pogosteje priznavajo rabo žaljivega oziroma sovražnega govora v zasebnem življenju kot v javnih ali spletnih okoljih, kar postavlja pod vprašaj prevladujoče dojemanje spleta kot glavnega prostora širjenja sovražnega govora in potrjuje tezi o normalizaciji sovražnega govora v družbi (Frank in Šori, 2015; Bajt, 2018). Pogosta raba v zasebnosti tako dodatno potrjuje normalizacijo sovražnega govora v družbenem komuniciranju. Hkrati pa je

na mestu opomba o pravni definiciji, ki sovražni govor razume samo kot dejanje, izvedeno v javnem prostoru. Žaljenje v zasebni sferi potemtakem ne velja za spodbujanje sovraštva, čeprav gre seveda še vedno lahko za izjemno problematično in neprimerno prakso. Če nekomu zasebno izrazimo neodobravanje, kritiko ali celo žaljiv napad, to sicer ni primerno in je lahko kaznivo na drugi podlagi, vendar ne gre za javno spodbujanje sovraštva, dokler osebe ali skupine ne napadamo javno na podlagi katere od navedenih osebnih okoliščin.

V raziskavi smo posebno pozornost namenili tudi vprašanjem zaupanja v institucije, medije in digitalne platforme, pri čemer se izkaže, da ljudje ne zaupajo v učinkovito odpravljanje sovražnega govora. Podatki o ukrepanju razkrivajo omejeno zaupanje v učinkovitost odzivov, saj pomemben delež anketirancev ob doživljanju sovražnega govora ne ukrepa, ob potencialnem doživetju sovražnega govora pa tudi ne bi ukrepali, najpogosteje prav zaradi prepričanja, da ukrepanje ne bi imelo učinka, ali zaradi zaznane neučinkovitosti institucij. Skupaj rezultati torej kažejo, da je sovražni govor hkrati prepoznan kot problem in da je postal normaliziran del družbenega komuniciranja, kar je ključni izziv za prihodnje preventivne, izobraževalne in regulativne pristope.

Zaključek

Pregled dozdašnjih analiz kaže, da je raziskovanje sovražnega govora v Sloveniji zaznamovano z izrazitimi konceptualnimi in normativnimi napetostmi. Čeprav empirične raziskave dosledno potrjujejo visoko zaznano razširjenost in družbeno problematičnost sovražnega govora, ostaja njegovo razumevanje v splošni populaciji nejasno in razpršeno. Pojem sovražni govor se pogosto uporablja preširoko in se enači z različnimi oblikami nespoštljive ali žaljive komunikacije. Raziskava, ki smo jo izvedli, sicer pokaže, da tretjina vprašanih sovražni govor ločuje od vulgarnega jezika, a sta hkrati za 40 odstotkov anketiranih vulgarnost in kletvica enaki sovražnemu govoru.

Nedosledno je rabljen tudi v okviru zaščite deprivilegiranih skupin, ki ostajajo posebej ranljive in izpostavljene viktimizaciji. Ugotovitve

dozdajšnjih raziskav tako kažejo ambivalenten odnos javnosti do sovražnega govora, pri čemer se visoka deklarativna občutljivost in nesprejemanje sovražnega govora pogosto prepletata z nizko pripravljenostjo za njegovo prijavljanje ali sankcioniranje ter vse večjo normalizacijo v vsakdanjih komunikacijskih praksah. Ta paradoks odpira pomembna vprašanja o načinih oblikovanja učinkovitih politik in preventivnih ukrepov v slovenskem družbenem prostoru.

Splet je sicer razumljen kot osrednje prizorišče širjenja sovražnega in širše netolerantnega govora, pri čemer pa predstavlja ožji del bistveno širšega spektra problematične družbenopolitične komunikacije in normalizacije agresivnega govora v vsakdanji rabi. Ob tem pregled literature opozarja tudi na pomembne metodološke vrzeli, npr. dolgoletno prevlado nereprezentativnih vzorcev, omejen fokus na mlajše populacije ter pomanjkanje standardiziranih merskih instrumentov, kar otežuje longitudinalne in primerjalne analize. Tudi zaradi tega se javno razumevanje sovražnega govora v zadnjem desetletju kljub številnim akcijam bistveno ni izboljšalo, kar otežuje tako učinkovito pravno regulacijo kot razvoj ciljno usmerjenih preventivnih in izobraževalnih politik.

Normalizacija sovražnega govora v vsakdanji družbeni komunikaciji poziva k ponovnemu razmisleku o splošni razširjenosti sovražne in drugih oblik nesprejemljive komunikacije, ki družbi dolgoročno škodi, saj povzroča še globlje družbenopolitične konflikte in razdvojenost. Sklenemo lahko, da empirične raziskave sovražnega govora v Sloveniji razkrivajo kompleksen in večplasten pojav, ki zahteva nadaljnjo konceptualno diferenciacijo, metodološko poglobitev in tesnejše povezovanje empiričnih ugotovitev z oblikovanjem javnih politik. Brez jasnejšega razumevanja razlik med kaznivim sovražnim govorom in drugimi oblikami netolerantne in nesprejemljive komunikacije obstaja tveganje, da bo sovražni govor hkrati prepoznan kot problem, a ostal družbeno normaliziran in reproduciran.

Literatura in viri

- Alsawalqa, R. O., in Alrawashdeh, M. N. (2022). The role of patriarchal structure and gender stereotypes in cyber dating abuse: A qualitative examination of male perpetrators' experiences. *British Journal of Sociology*, 73(3), 587–606.
- Bajt, V. (2018). Online hate speech and the "refugee crisis" in Slovenia. V I. Ž. Žagar, N. Kogovšek Šalamon in M. Lukšič-Hacin (ur.), *The disaster of European refugee policy: Perspectives from the "Balkan route"* (str. 133–155). Cambridge Scholars Publishing.
- Bajt, V. (2025). Zakaj je sovražni govor težava? V *Sočutni jezik med mladimi: povezovanje vlade, znanosti, stroke in civilne družbe v iskanju odzivov na sovražni govor* (str. 73–79). Urad RS za mladino, Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje.
- Bührer, S., Koban, K., in Matthes, J. (2024). The WWW of digital hate perpetration: What, who, and why? A scoping review. *Computers in Human Behavior*, 159(108321), 1–12.
- Chan, J. (2024). Online astroturfing: A problem beyond disinformation. *Philosophy and Social Criticism*, 50(3), 507–528.
- Cook, C., Schaafsma, J., in Antheunis, M. (2018). Under the bridge: An in-depth examination of online trolling in the gaming context. *New Media & Society*, 20(9), 3323–3340.
- Frank, A., in Šori, I. (2015). Normalizacija rasizma z jezikom demokracije: primer Slovenske demokratske stranke. *Časopis za kritiko znanosti*, 43(260), 89–103.
- Gorenc, N. (2022). Hate speech or free speech: an ethical dilemma? *International Review of Sociology*, 32(3), 413–425.
- Hafner Fink, M., Dolenc, E., Slabe, D., Kovačič, U., Bevk, T., in Golobič, M. (2021). Slovensko javno mnenje 2019/1. Arhiv družboslovnih podatkov, V1, DOI: 10.17898/ADP_SJM191_V1.

- Kljun, M., Teršek, M., in Žitnik, S. (2022). Pomenska analiza kategorij sovražnega govora v obstoječih označenih korpusih. *Uporabna informatika*, 30(1), 3–18.
- Kogovšek Šalomon, N. (2017). Prispevek k razumevanju izziva pregona kaznivega dejanja »javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti«. *Časopis za kritiko znanosti*, 45(268), 74–87.
- Kogovšek Šalomon, N., in Hrvatič, S. (2025). Prosecutorial practice on hate speech in Slovenia: Context, trends, and issues. *Annales*, 35(4), 487–502.
- Lavrič, M., Deželan, T., Klanjšek, R., Lahe, D., Naterer, A., Radovan, M., Rutar, T., Sardoč, M., Uršič, M., Majce, M., Cupar, T., Matjašič, M., Nacevski, K., Vombergar, N., in Prešeren, J. (2021). *Mladina 2020: položaj mladih v Sloveniji*. Univerza v Mariboru; Univerza v Ljubljani.
- Lešnik, B. (2010). Sovražni govor v psihoanalitični perspektivi. *Socialno delo*, 49(5/6), 299–304, 405, 409.
- Pahor de Maiti, K., Franza, J., in Fišer, D. (2023). Linguistic markers of affect and the gender dimension in online hate speech. V *Hate speech in social media: Linguistic approaches* (str. 369–396). Springer.
- Pandita, S., Garg, K., Zhang, J., in Mobbs, D. (2024). Three roots of online toxicity: Disembodiment, accountability, and disinhibition. *Trends in Cognitive Sciences*, 28(9), 814–828.
- Pucelj, M., in Šabec, K. (2017). Sovražni govor proti beguncem in migrantom, muslimanom in zakritim muslimanskim ženskam v Sloveniji. *Časopis za kritiko znanosti*, 45(268), 122–142.
- Slapšak, S. (2022). *Grožnja in strah. Razraščanje sovražnega govora kot orodja oblasti v Sloveniji*. Založba cf*.
- Syrjämäki, A. H., Ilves, M., Olsson, T., Kiskola, J., Isokoski, P., Rantasila, A., Bente, G., in Surakka, V. (2024). Online disinhibition mediates the relationship between emotion regulation difficulties and uncivil communication. *Scientific Reports*, 14(1), 30019.
- Šubelj, Ž., Vehovar, V., Wisteria, A., Petrovčič, A., in Bartol, J. (2025). Exploring survey instruments in online hate speech research: A comprehensive scoping review. *AoIR Selected Papers of Internet Research*.

- Toš, N. (ur.) (2021). *Vrednote v prehodu XIII. Slovenija v mednarodnih in medčasovnih primerjavah ISSP, ESS, SJM 2017–2020*.
- Vehovar, V. (2022). *Sovražni govor: pregled anketnih raziskav in prijavnih točk*. <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=166785&lang=slv>
- Vehovar, V. (2023). *Sovražni govor 2023: analiza anketne raziskave*. Fakulteta za družbene vede. <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=168959&lang=slv>
- Vehovar, V. (2024). *Sovražni, netolerantni in nedostojni govor na internetu. V Družboslovna informatika: 40 let poučevanja in proučevanja digitalizacije v družbi* (str. 45, 46). https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/cmi/40letdi_everzija.pdf?sfvrsn=0
- Vehovar, V., in Jontes, D. (2021). *Hateful and other negative communication in online commenting environments: Content, structure and targets. Acta Informatica Pragensia*, 10(3), 257–274.
- Vehovar, V., Motl, A., Mihelič, L., Berčič, B., in Petrovčič, A. (2012). *Zaznava sovražnega govora na slovenskem spletu. Teorija in praksa*, 49(1), 171–189, 233–234.
- Zagovornik načela enakosti. (b. d.). <https://zagovornik.si/o-zagovorniku/>

NORMATIVNI IN INSTITUCIONALNI OKVIR

4. poglavje

Kazenskoppravna obravnava javnega spodbujanja sovraštva, nasilja in nestrpnosti

NEŽA KOGOVŠEK ŠALAMON IN SERGEJA HRVATIČ

Povzetek

V prispevku je predstavljeno, kako državno tožilstvo obravnava kazenske ovadbe v zvezi z 297. členom Kazenskega zakonika, ki prepoveduje javno spodbujanje sovraštva, nasilja ali nestrpnosti, kar v pravu človekovih pravic imenujemo tudi sovražni govor. Poseben namen analize, na kateri temelji prispevek, je bil raziskati, ali je sodba Vrhovnega sodišča Republike Slovenije iz leta 2019, št. VSRS I Ips 65803/2012, spremenila tožilsko prakso na tem področju. Prispevek temelji na analizi 98 zaključenih spisov državnega tožilstva v obdobju 2019–2023. Predstavlja rezultate kvantitativne in kvalitativne analize, pri čemer so obravnavani različni vidiki presoje znakov kaznivega dejanja: prag resnosti, ki mora biti dosežen za vložitev obtožnega predloga tožilstva na sodišče; presoja naklepa izvršitve kaznivega dejanja; pomen določitve zaščitene skupine; vpliv, ki ga ima lahko avtorjeva izjava na druge osebe; vloga političnega govora v okviru svobode izražanja; in učinki omenjene sodbe Vrhovnega sodišča iz leta 2019 na tožilsko prakso. Glavne ugotovitve raziskave kažejo, da je število obtožnic in obsodilnih sodb še vedno nizko; kazenski pregon zadev na ravni tožilstva ni dosleden; obstajajo regionalne razlike v tožilski praksi; učinek sodbe Vrhovnega sodišča iz leta 2019 na tožilsko prakso je majhen; kakovost dokumentov, ki jih pripravljajo tožilstva, pa je pomanjkljiva.

Uvod

Sovražni govor, ki lahko zajema katero koli obliko ustnega ali pisnega izražanja, grafitov, viralnih šal (angl. *meme*) ali celo gest, in vprašanja, povezana z njegovim kazenskim pregonom, ostajajo pomemben družbeno-pravni izziv v Sloveniji. Izraze zaskrbljenosti zaradi pojavnosti sovražnega govora pogosto srečamo na strokovnih srečanjih, v civilni družbi, med ranljivimi skupinami in v politiki. V teh razpravah lahko pogosto zasledimo določeno mero nerazumevanja, kaj sovražni govor sploh je, saj se s tem terminom včasih označuje tudi druge vrste izražanja, na primer žalitve, ki pa, če niso povezane z diskriminacijskimi osebnimi okoliščinami tistega, ki je tarča takega izražanja, niso sovražni govor v smislu njegove opredelitve.¹ O sovražnem govoru torej lahko govorimo le, kadar je motiv takega izražanja diskriminatoren in kadar iz njegove vsebine izhaja, da je usmerjen zoper posameznika ali skupino z določeno osebno okoliščino. V kazenskem pravu se k sovražnemu govoru praviloma pristopa bolj restriktivno v smislu, da niso kazensko pregonljive vse oblike diskriminatornega izražanja, temveč le tiste, ki najbolj ogrožajo varovane vrednote (Sellars, 2016). V Sloveniji je na področju varstva pred sovražnim govorom relevanten zlasti 297. člen Kazenskega zakonika (KZ-1), ki prepoveduje »javno spodbujanje sovraštva, nasilja in nestrpnosti«. O zakonodajnih in pravosodnih izzivih kazenskega pregonu sovražnega govora in sodniškega odločanja o njem je pisalo že več avtorjev, ki soglasno ugotavljajo, da je sodnih zadev na tem področju malo in da je Slovenija sprejela enega od bolj zožujočih modelov, ki večji

* Poglavje deloma izhaja iz članka *Prosecutorial practice on hate speech in Slovenia: Context, trends, and issues*, ki je bil objavljen v reviji *Annales* (let. 35, št. 4, 2025).

1 Splošno uveljavljene opredelitve sovražnega govora ni, kot primer poskusa take opredelitve pa lahko navedemo Priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope št. 97(20), po katerem je izraz »sovražni govor« treba razumeti kot vse oblike izražanja, ki širijo, spodbujajo, razširjajo ali opravičujejo rasno sovraštvo, ksenofobijo, antisemitizem in druge oblike sovraštva, ki je osnovano na nestrpnosti, vključno z nestrpnostjo, ki je izražena z nasilnim nacionalizmom in etnocentrizmom, diskriminacijo, ter sovražnost do manjšin, priseljencev in ljudi s priseljenjskim ozadjem.

pomen daje svobodi izražanja kot vrednotam in pravicam, ki jih sovražne oblike izražanja napadajo (Kogovšek Šalamon, 2015, 2018; Završnik, 2017; Završnik in Zrimšek, 2017; Varuh človekovih pravic, 2021). Izid sodnega postopka v kazenski zadevi je v primeru kaznivih dejanj, ki se preganjajo po uradni dolžnosti, v veliki meri odvisen od kakovosti dela tožilstva in od tožilske presoje obstoja zakonskih znakov kaznivega dejanja. Celovito sliko kazenskih zadev je torej mogoče dobiti le tako, da se analizira tudi tožilska praksa. Neprimerna bi bila le kritika, usmerjena zgolj v delovanje sodišča, saj sodišče lahko sodi le v zadevi, za katero tožilstvo oceni, da vsebuje vse elemente kaznivega dejanja, in vloži obtožni predlog.

Namen prispevka je predstaviti analizo tožilske prakse na tem področju, tj. način, na katerega državno tožilstvo obravnava kazenske ovadbe v zvezi s sovražnim govorom. Poglavje se ne osredinja na presojo, kaj naj bi se preganjalo kot pravno nedopusten sovražni govor, temveč preučuje, kako se že sprejeta in pravno veljavna kazenskoppravna določba v Sloveniji uveljavlja v praksi.

Teoretično ozadje kriminalizacije sovražnega govora v Sloveniji

V slovenskem kazenskoppravnem sistemu so inkriminirane le oblike sovražnega govora, ki vsebujejo vse potrebne elemente kaznivega dejanja – javno naravo izjave, motivacijski potencial izjave, da vpliva na druge, in usmerjenost proti določeni družbeni skupini, opredeljeni z določeno osebno okoliščino. Inkriminacija iz 297. člena KZ-1 predstavlja kazenskoppravno konkretizacijo prvega odstavka 63. člena Ustave Republike Slovenije (v nadaljevanju Ustava), ki kot protiustavno opredeljuje vsako spodbujanje k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti ter razpiranje narodnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva in nestrpnosti. Medtem ko Ustava kot protiustavno opredeljuje vsako spodbujanje sovraštva in nestrpnosti, kazensko pravo prepoveduje le najhujše oblike takega ravnanja. Inkriminacija je eden redkih primerov v Kazenskem zakoniku, ko je storilec lahko obsojen zgolj zaradi svojih napisanih ali

izrečenih besed. V tem smislu je ta inkriminacija izjema od svobode izražanja kot ustavne kategorije (prim. Bleich, 2011). Danes inkriminacijo opredeljujeta dva alternativna pogoja, od katerih mora biti vsaj eden prisoten, da se dejanje šteje za kaznivo. Tako za kazenski pregon ne zadošča več sam govor, temveč ga mora izrecno spremljati možnost, da bi bila (i) ogrožena javni red in mir, ali pa (ii) mora biti dejanje storjeno z uporabo groženj, verbalnega nasilja ali žalitev. Zadostuje abstraktna grožnja javnemu redu in miru (Čeferin, Kogovšek Šalamon in Korošec, 2019: 56). Razlog za sprejetje podrobnejše opredelitve kaznivega dejanja sovražnega govora v KZ-1 je, da je bil s spremembo leta 2011 v nacionalno zakonodajo prenesen *Okvirni sklep Evropskega sveta 2008/913/PNZ z dne 28. novembra 2008 o boju proti nekaterim oblikam in izrazom rasizma in ksenofobije s kazenskopravnimi sredstvi*.²

Kljub pravni opredelitvi, ki zamejuje kazenski pregon na zgolj omejene izvršitvene načine, pa so organi pregona menili, da je opredelitev še vedno preširoka. To je razvidno iz *Pravnega stališča o pregonu kaznivega dejanja javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti po 297. členu KZ-1* (v nadaljevanju *Pravno stališče*), ki ga je sprejel kolegij kazenskega oddelka vrhovnega državnega tožilstva (Vrhovno državno tožilstvo, 2013). V tem pravnem stališču je navedeno, da to kaznivo dejanje ni storjeno, če storilčeva dejanja niso povzročila ogrožanja ali motenja (kršitve) javnega reda in miru, saj bi vsakršno drugačno razumevanje 297. člena pomenilo obveznost pregona »golega verbalnega delikta«, kar naj ne bi bilo v skladu z dejstvom, da je bilo to kaznivo dejanje vključeno v poglavje Kazenskega zakonika, ki varuje javni red in mir. Prav tako naj vsakršno drugačno razumevanje ne bi bilo v skladu s posledicami drugih kaznivih dejanj niti z razmerjem do drugih kaznivih dejanj, ki opredeljujejo podobne ali enake oblike izvrševanja (grožnje, verbalno nasilje, žalitve), pri katerih ni širšega ogrožanja javnega reda in miru.

2 Kot poudarjata Završnik in Zrimšek (2017: 62), sta se le dve državi članici EU odločili za tako ozek prenos okvirnega sklepa (poleg Slovenije še Ciper). Za nadaljnjo analizo Okvirnega sklepa Evropskega sveta 2008/913/PNZ glejte Garman (2008).

Iz *Pravnega stališča* je razvidno, da je bistveno spremenilo pomen zakonskega člena. Slednji ne zahteva dejanske, temveč potencialno nevarnost ali motenje javnega reda in miru. Poleg tega v primeru sovražnega govora, storjenega z uporabo groženj, verbalnega nasilja ali žalitev, tudi potencialna nevarnost za javni red in mir ni potrebna za pregon. Zaradi pristopa, ki ga je narekovalo *Pravno stališče*, se je obseg kazenskega pregona na tem področju še dodatno zmanjšal (število zadev in izidi po posameznih letih so razvidni iz tabele 1).³ Število prijav, obtožnih predlogov in obsodilnih sodb je do leta 2013 še nekoliko naraščalo. Od leta 2013 (ko je bilo sprejeto omenjeno *Pravno stališče*) pa opazamo trend upadanja oziroma vztrajanje nizkega števila sodb sodišč.

TABELA 1: Število kazenskih ovadb, vloženih na tožilstva, število obtožnic in število različnih izidov kazenskih postopkov

Leto	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Prejete kazenske ovadbe	21	8	21	63	83	34	13	20	37	13	32	26	38	73	37	33
Sklep o zavrženju kazenske ovadbe	22	5	6	29	37	36	13	30	19	19	15	24	32	68	41	24
Obtožni predlogi	1	3	5	5	26	15	1	2	1	2	6	2	7	3	3	2
Obsodilne sodbe	0	0	4	4	3	9	4	2	0	1	0	0	3	0	4	0
Obsodbe na podlagi kaznovalnega naloga	0	0	1	3	13	0	2	0	1	0	1	2	3	2	1	1
Oprostilne sodbe	2	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0	0
Zavrnitve	0	0	3	0	0	2	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0

Vir: Zagovornik načela enakosti (2024: 101).

3 Podatki so predstavljeni od leta 2008 naprej, saj je bil leta 2008 sprejet trenutno veljavni Kazenski zakonik. Glejte Kazenski zakonik (KZ-1), Uradni list RS, št. 55/08.

Restriktivni pristop državnega tožilstva h kazenskemu pregonu je doživel tudi kritike mednarodnih nadzornih organov (ECRI, 2019: 12). Zadevo je nazadnje obravnavalo Vrhovno sodišče Republike Slovenije, ki je leta 2019 izdalo prelomno sodbo št. VSRS I Ips 65803/2012 (v nadaljevanju Sodba). V njej je pojasnilo dva vidika razlage zakona: 1) vprašanje, ali sta oba pogoja za pregon sovražnega govora – a) ogrožanje javnega reda in miru ter b) obstoj grožnje, zmerjanja ali žalitve – kumulativna ali alternativna, in 2) vprašanje, ali mora biti ogrožanje javnega reda konkretno ali lahko ostane abstraktno, da je dejanje pregonljivo. Vrhovno sodišče Republike Slovenije je v Sodbi pojasnilo, da sta kazenska pogoja a) ogrožanja javnega reda in miru ali b) grožnje, zmerjanja ali žalitve alternativna, in ne kumulativna. To pomeni, da ko tožilstvo ugotovi, da je bil sovražni govor izvršen z grožnjo, verbalno zlorabo ali žalitvijo, ga je treba preganjati, tudi če ni na noben način ogrozil javnega reda in miru (in nasprotno). Drugi vidik, ki ga je pojasnilo Vrhovno sodišče, je, da je treba v primerih, ko se sovražni govor ne izvaja z uporabo groženj, zmerjanja ali žalitev, preučiti, ali izjave predstavljajo grožnjo javnemu redu; vendar ni nujno, da je ta grožnja *konkretna*, temveč je dovolj, če je *abstraktna* in *lahko* ogrozi javni red. To pomeni, da ni nujno, da ima govor že konkretne posledice, da bi ga bilo mogoče preganjati, vendar pa mora vsebovati potencial za nastanek konkretnih posledic. Če tožilstvo in sodišča ocenijo, da dejanje nima takega potenciala, ravnanje ne pomeni kaznivega dejanja. Iz navedenega izhaja, da slovenski pravni okvir sledi doktrini, ki omejuje izražanje rasizma in drugih vrst nestrpnosti, vendar se v praksi izvaja tako, da ne posega preveč v svobodo izražanja (Kogovšek Šalamon in Hrvatič, 2025). Slovenski pristop k pregonu sovražnega govora je torej do odločitve Vrhovnega sodišča leta 2019 zelo sledil pristopu Združenih držav Amerike, po katerem so bili preganjani le primeri sovražnega govora, ki so povzročali *jasno in trenutno nevarnost* (prim. Cohen, 2014: 245; Rosenfeld, 2020). Sodba Vrhovnega sodišča je primer odstopa od takega pristopa, ki je skladen tudi s pristopom drugih evropskih jurisdikcij (Cohen, 2014: 238).

Analiza tožilskih spisov

Za namen osvetlitve tožilske prakse je bila izvedena analiza tožilskih spisov, obravnavanih med letoma 2019 in 2023, v zvezi z 297. členom KZ-1. Pridobili sva dostop do 157 tožilskih spisov, od katerih je bilo 98 spisov zaključenih, v 59 primerih pa je bil kazenski pregon v teku. Zato je bila na podlagi 98 zaključenih spisov izvedena poglobljena analiza, ki je bila usmerjena tako v kvantitativne kot tudi kvalitativne vidike. Za namene kvalitativne analize sva pripravili sistem kodiranja, ki je omogočil, da sva se osredinili na vnaprej opredeljena vprašanja, kot so:

- ali je bil osumljenec javna oseba;
- kakšna je bila osebna okoliščina posameznika ali skupine, zoper katero je bil usmerjen sovražni govor;
- kdo je bila oseba, ki je tožilstvu ali policiji podala kazensko ovadbo;
- kje je bilo storjeno domnevno kaznivo dejanje;
- kakšen je bil izid zadeve na tožilstvu;
- kako relevantna je bila vsebina kazenske ovadbe za sovražni govor;
- kolikšna je bila dolžina in kaj je vsebovala argumentacija, ki jo pripravijo tožilstva glede elementov kaznivega dejanja;
- kateri so bili razlogi, če je tožilstvo zavrnilo kazensko ovadbo;
- katere so bile posebnosti v zvezi s spletnim sovražnim govorom;
- kako je tožilstvo ugotovilo namen osumljenca;
- kateri je bil morebitni vpliv sodbe vrhovnega sodišča iz leta 2019 na argumentacijo tožilstva;
- kaj je bil izid zadeve na sodišču, če je tožilec vložil obtožnico na sodišču;
- katere so bile morebitne sankcije.

Metodologijo za analizo je navdihnili analiza, ki jo je na to temo opravil Varuh človekovih pravic Republike Slovenije za obdobje do leta 2018 (Varuh človekovih pravic, 2021).

Ključne ugotovitve

1. Izidi postopkov kazenskega pregona

Od 89 analiziranih spisov je tožilstvo v 14 primerih na sodišče vložilo obtožni predlog, v 84 primerih pa je kazensko ovadbo zavrglo. Štiri od teh zavrženih zadev so se nanašale na t. i. odloženi pregon, kar pomeni, da obtožnica ni bila vložena pod pogojem, da obdolženec stori nekaj v javnem interesu, npr. plača določeno finančno nadomestilo dobrodelni organizaciji.⁴ Od 14 zadev, v katerih je tožilstvo vložilo obtožnico na sodišče, so sodišča obtožence obsodila v petih primerih. V štirih primerih je bil izdan kaznovalni nalog,⁵ v treh primerih je bil obdolženec oproščen, v enem primeru je sodišče obtožnico zavrglo.⁶ Kar zadeva sankcije je bila le v enem primeru obsojeni osebi naložena denarna kazen, v vseh drugih primerih pa je sodišče izreklo sankcijo pogojne zaporne kazni v razponu od enega do sedmih mesecev zapor.⁷

2. Dokazovanje

Začetna točka vsake ocene tožilstva je preverjanje, ali so na voljo dokazi o kaznivem dejanju. Pri dokazovanju spletnih komentarjev se lahko pojavijo ovire, če je komentar odstranjen. Na primer, v neki zadevi je ovaditelj ovadbi priložil posnetek zaslona in povzetek komentarja uporabnika spletnega novinarskega članka. Ko je tožilstvo poskušalo od medijske

4 Odloženi kazenski pregon se uporabi, ko ne bi bilo primerno, da bi dejanje storilca, ki ima znake kaznivega dejanja, ostalo brez ukrepa, vendar ta ni nujno v obliki kazenske sankcije.

5 V skladu s 445. a-členom v povezavi s 25. členom Zakona o kazenskem postopku lahko tožilec predlaga sodišču izdajo kaznovalnega naloga brez izvedbe javne obravnave za kazniva dejanja, ki so v pristojnosti okrožnih sodišč, tj. kazniva dejanja, za katera zakon določa denarno sankcijo ali sankcijo zaporne kazni do treh let.

6 V enem primeru izid zadeve v sodni fazi še ni bil znan.

7 V primeru pogojne obsodbe sodišče določi kazen za storilca, ki se ne izreče, če storilec v preizkusni dobi, ki jo določi sodišče, ne stori novega kaznivega dejanja (prvi odstavek 57. člena Kazenskega zakonika).

družbe pridobiti dodatne dokaze o obstoju komentarja, se je izkazalo, da je bil komentar izbrisan, medijska družba pa dodatnih dokazov o obstoju komentarja ni mogla zagotoviti. Kazenska ovadba je bila zavržena.⁸

Eden glavnih izzivov pri ugotavljanju naslova IP in posledično identifikaciji storilca izhaja iz zakonodajnega okvira na področju obdelave osebnih podatkov. Natančneje, ponudniki telekomunikacijskih storitev in mediji lahko podatke o uporabnikih hranijo omejen čas, ki pogosto ne zadošča za čas, ki ga tožilstvo potrebuje za pridobitev naslova IP iz strežnikov.⁹ V eni od zadev je, na primer, ovaditelj v ovadbi navedel ime avtorja komentarja, datum in čas objave komentarja ter vsebino komentarja. Ker pa tožilstvo komentarja na spletu ni moglo več najti, čeprav je policija ugotovila IP-številko storilca in ga identificirala, ta pa je zanikal objavo komentarja, je bila kazenska ovadba zaradi dvoma o obstoju objave zavržena.¹⁰ Taki izzivi pri pregonu spletnega sovražnega govora so zaradi anonimnosti in mobilnosti, ki ju omogoča internet, sicer prisotni po vsem svetu (Banks, 2010).

3. Javnost, resnost, kontekst in vpliv objave

Sovražni govor mora biti javen, da ga je mogoče preganjati. To pomeni, da izražanje v zasebnih prostorih, ki niso namenjeni javnosti, izražanje v zasebni korespondenci ali v zaprtih skupinah na družbenih omrežjih ne morejo zadostiti temu pogoju. V eni od zadev je bila kazenska ovadba zavržena, ker spodbujanje sovraštva ni bilo storjeno javno, temveč v delovnem okolju v zasebnem dopisovanju med posamezniki.¹¹ V zadevi, povezani z objavo na svetovnem spletu, pa je bila kazenska ovadba zavržena, ker je bila objava objavljena na osebni računu uporabnika na omrežju Twitter/X in je bila vidna le sprejetim sledilcem uporabnika, ne pa vsem. Tožilstvo je presodilo, da je element javnosti umanjkal.¹²

8 Kt/23429/2019/IŠ.

9 Ta razprava ni povezana z zastaralnimi roki za pregon kaznivih dejanj.

10 Kt/3713/2021/MK/AZ.

11 Kt/17605/2020/ME/tj.

12 Kt/1925/2020/ME/kh.

Tožilstvo pri presoji kazenskih ovadb upošteva družbenopolitični kontekst, v katerem je bila problematična izjava objavljena. Tožilstvo običajno oceni tudi, ali je izjava vplivala na druge. V zvezi s kazensko ovadbo, vloženo zaradi sovražnega komentarja, je tožilstvo ugotovilo, da tega komentarja ni komentiral nihče drug, zato sam komentar ni mogel vplivati na druge ljudi.¹³ Spet v drugi zadevi je tožilstvo menilo, da dejstvo, da sta prvotno sovražno objavo v zvezi z migranti sovražno komentirala še dva druga uporabnika Facebooka, kaže, da je imela objava mobilizacijski učinek na druge ljudi.¹⁴ V neki tretji zadevi je sovražna objava proti migrantom prejela 33 všečkov, kar pa tožilstva ni prepričalo v izdajo obtožnega predloga.¹⁵ Vsekakor tožilstvo v zadevah, ki se nanašajo na objave na družbenih omrežjih in odzive nanje, preuči tudi naravo teh odzivov. Če odzivi ne izražajo strinjanja s kakršnim koli spodbujanjem sovraštva, temveč ostanejo na ravni izražanja mnenj, se obtožni predlog ne vloži.¹⁶ Je pa ocena tožilstva glede tega vprašanja razmeroma subjektivna in odvisna od tožilstev iz različnih regij.

Iz spisov je razvidno, da tožilstvo ocenjuje, ali je grožnja javnemu redu resnična in znatna, kar pomeni, da mora izražanje doseči določen prag resnosti. Na primer, ob pregonu grožnje neki skupini mora biti grožnja za javni red in mir resna, kar v praksi – sodeč po spisih – pomeni, da mora vključevati reference na orožje (kar pa ne pomeni, da zgolj omemba orožja zadostuje za kazensko obsodbo), streljanje ali iztrebljanje.¹⁷ Nadalje, po stališčih tožilstva morajo biti grožnje, zmerjanje ali žalitve, če so uporabljane pri izražanju sovražnega govora, v množini, da jih je mogoče preganjati, saj jezikovna razlaga kazenskopravne določbe po mnenju tožilstva zahteva več kot eno grožnjo ali žalitev.¹⁸ Sodeč po

13 Kt/10913/2021/NVI.

14 Kt/21186/2019/BB.

15 Kt/3382/2020/MA.

16 Kt/18208/2021/MI-tp in Kt 18208/2021/MI-tp.

17 Zadeve Kt/24599/2019/LM; sodba Okrajnega sodišča v Kranju št. II K 16255/2020; zadevi št. Kt/14299/2018/NVI in Kt/702/2021/NVI.

18 Kt/14374/2023/ME/nn.

spisih, metafore, da je treba nekoga odstraniti ali uničiti, ne zadoščajo za pregon; zdi se, da mora izražanje vsebovati konkretne opise načina izvršitve takih dejanj, da bi se lahko štelo za pregonljivo.¹⁹ Kazenska ovadba je bila zavržena tudi, ko je bila vložena zoper posameznico, ki je prek omrežja TikTok razkazovala svoje tetovaže svastike in se razglašala za rasistko. Po mnenju tožilstva v tem primeru ni bil dosežen potreben prag resnosti za pregon.²⁰ Iz spisov so razvidni tudi primeri sovražnega govora, ki so bili zelo žaljivi, vendar niso vplivali na javni red in mir, zato ni bilo kazenskega pregona.²¹ Vendar so bili tudi primeri, ko so storilce v primerljivih incidentih preganjala druga tožilstva in jih je sodišče tudi obsodilo.²² Taki primeri odpirajo vprašanje doslednosti kazenskega pregona za primerljiva kazniva dejanja znotraj državne pristojnosti in s tem vprašanje enakosti pred zakonom iz 14. člena Ustave glede na prebivališče storilca.

4. Spodbujanje in širjenje sovraštva

Tožilstvo pri presoji, ali dejanje pomeni sovražni govor, ki ga je mogoče kazensko preganjati, ugotavlja, ali je izjava storilca vsebovala element spodbujanja in razpihovanja sovraštva med drugimi ljudmi ali pa je bila odraz lastnega prepričanja brez možnosti vplivanja na druge. V tem smislu tožilstvo ugotavlja, ali storilec širi ali potencira nevarne razmere. Ta ocena je lahko precej subjektivna in odvisna od posameznega tožilca. V zadevi, v kateri je bila kazenska ovadba vložena zoper izjemno žaljivi objavi na družbenih omrežjih, usmerjeni proti transspolnim osebam, je tožilstvo ocenilo, da so storilci le izrazili svoje mnenje in ogorčenje v zvezi s pričakovanji transspolnih oseb, da bodo sprejete in da bodo njihove pravice priznane, vendar je tožilstvo menilo, da objava ne vsebuje elementa razpihovanja sovraštva.²³ V zadevi,

¹⁹ Kt/10913/2021/NVI.

²⁰ Kt 21366/2020/5/KP-sš.

²¹ Kt/5259/2021/NČ in Kt/21366/2020/KP.

²² Kt/21186/2019/BB.

²³ Kt/5189/2023/ME.

v kateri je storilec migrante označil za neandertalce, ki še vedno živijo v plemenskih skupnostih, in podvomil, da bi morali imeti manjšinske pravice in pravico do dela, je tožilstvo ugotovilo, da je storilec izrazil svoje mnenje in navedel argumente zanj ter da izjava ni bila usmerjena v širšo javnost z namenom spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti.²⁴ Zato je tožilstvo kazensko ovadbo zavrglo. V spet drugi zadevi je storilec nasprotoval obdukciji umrlega migranta, pozival k vrženju pokojnika v jamo in k zagotovitvi orožja lokalnemu prebivalstvu. Kljub resnosti primera je tožilstvo zavrglo kazensko ovadbo z obrazložitvijo, da izjava spada v okvir svobode izražanja in ne ogroža javnega reda.²⁵ Zlasti zadnji primer kaže veliko toleranco tožilstva do primerov skrajno problematičnega spletnega diskurza.

Opaziti je, da je tožilstvo v teh ocenah iskalo izrecne besede, ki bi izražale spodbujanje in razpihovanje, vendar je zanemarilo dejstvo, da so imeli komentariji na splošno učinek razčlovečenja, pa tudi, da ima javno ogorčenje nad zaščiteno skupino zelo pogosto motivacijski učinek na druge, da storijo hujša kazniva dejanja, kar dokazujejo številni primeri iz preteklosti (Schabas, 2007; Mafeza, 2016).

Obstajajo pa tudi regionalne razlike med tožilstvi glede strogosti pri ocenjevanju elementov kaznivega dejanja. Raziskava je pokazala, da je bil odnos tožilstva v Slovenj Gradcu do storilcev veliko strožji v primerjavi, na primer, s tožilstvom v Kopru. Slednje je iskalo jasne znake, da je bil storilčev namen potencirati obstoječe nevarne razmere, medtem ko je prvemu zadostovalo, da so bile izjave same po sebi sovražne.

Drugi odstavek 297. člena KZ-1 prepoveduje javno širjenje idej o večvrednosti ene rase v primerjavi z drugo ali nudenje kakršne koli pomoči pri rasistični dejavnosti ali zanikanje, zmanjševanje pomena, odobravanje, opravičevanje, smešenje ali zagovarjanje genocida, holokavsta, hudodelstev proti človečnosti, vojnih hudodelstev, agresije ali drugih zločinov proti človečnosti. Na podlagi te določbe je tožilstvo na sodišče vložilo eno obtožnico in sodišče je storilca spoznalo za krivega

24 Kt/8082/2018/PVZ/LK.

25 Kt/3382/2020/MA.

tega kaznivega dejanja. Zadeva se je nanašala na avtorja kolumne v konservativnem tedniku *Demokracija*. V kolumni je trdil, da ni naključje, da je bil Jezus belec, in da bo Bog ustvaril virus, ki bo napadal samo migrante, belo raso pa bo zaščitil pred izumrtjem. Tožilstvo je ocenilo, da so podani vsi elementi kaznivega dejanja iz drugega odstavka 297. člena KZ-1. Tožilstvo je ocenilo tudi vpliv kolumne, tako da je preučilo obseg odziva na kolumno in število prodanih izvodov revije.²⁶

5. Ocenjevanje naklepa izvršitve kaznivega dejanja

Eden od ključnih elementov, ki jih je treba dokazati v kazenskem postopku, je naklep storitve kaznivega dejanja. V kontekstu tega kaznivega dejanja je treba izkazati storilčev naklep povzročiti sovraštvo in spodbujati nestrpnost. Včasih vsebina tega vidika iz tožilskih spisov ni povsem jasno razvidna; včasih se namreč nejasno razpravlja o tem, ali je storilec res želel izreči take besede in ali je vedel, kaj pomenijo in kakšen je lahko njihov učinek, namesto da bi se osredinjali na vprašanje naklepnega objavljanja z namenom spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti. Pri pregonu pride tudi do relativizacije v smislu, da je storilec le izrazil svoje mnenje, vendar z grožnjami ni mislil resno in v resnici ni želel spodbujati sovraštva.²⁷ V zvezi s tem zasledimo koristno vodilo v sodbi, ki jo je izdalo Okrajno sodišče v Črnomlju v zvezi z eno od zadev, povezanih s sovražnim govorom (sodba sodišča, št. I K 18267/2020 z dne 3. 11. 2021):

Kaznivo dejanje po obtožnem predlogu se lahko stori zgolj z direktnim naklepom, kar pomeni, da mora biti v zavesti storilca tako namen o spodbujanju ali razpihovanju sovraštva, nasilja ali nestrpnosti zoper določeno zaščiteno skupino ljudi, kot tudi zavest o možnosti, da zaradi njegovega ravnanja lahko pride do ogrožitve ali motenja javnega reda in miru.

²⁶ Kt/23361/2020/AJ.

²⁷ Kt/137/2023/ME in Kt/14299/2018/NVI.

6. Zaščitena skupina

Iz obtožnih predlogov in sklepov tožilstva o zavrženju kazenskih ovadb izhaja soglasno stališče, da je namen 297. člena KZ-1 zaščititi ranljive skupine, za katere je značilna ena od osebnih okoliščin – spol, rasa, narodnost, vera, spolna usmerjenost in druge. Prva posledica tega stališča je, da kadar so sovražne besede, tudi če temeljijo na osebnih okoliščinah, uperjene proti posameznikom, to ne more biti kaznivo dejanje po tem členu, saj zakonska določba ščiti skupine, ne posameznikov. To je izključilo pregon za kaznivo dejanje, izvršeno zoper predsednika vlade, župana, pa tudi zoper transspolno osebo.²⁸

Če je izjava usmerjena v skupino, tožilstvo preveri, ali gre za zaščiteno skupino v smislu 297. člena KZ-1. Skupine, ki se niso štele za zaščitene skupine, so bili udeleženci javne prireditve, zdravniki in politični aktivisti.²⁹ Vendar pa tožilski spisi glede tega vprašanja niso dosledni. V eni od zadev, ki se nanaša na isto skupino političnih aktivistov, je namreč tožilstvo slednje priznalo kot zaščiteno skupino in vložilo obtožni predlog proti storilcu. V tem primeru je sodišče celo izdalo kaznovalni nalog zoper storilca, vendar elementa osebnih okoliščin, ki naj bi opredeljeval to skupino aktivistov, nista pojasnila ne tožilstvo ne sodišče.³⁰

V spisih je pogosto tudi obravnavanje sovražnega govora proti partizanom in domobrancem, ki še vedno razdvaja slovensko družbo. Tožilstvo v teh primerih zavzame stališče, da sta ti dve skupini morda v preteklosti obstajali, danes pa ne več, zato ju ni mogoče šteti za zaščiteni skupini.³¹

28 Kt/10966/2020/NVI, Kt/7726/2021/LM/LM/ss, Kt/5189/2023/ME.

29 Kt/14299/2018/NVI, Kt/14374/2023/ME, Kt/14374/2023/ME/nn, Kt/17958/2022/ME/sž.

30 Kt/3603/2022/LM.

31 Kt/18208/2021/MI-tp in Kt 702/2021/NVI. Tožilstvo pogosto opozarja, da se v primeru diskriminatornih in sovražnih groženj posameznikom, ko ni mogoče uporabiti 297. člena KZ-1, ki ščiti skupine, dejanje lahko preganja na podlagi drugih določb, na primer kaznivo dejanje grožnje, opredeljeno v 135. členu Kazenskega zakonika (Kt/702/2021/NVI), ali kaznivo dejanje žalitve, opredeljeno v 158. členu Kazenskega zakonika (Kt/16788/2021/NČ/ar, Kt/10966/2020/NVI, Kt/17958/2022/ME/sž, Kt/18069/2020/ME/kh, Kt/18277/2020/AJ).

7. Politični govor in svoboda izražanja

Tožilstvo je obravnavalo več primerov političnega govora, pri čemer je opozorilo, da tak govor uživa visoko zaščito svobode izražanja v skladu z 10. členom Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Skladno s tem je v primeru plakatov politične stranke, izobešenih med volilno kampanjo, ki so izrecno pozivali k zaščiti otrok pred grožnjo posvojitve s strani pripadnika skupnosti LGBTIQ+, tožilstvo zavrnilo kazensko ovadbo zoper stranko. Navedlo je, da cilj plakatov ni bil spodbujati druge k oblikovanju mnenja, temveč obveščati javnost o stališčih stranke, tako obveščanje pa je varovano v okviru svobode izražanja kot ustavne kategorije. Navedlo je, da določba 39. člena Ustave

... zagotavlja svobodo izražanja misli, govora, javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja. Vsakdo lahko nadalje svobodno zbira, sprejema in širi vesti in mnenja, ne glede na njihovo pravilnost ali resničnost, Ustava pa varuje tudi tista sporočila in izjave, ki niso sprejete z odobravanjem oziroma so lahko moteče za posameznike ali skupine.^[32] Pravkar povedano pomeni, da sta v Republiki Sloveniji v polni meri pravno dopustna in varovana politični govor in politično razpravljanje, četudi gre za ostro, provokativno ali celo očitno neupravičeno mnenje oziroma kritiko bodisi sedanje bodisi pretekle oblasti, pri čemer ima posameznik tudi pravico tako mnenje izražati na način in v obliki, od katere si obeta najmočnejši učinek in najširši doseg (publiciteto).³³

Primeri provokativnega političnega govora niso edini, pri katerih tožilstvo daje težo svobodi izražanja. Ta je namreč izhodišče vseh presoj kazenskih ovadb zaradi 297. člena KZ-1. Na primer, kadar tožilstvo spozna, da izjava predstavlja ostro kritiko oblasti ali določene politične ideologije v zaostrenih družbenih razmerah, to dejstvo upošteva kot olajševalno

32 V tem besedilu lahko zasledimo stališče sodne prakse Evropskega sodišča za človekove pravice. Glejte Evropsko sodišče za človekove pravice, *Handyside proti Združenemu kraljestvu*, pritožba št. 5493/72, 1976.

33 Kt/17440/2020/UL. Glejte tudi zadevo št. Kt/5168/2020/ME/sm.

okolščino in kazensko ovadbo zavrže.³⁴ Ostra politična kritika uživa široko zaščito svobode izražanja; tožilstvo je opozorilo, da je kakršno koli omejevanje upravičeno le v izjemnih primerih.³⁵ To nas vrača na začetek tega prispevka, kjer je pojasnjeno, da je prevladujoči pristop k pregonu govora v Sloveniji bolj podoben tistemu v Združenih državah Amerike kot tistemu v drugih evropskih državah.

Učinek sodbe Vrhovnega sodišča iz leta 2019

Kot je že omenjeno, je Vrhovno sodišče leta 2019 razjasnilo nekatere vidike zakonskih znakov iz 297. člena KZ-1. Sodba je pomembna, ker je v neposrednem nasprotju s stališči državnega tožilstva o tem, da mora biti za kazenski pregon nevarnost za javni red in mir vedno podana ter da mora biti ta nevarnost konkretna in že izražena (Vrhovno državno tožilstvo, 2013). A vpliv tovrstnih stališč državnega tožilstva je še vedno viden v eni od analiziranih zadev. Zadeva se je nanašala na oglasno desko, obešeno na zunanji steni hiše poslanca, na kateri je pisalo »migrante ven iz države«.³⁶ Kot je razvidno iz obrazložitve tožilstva, obtožnica zoper storilca ni bila vložena, saj tožilstvo ni ugotovilo konkretne grožnje za javni red. Drugih zadev, v katerih bi se tako stališče pojavljalo, v preostalih tožilskih spisih nisva zasledili.³⁷

Hkrati pa sva našli le nekaj posameznih primerov, ko se je tožilstvo izrecno ali posredno sklicevalo na sodbo Vrhovnega sodišča iz leta 2019. Na primer, v že omenjenem primeru v zvezi s kolumno s supremacističnimi stališči je v obtožnem predlogu tožilstva navedeno, da sodba Vrhovnega sodišča zahteva, da se preveri, ali gre za »abstraktno-konkretno ogrožanje javnega reda«, da je torej treba preveriti, ali bi dejanja storilca lahko ogrozila javni red. Tožilstvo je ocenilo, da je kolumna v reviji

34 Kt/10966/2020/NVI.

35 Kt 702/2021/NVI.

36 Kt/25452/2017/AJ.

37 Za nadaljnje branje o posledicah pregona politikov zaradi sovražnega govora, ki se lahko kaže v še večji popularnosti politikov, ki ščuvajo k sovraštvu, glejte Jacobs in van Spanje (2006).

sprožila širok odziv v javnosti, ta je bila zaskrbljena in vznemirjena ter je državne organe pozvala k ukrepanju. Glede na negativno družbeno vzdušje do migrantov je tožilstvo sklenilo, da bi kolumna v reviji lahko ogrozila javni red. Storilec je namreč že pozival k nasilnim dejanjem zoper pripadnike drugih ras in ni mogel več preprečiti dejanj drugih, saj to ne bi bilo več odvisno od storilčeve volje.³⁸

V eni od zadev ni izrecnega sklica na sodbo Vrhovnega sodišča iz leta 2019, vendar iz obrazložitve tožilstva izhaja, da je bilo tožilstvo s sodbo seznanjeno, saj operira z besedo *potencialno*, in ne *konkretno*:

Iz zakonske dikcije očitane kaznivega dejanja izhaja, da mora obstajati potencialna možnost ogrožanja ali motenja javnega reda in miru. To pomeni, da je dejanje po vsebini, naravi, kraju in okoliščinah, v katerih je bilo storjeno, sposobno povzročiti konkretno nevarnost, ki se kaže v ogrožitvi oziroma motenju javnega reda in miru.³⁹

V neki drugi zadevi, ki se je nanašala na štiri objave na družbenih omrežjih proti skupnosti LGBTIQ+, je tožilstvo navedlo, da je bilo dejanje storjeno z uporabo groženj, zmerjanja in žalitev, vendar se ni sklicevalo na pogoj ogrožanja javnega reda in miru.⁴⁰ Možno je, da je razpravo o drugem pogoju izpustilo na podlagi pojasnjenega stališča Vrhovnega sodišča. Sklenemo lahko, da je sodba Vrhovnega sodišča očitno vplivala na tožilsko prakso, saj v njej nismo zasledili več kot enega primera sklicovanja na staro tožilsko razlago 297. člena KZ-1, hkrati pa to iz tožilskih aktov ni jasno razvidno, saj se tožilstvo na sodbo izrecno ne sklicuje.

Sklepne ugotovitve

Ugotovitve raziskave o sovražnem govoru, ki smo jo izvedli, kažejo, da število obtožnic in obsodb zaradi javnega spodbujanja sovraštva,

³⁸ Kt/23361/2020/AJ.

³⁹ Kt/16687/2020/NM/vc.

⁴⁰ Kt/12680/2023/BH/KG.

nasilja ali nestrpnosti ostaja nizko, da je kazenski pregon zadev nedosleden in odvisen od subjektivne ocene posameznega tožilstva, da obtožni predlogi in sklepi o zavrženju pogosto ne preučujejo vseh elementov kaznivega dejanja, da obstajajo regionalne razlike v tožilski praksi in da je o učinku sodbe Vrhovnega sodišča iz leta 2019 mogoče sklepati le implicitno, saj se tožilska praksa nanjo ne sklicuje, razen redkih izjem.

Poleg tega je pomembna tudi ugotovitev, da bi bilo treba izboljšati kakovost obtožnih predlogov. V tožilskih spisih so primeri zelo obetavnih zadev, v katerih obtožba pred sodišči ni bila uspešna, ker je bila obtožnica slabo utemeljena. V enem konkretnem primeru je tožilstvo v pritožbi zoper prvostopenjsko sodbo (št. I K 18267/2020), potem ko v kazenskem postopku ni uspelo, predložilo boljšo obrazložitev, vendar je bilo že prepozno. Zadeva se je nanašala na organizatorje vaških straž, ki so spodbujali druge prebivalce v bližini državne meje, naj se jim pridružijo in z orožjem varujejo mejo pred migranti ter jim preprečijo vstop. Šele v pritožbi zoper prvostopenjsko odločbo se je tožilstvo natančneje sklicevalo na sodbo Vrhovnega sodišča iz leta 2019, da ta izrecno zahteva le potencialno nevarnost za javni red in poudarja, da taka nevarnost še ni nujno konkretna. V pritožbi je tožilstvo konkretnije navedlo okoliščine primera, na podlagi katerih je sklepalo na tako potencialno nevarnost ali morda celo konkretno nevarnost. Višje sodišče, ki je odločalo o pritožbi tožilstva, je navedlo, da bi morala biti ta obrazložitev navedena v opisu dejstev v obtožnem predlogu, vloženem v postopku na prvi stopnji. Pri pregledu obtožnega predloga⁴¹ smo ugotovili, da je dejansko zgolj skopo obrazložen. Poleg tega v obtožnem predlogu niso bili opredeljeni vsi elementi kaznivega dejanja, kar pomeni, da sodišče ni imelo druge možnosti, kot da storilca oprosti.⁴²

Poudariti je treba tudi, da včasih pomanjkljivo utemeljeni obtožni predlogi ne vodijo nujno do oprostilne sodbe. Včasih se kazenski postopki končajo z obsodilno sodbo tudi, če je obtožni predlog pomanjkljivo

41 Kt/21877/2019/NČ/dč.

42 Sodba Okrajnega sodišča v Črnomlju št. II K 18267/2020.

obrazložen. To izkazujejo obsodilne zadeve iz Slovenj Gradca,⁴³ ki so v takih okoliščinah pripeljale do obsodilne sodbe.

Opozoriti je treba, da ni mogoče natančno oceniti, ali bi sodišče izdalo obsodilno sodbo v več primerih, če bi se tožilstvo pogosteje sklicevalo na sodbo Vrhovnega sodišča iz leta 2019, saj je končni rezultat sodnega postopka odvisen od številnih dejavnikov. Vendar pa je kakovost obtožnih predlogov vsekakor treba okrepiti zaradi zahtev vladavine prava. Državnemu tožilstvu zato priporočamo, da preuči ugotovitve te raziskave, izvede notranjo analizo spisov v zvezi z 297. členom KZ-1, redno izvaja usposabljanje tožilcev, pristojnih za obravnavo primerov sovražnega govora, zagotovi enotnost tožilske prakse in odpravi regionalne razlike pri obdelavi spisov. Dosledno preučitev vseh elementov kaznivega dejanja bi lahko zagotovili z uporabo kontrolnih seznamov ali celo na podlagi mehanizmov strojnega učenja, katerih zasnova bi se lahko zgledovala po delu jezikoslovcev na področju računalništva (Zufall et al., 2022). Priporočamo tudi, da se dosledno uporablja opredelitev zaščitenih skupin in da se v vsakem zadevnem primeru upošteva odločitev Vrhovnega sodišča iz leta 2019.

43 Kt/17734/2020/IŠ, Kt/21186/2019/BB, Kt/3723/2020/IŠ.

Literatura in viri

- Banks, J. (2010). Regulating hate speech online. *International Review of Law, Computers & Technology*, 24(3), 233–239.
- Bleich, E. (2011). The rise of hate speech and hate crime laws in liberal democracies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37(6), 917–934.
- Cohen, R. (2014). Regulating hate speech: Nothing customary about it. *Chicago Journal of International Law*, 15(1), 229–255.
- Čeferin, R., Kogovšek Šalamon, N., in Korošec, D. (2019). Javno spodbujanje sovraštva, nasilja ali nestrpnosti: 297. člen. V D. Korošec (ur.), *Veliki znanstveni komentar posebnega dela Kazenskega zakonika (KZ1)* (3. zvezek, str. 417–438). Uradni list Republike Slovenije; Pravna fakulteta.
- ECRI – Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti pri Svetu Evrope. (2019). *ECRI poročilo o Sloveniji: Peti krog poročanja*. <https://rm.coe.int/government-comments-on-the-fifth-report-on-slovenia/168094cb03>
- Evropsko sodišče za človekove pravice. (1976). *Handyside proti Združenemu kraljestvu* (pritožba št. 5493/72).
- Evropsko sodišče za človekove pravice. (1995). *Walendy proti Nemčiji* (pritožba št. 21128/93).
- Garman, J. J. (2008). The European Union combats racism and xenophobia by forbidding expression. *University of Toledo Law Review*, 39, 843–864.
- Jacobs, L., in van Spanje, J. (2006). Prosecuted, yet popular? Hate speech prosecution of antiimmigration politicians in the news and electoral support. *Comparative European Politics*, 18, 899–924.
- Kazenski zakonik – Uradno prečiščeno besedilo (KZ1). (2012). *Uradni list RS*, št. 50/12, z dopolnili.
- Kogovšek Šalamon, N., in Hrvatič, S. (2025). Prosecutorial practice on hate speech in Slovenia: Context, trends, and issues. *Annales*. 35(4), 487–502.
- Kogovšek Šalamon, N. (2015). Sovražni govor kot uradno pregonljivo kaznivo dejanje. V *Zbornik 2015. 1. dnevi prava zasebnosti in svobode izražanja* (str. 23–27). IUS Software; GV založba.

- Kogovšek Šalamon, N. (2018). Sovražni govor: vloga prava in pravosodja. V A. Teršek (ur.), *Svoboda izražanja, mediji in demokracija v postfaktični družbi: filozofske, teoretične in praktične refleksije* (str. 91–102). Lexpera; GV založba.
- Konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije. (1965). Organizacija združenih narodov, Zbirka pogodb št. 660, 195. <https://www.refworld.org/legal/agreements/unga/1965/en/13974>
- Mafeza, F. (2016). Preventing genocide by fighting against hate speech. *International Journal of Advanced Research*, 4(3), 117–132.
- Okrajno sodišče v Črnomlju. (2020). *Sodba I K 18267/2020*.
- Okrajno sodišče v Kranju. (2020). *Sodba II K 16255/2020*.
- Okvirni sklep Sveta 2008/913/PNZ z dne 28. novembra 2008 o boju proti nekaterim oblikam in izrazom rasizma in ksenofobije s kazenskopравnimi sredstvi. (2008). *Official Journal of the European Union*, L 328, 55–58.
- Rosenfeld, M. (2002). Hate speech in constitutional jurisprudence: A comparative analysis. *Cardozo Law Review*, 24, 1523–1567.
- Schabas, W. A. (2017). Hate speech in Rwanda: The road to genocide. V M. Lattimer (ur.), *Genocide and human rights* (str. 231–261). Routledge.
- Sellers, A. (2016). Defining hate speech. *Berkman Klein Center Research Publication No. 201620; Boston University School of Law, Public Law Research Paper No. 1648*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2882244>
- Svet Evrope. (1997). *Priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope št. 97(20)*. http://www.sveteurope.si/sl/dejavnosti/kampanje_sveta_evrope/spregovori_proti_diskriminacijidokumenti_organov_sveta_evrope_s_podrocja_diskriminacije/index.html
- Svet Evrope. (2016). *Challenges for judicial independence and impartiality in the member states of the Council of Europe*. <https://rm.coe.int/sginf-2016-3rev-challenges-judicial-independence-/16807778b9>
- Ustava Republike Slovenije. (1991). *Uradni list RS*, št. 33/91I, z dopolnili.
- Varuh človekovih pravic. (2021). *Kazenskopравni pregon sovražnega govora v Sloveniji po 297. členu kazenskega zakonika (KZ1): Analiza tožilske prakse 2008–2018*. https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/Razne_publicacije/Sovrazni_govor_knjizica2.pdf

- Vrhovno državno tožilstvo. (2013). *Pregon kaznivega dejanja javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti po 297. členu KZ1 – pravno stališče*. <http://safe.si/spletno-oko/pravna-podlaga-0>
- Vrhovno sodišče Republike Slovenije. (2019). *Sodba VSRS I Ips 65803/2012* (4. julij 2019). [https://www.sodnapraksa.si/?q=:&database\[SOVS\]=SOVS&database\[IESP\]=IESP&database\[VDSS\]=VDSS&database\[UPRS\]=UPRS&_submit=i%C5%A1%C4%8Di&id=2015081111431656](https://www.sodnapraksa.si/?q=:&database[SOVS]=SOVS&database[IESP]=IESP&database[VDSS]=VDSS&database[UPRS]=UPRS&_submit=i%C5%A1%C4%8Di&id=2015081111431656)
- Zagovornik načela enakosti. (2024). *Redno letno poročilo za leto 2023*. <https://zagovornik.si/izdelki-zagovornika/letno-porocilo/>
- Zakon o kazenskem postopku. (2021). *Uradni list RS*, št. 176/21, z dopolnili.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika. (2011). *Uradni list RS*, št. 91/2011.
- Završnik, A. (2017). Zakaj obsodb sovražnega govora v Sloveniji ni? Od okov implementacije do rigidnosti razlage. V *Razprave* 33 (str. 101–114). SAZU. [https://www.sazu.si/uploads/files/57dfbe71e126b1a75cebe90f/Razred%201%20-%20RAZPRAVE%2033%20\(ZAGOVOR%20JAVNOSTI\).pdf](https://www.sazu.si/uploads/files/57dfbe71e126b1a75cebe90f/Razred%201%20-%20RAZPRAVE%2033%20(ZAGOVOR%20JAVNOSTI).pdf)
- Završnik, A., in Zrimšek, V. (2017). Sovražni govor po slovenski kaznovalni zakonodaji in sodni praksi: neustaven položaj. *Časopis za kritiko znanosti*, 45(268), 59–73.
- Zufall, F., Hamacher, M., Kloppenborg, K., in Zesch, T. (2022). A legal approach to hate speech: Operationalizing the EU's legal framework against the expression of hatred as an NLP task. V *Proceedings of the Natural Legal Language Processing Workshop 2022* (str. 53–64). Association for Computational Linguistics.

Seznam spisov državnega tožilstva

Kt 18208/2021/MI-tp	Kt/21877/2019/NČ/dč
Kt 702/2021/NVI	Kt/23361/2020/AJ
Kt/10154/2021/MA	Kt/23429/2019/IŠ
Kt/10302/2020/NVI	Kt/24009/2016/AB
Kt/10913/2021/NVI	Kt/24599/2019/LM
Kt/10966/2020/NVI	Kt/25452/2017/AJ
Kt/12680/2023/BH/KG	Kt/3382/2020/MA
Kt/137/2023/ME	Kt/3603/2022/LM
Kt/14299/2018/NVI	Kt/3713/2021/MK/AZ
Kt/14374/2023/ME/nn	Kt/3723/2020/IŠ
Kt/16687/2020/NM/vc	Kt/4036/2019/NČ
Kt/16788/2021/NČ/ar	Kt/4231/2018/KP
Kt/17440/2020/UL	Kt/5168/2020/ME/sm
Kt/17605/2020/ME/tj	Kt/702/2021/NVI
Kt/17734/2020/IŠ	Kt/7726/2021/LM/LM/ss
Kt/17958/2022/ME/sž	Kt/8082/2018/PVZ/LK
Kt/18069/2020/ME/kh	Kt/9197/2016/AN
Kt/18208/2021/MI-tp	Kt/10966/2020/NVI
Kt/18277/2020/AJ	Kt/14374/2023/ME
Kt/18841/2016/EE	Kt/3603/2022/LM
Kt/1925/2020/ME/kh	Kt/5189/2023/ME
Kt/21186/2019/BB	Kt 21366/2020/5/KP-sš

5. poglavje

Izzivi digitalnega prostora v obravnavi sovražnega govora

VERONIKA BAJT, NEŽA KOGOVŠEK ŠALAMON IN ANA FRANK

Povzetek

Poglavje obravnava sovražni govor v kontekstu digitalnih platform, na katerih algoritmična selekcija, komercialni interesi in hibridni modeli moderiranja bistveno preoblikujejo pogoje javne komunikacije. Analiziramo napetost med normativnimi okviri varstva človekovega dostojanstva, zlasti sodno prakso Evropskega sodišča za človekove pravice, ter dejanskimi praksami moderiranja vsebin na družbenih omrežjih. Posebna pozornost je namenjena vprašanju odgovornosti spletnih platform in medijev pri obvladovanju sovražnega govora ter prenosu regulativnih pričakovanj na zasebne akterje. Še posebej se osredinimo na slovenski kontekst in razčlenimo, kako se soočajo nacionalna zakonodaja, evropski regulativni okviri in omejitve vsakdanjih praks moderiranja. Analiza pokaže razkorak med formalno regulacijo in realnimi zmožnostmi izvajanja, hkrati pa izpostavi strukturne dejavnike, ki vplivajo na učinkovitost naslavljanja sovražnega govora.

Uvod

Sovražni govor na spletu je postal ena ključnih tem sodobnih razprav o svobodi izražanja, regulaciji digitalnih platform in vplivu medijev na javni diskurz. Digitalne tehnologije in družbena omrežja so ustvarili okolje, v katerem se sovražne, razdvajajoče in hujskaške objave širijo hitreje in dosežejo širše občinstvo kot kadarkoli prej. Razumevanje mehanizmov, ki omogočajo širjenje, in prepoznavanje vrst sporočil, ki so najbolj problematična, je nujno za oblikovanje učinkovitih strategij njihovega preprečevanja oziroma moderiranja.

V poglavju obravnavamo tri ključne vidike: 1) vlogo novih medijev in pomen ekonomije pozornosti pri širjenju sovražnega govora, 2) prakse moderiranja neprimernih vsebin v slovenskem kontekstu ter 3) pravni okvir odgovornosti spletnih portalov, kot ga opredeljuje sodna praksa Evropskega sodišča za človekove pravice (ESČP). Zanimajo nas izzivi, s katerimi se soočajo organizacije pri moderiranju spletnih komentarjev v luči novih regulativ, kot sta Direktiva Evropske unije o avdio-vizualnih medijskih storitvah in Akt Evropske unije o digitalnih storitvah. Cilj poglavja je povezati sociološko in pravno analizo ter osvetliti, kako mediji, tehnološke platforme in regulativni mehanizmi skupaj oblikujejo ali krčijo prostor za sovražni govor. V zaključku primerjamo raziskovalne ugotovitve o praksah spletnega moderiranja s sodno prakso ESČP, ki opredeljuje jasne smernice za izboljšanje praks in nacionalnih regulativnih pristopov.

Poglavje začnemo s kratkim pregledom vloge digitalnih velikanov, kot so YouTube, X, Facebook ali Instagram, pri čemer nas zanima, kako s svojimi algoritmi spodbujajo širjenje zavajajočih in polarizirajočih vsebin ter s tem sovražnega govora. Nato se posvetimo pregledu raziskav, ki so analizirale spletno komentiranje in prakse moderiranja neprimernih vsebin. Sledi pregled pravnih okvirov in v zaključnem delu povzetek sodne prakse ESČP o odgovornosti spletnih portalov.

Vloga družbenih omrežij pri spodbujanju sovražnega govora

Da bi bolje razumeli, kako in kdaj se sovražne objave širijo ter katere vrste sporočil v spletnih medijih so najbolj problematične, je pomembno razumeti, kako delujejo novi mediji, katera je vloga interneta v prenosu sporočil ter katere so možnosti in prakse moderiranja neprimerne govora. Z združevanjem sociološke in pravne analize družbeno razdiralnih komentarjev oziroma s premisleki o kazensko pregonljivem izražanju in vplivu družbenih medijev prispevamo k preučevanju vloge, ki jo ima ekonomija pozornosti digitalnih platform pri širjenju sovražnega govora. Ekonomija pozornosti je koncept, ki opisuje, kako je v digitalnem okolju pozornost ljudi postala omejen in dragocen vir (gl. npr. Myllylah-ti, 2018; Sekloča in Slaček Brlek, 2024). Ker je količina informacij na spletu nepregledna, mediji, platforme in oglaševalci med seboj tekmujejo za pridobitev in zadržanje pozornosti uporabnikov. Uspeh se meri po tem, koliko časa in interakcij uporabniki namenijo določeni vsebini, saj je pozornost neposredno povezana s prihodki iz oglaševanja, vpliv pa ima tudi na javno mnenje. Družbena omrežja krepijo ekonomijo pozornosti, ker z algoritmi in viralnimi vsebinami tekmujejo za omejen čas uporabnikov ter s tem spodbujajo medije k ustvarjanju privlačnih, hitro potrošljivih vsebin za čim večjo vidnost in doseg (Kessous, 2015).

Tehnologija in platforme družbenih medijev imajo ključno vlogo tudi pri širjenju dezinformacij in sovražnega govora. Algoritmi, ki prednostno prikazujejo senzacionalistične in polarizirajoče vsebine, omogočajo hitro širjenje sovražnega govora. Platforme, kot so Facebook, X in YouTube, močno vplivajo na širjenje, saj omogočajo hitro, brezplačno in široko distribucijo vsebin (Gillespie, 2018). Internet je prinesel nove načine participacije, ki medijem omogočajo, da sodelujejo z občinstvom na lastnih novičarskih portalih in na digitalnih platformah. To omogoča takojšnje širjenje informacij in hipne reakcije nanje, kar prej ni bilo zamisljivo, pa tudi širši doseg posameznih mnenj, ki bi poprej ostala izolirana. Digitalne platforme ustvarjajo povsem novo obliko virtualne javnosti. Na zasebnih platformah prevladuje možnost deljenja mnenj

vsakogar namesto podajanja preverjenih informacij z enega mesta (kot pri tradicionalnih medijih). Na ta način so mnoga mnenja izenačena brez ozira na pogoje, v katerih so ustvarjena in kdo jih podaja (Splichal, 2010). Algoritmizacija omogoča ciljano usmerjeno sporočanje, ki vodi v fragmentacijo javnosti in ultimativno v zaprte epistemične skupnosti oziroma segregacijo v informacijske mehurčke. Informacijski oziroma filtrirni mehurčki pomenijo učinek, ko algoritmi družbenih omrežij in iskalnikov personalizirajo oziroma izberejo, katere objave in povezave bodo prikazali ljudem. Običajno tako vidijo zanje prilagojene oziroma filtrirane informacije, ki so v skladu s tem, kar njihovo vedenje na spletu kaže, da jim je všeč, in ki sovpadajo z njihovim svetovnim nazorom ter podpirajo njihove interese (Rhodes, 2022).

V oceni naštetih sprememb je treba preučiti ekonomsko dinamiko zasidranosti »grobno začrtane in za zdaj politično večinoma neregulirane« preobrazbe strukture medijske krajine (Habermas, 2022: 162). Novi mediji, ki jih tu razumemo kot sredstva množičnega komuniciranja z uporabo digitalnih tehnologij, kot je internet, se razumejo v okviru koncepta novih medijskih tehnologij. Te so pogosto umeščene pod oznako Web 2.0 in zajemajo raznolik nabor digitalnih, spletno osnovanih komunikacijskih orodij in platform, med katerimi so blogi, spletna družbena omrežja, virtualni svetovi ter druge oblike družbenih medijev (Friedman Weiser in Friedman, 2008). Skupna značilnost teh tehnologij ni zgolj njihova tehnična infrastruktura, temveč predvsem način produkcije, distribucije in izmenjave vsebin, ki temelji na aktivni participaciji uporabnikov. Pojem novi mediji se v tem kontekstu nanaša na računalniško posredovane medije, ki omogočajo digitalno ustvarjanje, shranjevanje in deljenje vsebin prek omrežij, zlasti interneta. V primerjavi s tradicionalnimi množičnimi mediji so novi mediji praviloma interaktivni, mrežno povezani in decentralizirani, kar pomeni, da brišejo jasno ločnico med producenti in uporabniki vsebin. Uporabniki niso več zgolj pasivni prejemniki informacij, temveč hkrati nastopajo kot soustvarjalci, komentatorji in posredniki vsebin. V tem smislu nove medijske tehnologije ne predstavljajo le tehnološke inovacije, temveč tudi pomembno družbeno in komunikacijsko preobrazbo. Omogočajo nove oblike družbene

interakcije, kolektivnega znanja, politične participacije in kulturne produkcije, hkrati pa odpirajo vprašanja glede moči, nadzora, neenakosti in regulacije v digitalnem prostoru. Nove medije je zato smiselno razumeti kot družbeno-tehnične sisteme, v katerih se tehnološke zmožnosti prepletajo z družbenimi praksami, normami in razmerji moči.

Družbene medije in algoritme uporabljajo podjetja, ki svoje dobičke dolgujejo izkoriščanju podatkov in se napajajo s komercialno uporabnimi informacijami, ki omogočajo individualizirane strategije oglaševanja, »na tej algoritmično nadzorovani poti« pa »spodbujajo tudi nadaljnji napredek v smeri komodifikacije kontekstov življenjskega sveta« (Habermas, 2022: 163). Digitalni velikani so dobičkonosni posli, ne pospeševalci državljske participacije, saj jim oglaševalci plačujejo za dostop do občinstva, občinstvo pa brezplačno ves čas ustvarja vsebine (Myllylahti, 2020). V razcepu med zasebno lastnino in javno uporabo tako praktično edina valuta tudi za družbene medije oziroma vse digitalne velikane postane pozornost (Kessous, 2015; Myllylahti, 2020), logika te ekonomije »biti prvi« pa postane polarizacija, škandal in nespoštljiva komunikacija. Prikazovanje izzivalnih vsebin, vključno s tistimi, ki spodbujajo sovražni govor, nasilje in diskriminacijo, je učinkovit način, kako zadržati ljudi na platformi dlje, zato je spodbujanje in širjenje tovrstnih vsebin ključnega pomena za poslovni model Facebooka (Wu, 2017).

Novinarstvo je zaradi 24-urnega cikla objav pod vse večjim pritiskom, platforme razširjajo novice brez plačila za novinarsko delo, oglaševalci pa zapuščajo tradicionalne medije in se selijo k digitalnim velikanom, pri katerih je domet občinstva mnogo večji. Platformna komunikacija je kot trg mnenj in objav, kjer več aktivnosti pomeni več pozornosti in posledično tudi več oglaševalskih prihodkov. V takem kontekstu vse informacije postanejo enake, saj se zabrišejo razlike med posameznimi mnenji in verodostojnimi viri. Odmevnost polarizirajočih spletnih objav pa je neposredno povezana s širjenjem sovražnih vsebin. »Komentarji, osredotočeni na ljudi, zmanjšujejo verjetnost argumentov v odgovorih, komentarji proti priseljencem pa spodbujajo sovražnost«, saj protimigrantski diskurz spodbuja odzive, obenem pa znižuje zmožnost argumentirane javne razprave (Thiele in Turnšek, 2022: 141).

Moderiranje

Razvoj novih informacijsko-komunikacijskih tehnologij je medijem omogočil nove digitalne kanale, kot so blogi, vlogi, podkasti in družbena omrežja, ki so postali pomembni globalni akterji. Ti omogočajo hitro širjenje informacij in interaktivno komuniciranje, vendar so obenem oslabili nadzor nad javnim komuniciranjem, še zlasti nad družbenimi omrežji, ki omogočajo hitro širjenje sovražnih in nestrpnih sporočil ter podob in hkrati izmikanje kazenskemu pregonu (Oblak Črnič, 2017). Tudi mediji komentiranje vse pogosteje izvažajo na družbena omrežja (Hille in Bakker, 2014). Ti procesi so močno razrahljali nadzorne mehanizme javnega komuniciranja in omogočili vzpon različnih oblik negativne komunikacije, še posebej sovražnega govora in dezinformacij.

Ob vseh naštetih dilemah na družbenih omrežjih se postavlja vprašanje, kdo naj bi nadziral komunikacijo na spletu in nad kom naj se vrši nadzor. Ena od predlaganih rešitev je prenos odgovornosti na ponudnike storitev, da po določenih mednarodnih standardih oblikujejo pravila komuniciranja na njihovih portalih in izvajajo sankcije nad kršitelji, nacionalne institucije pa v glavnem nadzirajo ponudnike. Tovrsten pristop je ubrala Evropska komisija, ko je s ključnimi družbenimi omrežji podpisala Kodeks ravnanja o nezakonitem sovražnem govoru na spletu (Evropska komisija, 2016a), s katerim so se ponudniki zavezali, da bodo obravnavali zahteve za odstranitev sovražnega govora in ga po potrebi tudi odstranili. A nekatera družbena omrežja niso pripravljena aktivno sodelovati pri omejevanju spletnega sovražnega govora, saj se na prijave bodisi sploh ne odzivajo bodisi spornih vsebin ne odstranjujejo, zato je Evropska komisija od leta 2016 uvedla tudi monitoringe delovanja (Evropska komisija, 2016b) in akcijski plan proti dezinformacijam (Evropska komisija, 2018).

Vzpostavljane infrastrukture za spremljanje, moderiranje in obravnavo sovražnega govora pogosto zahteva medsektorsko sodelovanje in specializirano tehnično znanje, ki ga praviloma zagotavljajo tehnološka podjetja. Odstranjevanje takih vsebin je za uporabnike pogosto frustrirajoče, saj posega v njihovo razumevanje pravičnosti in lastne vloge v

digitalnem okolju (Myers West, 2018). Zato je ključnega pomena, da so postopki moderiranja čim preglednejši, saj večja transparentnost moderatorskih odločitev prispeva k višji stopnji zaupanja uporabnikov v sistem in zmanjšuje občutek arbitrarnega poseganja v izražanje (Brunk et al., 2019). Transparentna pojasnila ne le krepijo zaupanje, temveč imajo tudi izobraževalno funkcijo, saj uporabnikom omogočajo razumeti pravila skupnosti in pričakovane norme vedenja. Posledično to zmanjšuje verjetnost ponovnih kršitev in prispeva h konstruktivnejšemu sodelovanju v spletnih skupnostih (Jhaver et al., 2019). Raziskave tako kažejo, da so jasna, dosledna in dostopna pojasnila moderatorskih odločitev osrednji mehanizem za spodbujanje dolgoročne skladnosti uporabniškega vedenja s pravili platforme.

Mnoge organizacije pri moderiranju lastnih spletnih mest uporabljajo rešitve, ki omogočajo večstopensko sankcioniranje, nadzor nad posameznimi objavami ter arhiviranje za potrebe pritožbenih in pravnih postopkov. Empirični podatki potrjujejo, da pomemben delež (moderiranih) vsebin zajemajo sicer moteče, a ne nujno kaznive vsebine (Vehovar in Jontes, 2021: 6). Cilji moderiranja presegajo zgolj skladnost z regulativnimi zahtevami, saj vključujejo ohranjanje konstruktivnega diskurza in zaščito ugleda organizacije. Kljub temu moderiranje predstavlja znatno obremenitev omejenih virov, medtem ko narava vsebin in negativni odzivi uporabnikov povzročajo čustveno obremenitev moderatorjev (Fijavž, 2025).

Analiza prakse medijskih hiš in spletnih forumov kaže, da so ti akterji že razvili učinkovite strategije za obvladovanje izzivov moderiranja. Če pogledamo primer Slovenije, so se s povečanim prihodom beguncev leta 2015 javno zelo hitro razširila sovražna stališča do migracij (Bajt, 2018; Vezjak, 2018). Številne osebe, ki so na Facebooku objavljale komentarje s sovražnim govorom, so pozneje trdile, da se niso zavedale, da njihova dejavnost na družbenih omrežjih predstavlja delovanje v javni sferi in da je sporna (Oblak Črnič, 2017). Raziskave različnih kršitev smernic skupnosti, ki jih določajo posamezni mediji, nakazujejo potrebo po omejitvi komentiranja določenih tem, onemogočanju anonimnosti in ukinitvi spletnih forumov (Hille in Bakker, 2014; Santana, 2014). Ena

od takih tem so migracije in spletni portal MMC RTV Slovenija je leta 2015 za določen čas omejil komentiranje na samo eno novico, povezano z begunci, na dan. Kljub temu ostajajo številne možnosti za spletno komentiranje in raziskave ugotavljajo vrzeli pri preučevanju sovražnih spletnih komentarjev, zlasti pomanjkanje kvantitativnih podatkov.

Raziskava protibegunskega spletnega sovražnega govora, ki je analizirala komentarje na profilih na Facebooku treh slovenskih spletnih medijev, 24ur.com, Siol.net in Nova24TV, je pokazala, da največ nasilnih komentarjev izzovejo članki, ki pri poročanju o temi migracij uporabljajo senzacionalistično retoriko in poudarjajo deviantna dejanja beguncev, senzacionalistično medijsko poročanje pa neposredno soustvarja sovražni govor (Bajt in Šulc, 2024). Analiza spletnega moderiranja v Sloveniji pokaže tudi, da večji mediji ali forumi moderirajo z lastno tehnološko infrastrukturo, manjše organizacije pa se z uporabniškimi vsebinami srečujejo pretežno na družbenih omrežjih, povečini na Facebooku, in moderirajo z omejenimi orodji, ki jih ta ponujajo (Fijavž, 2025). Hkrati analize potrjujejo, da moderiranje vsebin na družbenih omrežjih ostaja neobvezno, učinkovita izvedba evropskega Akta o digitalnih storitvah pa še ni vidna. Lastna moderacijska orodja organizacij omogočajo večjo prilagodljivost, večstopenjske sankcije in boljši nadzor, kar je ključno tudi pri obvladovanju motečih, a nekaznivih vsebin, ter ohranjanju konstruktivnega diskurza in ugleda (ibid.).

Pravni okvir

Sovražni govor je kompleksno vprašanje, ki je v Evropski uniji (EU) obravnavano v okviru zakonodaje, zagovorništva človekovih pravic in širše družbene dinamike. EU si prizadeva za uravnotežen pristop, ki ščiti svobodo izražanja, hkrati pa preprečuje širjenje vzpodbujanja sovraštva in diskriminacije. Pravni okvir EU za obravnavo sovražnega govora temelji na Direktivi o rasni enakosti, ki prepoveduje diskriminacijo na podlagi rase ali etničnega porekla v različnih kontekstih, vključno z zaposlovanjem, izobraževanjem, s socialno varnostjo ter z dostopom do blaga in storitev (Svet Evropske unije, 2000). Ključni pravni dokument,

ki določa standarde za kriminalizacijo sovražnega govora in kaznivih dejanj iz sovraštva v državah članicah, je Okvirni sklep o boju proti nekatere oblikami in izrazom rasizma in ksenofobije s kazensko-pravnimi sredstvi (Svet Evropske unije, 2008). Zahteva, da države članice kazensko preganjajo javno spodbujanje nasilja ali sovraštva, usmerjenega proti skupini oseb ali članom take skupine, opredeljene na podlagi rase, barve kože, vere, porekla ali narodnosti.¹

Evropska konvencija o človekovih pravicah (EKČP), veljavna na področju držav pogodbenic Sveta Evrope, v 10. členu zagotavlja svobodo izražanja, vendar 17. člen konvencije preprečuje zlorabo te pravice za aktivnosti, ki so usmerjene v onemogočanje uveljavljanja drugih pravic in svoboščin. Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP) je s svojo sodno prakso določilo jasne meje med svobodo izražanja in sovražnim govorom, saj svoboda izražanja ni neomejena pravica (za več gl. npr. Sardoč in Vezjak, 2016; Kogovšek Šalamon, 2017).²

Kot je bilo že omenjeno, je Evropska komisija leta 2016 v sodelovanju z velikimi tehnološkimi podjetji, kot so Facebook, X, YouTube in Microsoft, razvila Kodeks ravnanja za odpravo nezakonitega sovražnega govora na spletu, ki spodbuja hitro prepoznavanje in odstranjevanje nezakonitega sovražnega govora s spletnih platform (Evropska komisija, 2016a). Podpisale so ga največje globalne korporacije družbenih omrežij in je mehanizem monitoringa, ki v državah članicah preverja, ali družbena omrežja odstranjujejo sovražni govor. Partnerstvo vključuje spremljanje in poročanje o učinkovitosti ukrepov ter razvoj dodatnih smernic in standardov za izboljšanje moderiranja vsebin na spletu. A eden glavnih izzivov ostaja dosledno izvajanje zakonodaje v vseh državah članicah.

- 1 Evropska komisija je sprejela tudi Akcijski načrt EU proti rasizmu (z ukrepi proti rasizmu v skladu z Durbansko deklaracijo in ureditvijo EU), vključujoč boj proti sovražnemu govoru in diskriminaciji, izboljšanje izobraževanja o teh vprašanjih in podporo žrtvam. S sovražnim govorom se na ravni EU ukvarja tudi Direktiva o avdiovizualnih medijskih storitvah, ki zahteva, da nacionalni organi v vsaki državi EU zagotovijo, da avdiovizualne medijske storitve ne vsebujejo razpihovanja sovraštva.
- 2 Za podrobne primere in način odločanja sodišča glejte Evropsko sodišče za človekove pravice (Svet Evrope, 2025).

Različne pravne tradicije in stopnje pripravljenosti za soočanje s sovražnim govorom pomenijo, da so rezultati neenakomerni.

Digitalno okolje predstavlja izzive, na katere odgovarjajo ključne mednarodne organizacije in EU, predvsem s sprejemom regulativnih ukrepov, kot je Akt o digitalnih storitvah (DSA). DSA zavezuje spletne platforme k upravljanju z nezakonitimi in s škodljivimi vsebinami ter državam članicam nalaga regulacijske in koordinacijske ukrepe, ki jih nadzoruje Evropski odbor za digitalne storitve. Na pomen boja proti sovražnemu govoru opozarjajo torej vse ključne mednarodne organizacije, kot so Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OSCE, 2023), UNESCO (2023), Svet Evrope (2022, 2023) in Evropska unija.

Kaj glede moderiranja prinaša Akt o digitalnih storitvah

Razprave o regulaciji digitalnih platform in moderiranju uporabniških vsebin se osredinjajo na vprašanje, kako uravnotežiti svobodo izražanja z zaščito pred škodljivimi praksami, še posebej sovražnim govorom in dezinformacijami. Moderiranje uporabniških vsebin na družbenih omrežjih ostaja neobvezno, medtem ko učinkovita implementacija evropskega Akta o digitalnih storitvah še ni zaznana (Fijavž, 2025). Akt o digitalnih storitvah predstavlja temeljno preoblikovanje regulativnega okvira za digitalne storitve v Evropski uniji.³ Njegov vpliv na nove državne ukrepe v članicah EU je širok in večplasten, saj določa jasna pravila za odgovornost in obveznosti digitalnih platform, hkrati pa krepi pravice uporabnikov interneta in spodbuja varnost na spletu. Specifično DSA predvideva naslednje poudarke:

- *Harmonizacija zakonodaje* je ena izmed ključnih prednosti DSA, saj uvaja enoten sklop pravil, ki veljajo po vsej EU. To je v oporo pri zmanjševanju pravne nejasnosti in zagotavlja enotno pravno okolje za digitalne storitve. Članice EU morajo nacionalne

3 Akt o digitalnih storitvah (Uredba (EU) 2022/2065 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 19. oktobra 2022 o enotnem trgu digitalnih storitev in spremembi Direktive 2000/31/ES) je bil sprejet 19. 10. 2022, uporabljati pa se je začel 17. 2. 2024.

zakonodaje prilagoditi novim pravilom, kar lahko vodi do sprememb v zakonih ali uvedbe novih zakonodajnih ukrepov.

- *Okrepljena odgovornost digitalnih platform.* Gre za bistveno spremembo, saj uvaja obveznosti za platforme glede odstranjevanja nezakonitih vsebin in zagotavljanja večje preglednosti glede uporabe algoritmov in moderiranja vsebin. Članice EU bodo morale vzpostaviti nacionalne nadzorne organe, ki bodo nadzorovali skladnost s temi pravili.
- *Krepitev pravic uporabnikov* vključuje pravico do obveščenosti, transparentnosti in možnosti izpodbijanja odločitev platform. Članice EU bodo morale zagotoviti, da imajo uporabniki učinkovite pravne možnosti za uveljavljanje svojih pravic, kar bo lahko vključevalo ustanovitev nacionalnih pritožbenih organov ali okrepitev že uvedenih struktur za varstvo potrošnikov.
- *Boj proti dezinformacijam in sovražnemu govoru* nalaga digitalnim platformam dolžnost, da hitro ukrepajo proti nezakonitim vsebinam ter povečajo transparentnost glede oglaševanja in moderiranja vsebin. Članice EU bodo morale razviti nacionalne strategije za izvajanje teh pravil, kar bo lahko vključevalo nove zakone ali politike za spremljanje in obravnavo sovražnega govora.
- *Povečana transparentnost in odgovornost.* Platforme bodo morale objavljati redna poročila o svojih dejavnostih, vključno z odstranjevanjem vsebin in uporabljenimi algoritmi. Članice EU bodo morale vzpostaviti sisteme za spremljanje in preverjanje poročil, kar bo lahko vključevalo nove regulativne ukrepe ali okrepitev nadzornih praks.
- *Z DSA bo okrepljeno spodbujanje sodelovanja med državami članicami,* saj spodbuja izmenjavo informacij in dobrih praks. To bo lahko vodilo do vzpostavitve novih platform za sodelovanje in koordinacijo med nacionalnimi regulatorji ter krepitev čezmejnega sodelovanja.

Akt o digitalnih storitvah bo zelo vplival na državne ukrepe v članicah EU, saj zahteva prilagoditev nacionalnih zakonodaj, vzpostavitev novih

nadzornih in pritožbenih organov ter razvoj nacionalnih strategij za boj proti dezinformacijam in sovražnemu govoru. Zakon o izvajanju Uredbe (EU) o enotnem trgu digitalnih storitev je tako v slovenski zakonodaji začel veljati aprila 2024 in je Agenciji za komunikacijska omrežja in storitve Republike Slovenije (AKOS) naložil izvajanje nalog koordinatorja za digitalne storitve. Del pristojnosti nalaga tudi Informacijskemu pooblaščenču Republike Slovenije. Že pred tem je Zakon o avdiovizualnih medijskih storitvah, sprejet na podlagi že omenjene direktive EU, omogočil uporabnikom, da pristojnemu regulatorju (tj. AKOS) prijavijo domnevno nezakonite vsebine v avdiovizualnih medijih – med katere spada tudi sovražni govor, pri čemer je regulatorju omogočeno izreči ukrepe in sankcije. Med drugim tudi z zahtevo izdajatelju, naj zagotovi, da sporna avdiovizualna vsebina s sovražnim govorom ne bo več dostopna niti v televizijskem programu niti na platformah za avdiovizualne storitve »na zahtevo«, vključno s kanalom na spletni platformi YouTube.⁴

Ob vsej zakonodaji in številnih direktivah pa ključno odprto vprašanje ostaja njihova dejanska implementacija. Najjasnejša merila za ravnanje regulativnih organov izhajajo iz sodne prakse Evropskega sodišča za človekove pravice, ki postopoma oblikuje standarde razmejevanja med dopustno svobodo izražanja in nedopustnim sovražnim govorom ter opredeljuje obseg odgovornosti spletnih platform. V nadaljevanju zato podrobneje analiziramo ključne primere ESČP, ki prispevajo k razumevanju teh meja in predstavljajo temelje za regulativno prakso na področju digitalnega komuniciranja.

Sodna praksa Evropskega sodišča za človekove pravice

Vprašanje odgovornosti urednikov in izdajateljev spletnih portalov je pomembno zaznamovala predvsem sodna praksa Evropskega sodišča za človekove pravice. Osrednje vprašanje v teh zadevah je razmejitev med dopustno, tudi ostro ali žaljivo izraženo kritiko ter nedopustnim sovražnim govorom ali pozivanjem k nasilju. V nadaljevanju sledi kratak

4 Glejte odločbo AKOS-a. https://www.akos-rs.si/fileadmin/user_upload/OD-LOCBA.pdf

pregled sodne prakse ESČP o odgovornosti spletnih portalov na področju moderiranja uporabniško ustvarjenih vsebin. Zanima nas predvsem, kako ESČP uravnoteža pravico do svobode izražanja iz 10. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah z varstvom dostojanstva, ugleda in varnosti drugih, zlasti v primerih sovražnega govora in pozivanja k nasilju v spletnih komentarjih. Na področju spletnega sovražnega govora sodna praksa ESČP postopno oblikuje standarde za uravnoteženje svobode izražanja (10. člen EKČP) in varstva pravic drugih, zlasti v kontekstu digitalnih platform, spletnih portalov in družbenih omrežij.

Odgovornost spletnih novičarskih portalov za vsebino sovražnih komentarjev pod prispevki

Za prelomni primer na tem področju velja sodba v zadevi *Delfi AS proti Estoniji* (ESČP, 2015), v kateri se je sodišče zavzelo za bolj reguliran pristop k ponudnikom spletnih vsebin na račun svobode izražanja (Maroni, 2020). Delfi je spletni novičarski portal v Estoniji, ki bralcem omogoča objavljanje anonimnih komentarjev pod posameznimi novinarskimi prispevki. Portal je vseboval algoritem za odstranjevanje objav, ki so vsebovale kletvice, druge objave pa je lahko odstranil le moderator na podlagi prijave uporabnika. Zadeva se je nanašala na prispevek o trajektnem prevozniku. Pod prispevkom je bilo objavljenih 185 komentarjev, od katerih jih je 20 vsebovalo spodbujanje k nasilju, grožnje in žalitve, usmerjene proti lastniku podjetja. Ta je od portala zahteval izbris komentarjev in plačilo odškodnine v višini 32.000 evrov. Estonska sodišča so odločila, da je portal Delfi odgovoren za razžalitev in poseg v čast ter dobro ime lastnika podjetja, lastniku pa so prisodila odškodnino. Delfi se je pritožil na ESČP in zatrjeval kršitev svobode izražanja. Sodišče se je strinjalo, da je bilo s sodbo nacionalnega sodišča poseženo v svobodo izražanja portala. Ugotovilo pa je tudi, da je imelo sodišče za prisoditev odškodnine podlago v zakonu, zakon pa je zasledoval zakoniti cilj varovanja ugleda in pravic drugih oseb. Sodišče je nadalje ugotovilo, da bi portal moral vedeti, da bo prispevek sprožil objavo številnih negativnih komentarjev, kljub temu pa je omogočil komentiranje neposredno pod njim, pri

čemer žaljivih komentarjev tudi po prejemu zahteve lastnika podjetja ni izbrisal, temveč so ti ostali objavljeni več tednov. Sodišče je sklenilo, da poseg države prestane tudi test »nujnosti v demokratični družbi,« saj dosojena odškodnina ni bila nesorazmerna, hkrati pa je bilo nujno, da jo plača portal, saj je bilo konkretne avtorje komentarjev, ki bi jih podjetje lahko tožilo, nemogoče najti.

Za našo razpravo je relevantno, da je ESČP opozorilo, da možnost spletnega komentiranja zahteva nove, drugačne pravnoanalitične pristope v primerjavi s pristopi k tradicionalnim medijem, saj lahko komentarji pod prispevki na novičarskih portalih na spletu ostanejo neomejen čas in povzročijo mnogo večjo škodo. Posledično je ESČP v tej sodbi na novo postavilo merila za odgovornost spletnih medijev tudi v primeru sovražnega govora: ti so dolžni vsebino komentarjev bralcev preverjati in nezakonite vsebine odstraniti. Če tega ne storijo, so objektivno odgovorni za škodo, ki je s tem povzročena oškodovancu. Spletni mediji se ne morejo sklicevati na to, da niso avtorji vsebin v komentarjih, kar pomeni, da anonimnost avtorjev ne more biti razlog za nepriznavanje odškodninske odgovornosti. Anonimnost avtorjev kot ovira za odškodninsko odgovornost je presežena s tem, da je lastnik spletnega medija znan in prevzame pravni položaj odškodninsko odgovorne osebe, čeprav sam ni avtor vsebin. To pomeni, da so spletni novičarski portali obravnavani enako kot klasični mediji, je pa pri njih ob opustitvi nadzora nad vsebinami, ki jih objavljajo uporabniki, možnost za odškodninsko tožbo precej večja. V klasičnih medijih je nadzor nad objavljenimi vsebinami jasno vzpostavljen: uredniki nosijo polno odgovornost pri tisku ter pri posnetih in celo pri živih radijskih in televizijskih programih, kjer lahko takoj ustavijo nedovoljene vsebine. Spletni novičarski portali pa bodisi imajo uredniški nadzor nad lastnimi prispevki ali ne, a morajo v vsakem primeru vzpostaviti nadzor nad vsebinami, ki nastajajo v odprtem objavnem prostoru pod članki. Upravljanje uporabniških komentarjev morajo torej vzpostaviti drugače, npr. s stalnim moderiranjem vsebin po objavi, sistemom odobritev komentarjev pred njihovo objavo, z onemogočanjem komentiranja, odstranjevanjem objav na podlagi algoritmov ali pa na podlagi prijave slehernika (angl. *notice and*

take down) bodisi na podlagi prijav posebej usposobljenih prijaviteljev (angl. *trusted flagger*) ipd.

Sodišče je poudarilo, da svoboda izražanja ni absolutna pravica in da lahko države članice od spletnih portalov zahtevajo določeno stopnjo skrbnosti, kadar platforme omogočajo razširjanje očitno nezakonitih vsebin. Pri tem je ESČP upoštevalo več kriterijev: kontekst objave, naravo komentarjev (ali gre za sovražni govor ali pozivanje k nasilju), vlogo portala (profesionalni medij z ekonomsko koristjo), obstoječe mehanizme moderiranja ter hitrost odstranitve spornih vsebin. Sodišče je poudarilo, da lahko države od profesionalnih portalov, ki omogočajo komentiranje z ekonomskim interesom, zahtevajo aktivno moderiranje, kadar gre za očitno nezakonite vsebine, kot so sovražni govor ali grožnje. Pomembno je, da odgovornost lahko nastopi tudi brez predhodnega obvestila, če portal ne ukrepa dovolj hitro. Iz te vloge izhaja dolžnost skrbnega ravnanja, ki vključuje tudi obveznost aktivnega moderiranja komentarjev, zlasti kadar ti vsebujejo očitno nezakonite vsebine, kot sta sovražni govor in pozivanje k nasilju. Sodba v zadevi *Delfi AS* tako pomeni pomemben premik v razumevanju odgovornosti spletnih posrednikov, saj presega minimalne zahteve Direktive o elektronskem poslovanju in odpira prostor za zahteve po aktivnejšem in vsebinsko občutljivejšem moderiranju, zlasti v primerih ogroženosti temeljnih pravic in dostojanstva posameznikov ali družbenih skupin.

Ob tem je treba poudariti, da je ESČP s svojo odločitvijo dalo dodatno težo pristopu k odgovornosti, ki ga je za ponudnike gostovanja že uvedla Evropska unija. Direktiva Evropske unije o elektronskem poslovanju (Directive on electronic commerce, 2000) je za države članice vzpostavila skupni okvir odgovornosti ponudnikov gostovanja, zlasti v zvezi s spletnimi forumi in komentarji uporabnikov. Temeljni mehanizem, ki ga direktiva uvaja, je tako imenovani sistem prijave in odstranitve »*notice and take down*«, v skladu s katerim so spletni gostitelji dolžni nemudoma odstraniti ali onemogočiti dostop do vsebin, ki jih gostijo, potem ko so obveščeni o njihovi domnevni nezakonitosti. V primeru opustitve takega ravnanja odgovarjajo odškodninsko za nastalo škodo. Normativno je direktiva omejena, saj se nanaša izključno na vsebine, ki

so že bile objavljene in so posledično potencialno že povzročile škodo, ter predvideva ukrepanje šele po tem, ko nezakonitost postane prepoznana oziroma prijavljena. Gre za reaktivni pristop, ki ne naslavlja vprašanj preventivnega moderiranja ali sistemskega preprečevanja širjenja nezakonitih, sovražnih ali nasilnih vsebin.

Pomen razlike med žaljivostjo in pozivanjem k nasilju

Novorazvito strogo doktrino za odgovornost spletnih novičarskih portalov za vsebino sovražnih komentarjev pod prispevki je ESČP potrdilo in dopolnilo v zadevi *MTE in Index.hu Zrt proti Madžarski* (ESČP, 2016). Na ESČP sta se pritožila spletna novičarska portala, ki sta bila pred domačimi sodišči obsojena zaradi anonimnih vulgarnih komentarjev pod njunim prispevkom o nepoštenih praksah nekega nepremičninskega podjetja. Madžarska sodišča so portala obsodila zaradi posega v čast in dobro ime podjetja ter podjetju prisodila odškodnino. Odločila so, da sta portala objektivno odgovorna za vsebino komentarjev pod prispevkom. ESČP je pritožbi ugodilo, saj je ugotovilo, da madžarska sodišča niso dovolj tehtala med svobodo medijev in pravico do zasebnega življenja pritožnika (v katero spadata čast in dobro ime). ESČP je ugotovilo kršitev 10. člena, saj so bili sporni komentarji vulgarni in žaljivi, vendar niso dosegali praga sovražnega govora ali nasilja. Odločilo je, da take sodbe nacionalnega sodišča povzročajo nesorazmerno breme za svobodo medijev in svobodo izražanja. Izhajalo je iz svoje predhodne odločitve v zadevi *Delfi* in potrdilo, da imata tudi v zadevi *MTE in Index* spletna novičarska portala obveznost moderirati komentarje in da sta odgovorna za njihovo vsebino. Je pa sodišče opozorilo na razliko, da so komentarji iz zadeve *Delfi* vsebovali grožnje in spodbujanje k nasilju, v zadevi *MTE in Index* pa so vsebovali »le«¹ žaljiv in vulgaren jezik. ESČP je poudarilo, da ti dve vrsti komentarjev nimata iste teže in da žaljivost ni isto kot spodbujanje k nasilju. S tem je opozorilo na nevarnost pretirane odgovornosti portalov, saj avtomatizem odgovornosti za vse uporabniške komentarje lahko vodi v zastraševalni učinek (angl. *chilling effect*), ki zavira in omejuje odprto javno razpravo. Sodišče je pri tem poudarilo bistveni

pomen tehtanja med svobodo izražanja in varstvom ugleda. Sodbe nacionalnih sodišč, ki obsojajo žaljivost, imajo namreč zastraševalni učinek na medije.

Pri odločanju je ESČP upoštevalo, da sta imela oba portala vzpostavljen sistem prijavljanja spornih vsebin, kar je omogočalo učinkovito zaščito za varovanje ugleda drugih ljudi. Ključno razlikovanje je tako postalo vprašanje resnosti vsebine: čim bolj komentarji posegajo v temeljne pravice drugih, tem večja je dopustna stopnja odgovornosti platform. Sporočilo sodbe je torej, da se spletni novičarski portali lahko enako kot klasični mediji zavarujejo pred odškodninsko odgovornostjo, če vsebine preverjajo skladno z zahtevami novinarske etike in če vzpostavijo delujoč sistem prijavljanja spornih vsebin. Tak pristop sicer zbuja tudi pomisleke o pristojnostih za presojo dopustnosti posameznih oblik izražanja, ki jih na ta način dobivajo internetni posredniki – zasebniki, saj na podlagi sistemov moderiranja oni postanejo vratarji (Frosio in Mendis, 2019) oziroma odločevalci o sprejemljivosti določenega načina izražanja (Maroni, 2019). Sodba v zadevi *MTE in Index.hu Zrt proti Madžarski* je torej potrdila nujno po reguliranju vsebin komentarjev pod prispevki na novičarskih portalih iz zadeve *Delfi*, hkrati pa dodala, da ni vsako po vsebini neprijetno komentiranje tako, da poseže v čast in dobro ime – še manj pa gre za sovražni govor – ter da upraviči poseg države v svobodo medija. Treba je torej razlikovati med žaljivimi komentarji in komentarji, ki spodbujajo k nasilju (glejte tudi Vehovar in Jontes, 2021; Bajt in Šulc, 2024).⁵

Odgovornost spletnih iskalnikov za sporne vsebine, ki jih prikazujejo med rezultati iskanja

Na področju interneta in svobode izražanja je z vidika medijev relevantna zadeva *Tamiz proti Združenemu kraljestvu* (ESČP, 2017), v kateri je ESČP obravnavalo vprašanje odgovornosti upravljavcev spletnih platform za

5 ESČP je v zadevi *MTE in Index.hu Zrt proti Madžarski* ponovilo tudi izhodišče presoje ESČP iz zadeve *Handyside*, da svoboda izražanja varuje tudi izjave, ki šokirajo in žalijo, ne varuje pa sovražnega govora ter spodbujanja k nasilju.

žaljive komentarje tretjih oseb ter s tem pomembno vplivalo na razumevanje meja moderiranja in odgovornosti za uporabniško vsebino. Do spora je prišlo, ko se je na blogu Blogger.com, ki ga je gostil Google, pojavila fotografija pritožnika. Pod blogom so mnogi uporabniki objavili komentarje, od katerih so bili nekateri žaljivi. Pritožnik je sporne komentarje in blog prijavil po Googlovi spletni funkciji za prijave nezakonitih vsebin ter zahteval njihovo odstranitev. Google je pritožnika obvestil, da sam ne bo odstranil vsebin, da pa lahko odstranitev zahteva neposredno od avtorja bloga. To je pritožnik tudi storil, avtor bloga je nato objavo in komentarje izbrisal. Kljub temu je pritožnik pred britanskimi sodišči tožil Google, ker ta spornih vsebin ni hotel odstraniti, a so britanska sodišča tožbo zavrnila, saj za zadevo niso bila krajevno pristojna. Poleg tega so razsodila, da Google, kljub temu da gosti blog, ne šteje za »izdajatelja« medijskih vsebin v smislu medijskega prava, saj nima sprotnega pregleda nad vsebinami, ki jih uporabniki objavljajo, ali nadzora nad temi vsebinami. Tudi ESČP je v nadaljevanju pritožbo pritožnika zavrnilo, saj je presodilo, da so britanska sodišča ustrezno upoštevala njegovo pravico do zasebnega in družinskega življenja, upoštevalo pa je tudi, da ima Google pomembno vlogo pri zagotavljanju dostopa ljudi do informacij in da je avtor bloga sporne vsebine odstranil (Korpisaari, 2022: 368).

Sodba je pomembna tudi za področje sovražnega govora, ker je pojasnila razliko med spletnimi novičarskimi portali in spletnim iskalnikom. Google kot spletni iskalnik nima istih obveznosti moderiranja vsebin, kot to velja za spletne novičarske portale. Ker Google ni izdajatelj vsebin, tudi ne more biti odškodninsko odgovoren za vsebine, ki jih najde oziroma ki se prikažejo med rezultati iskanja.

V pregledu prakse ESČP na področju sovražnega govora (ESČP, 2023) najdemo tudi druge sodbe. Prav tako pomembna je zadeva *Pihl proti Švedski* iz leta 2017, v kateri je ESČP zavzelo stališče, da odgovornost manjših, nekomercialnih spletnih strani z omejenim dosegom ne more biti enaka odgovornosti velikih medijskih portalov. Sodišče je posebej poudarilo pomen hitrosti odziva po obvestilu o nezakoniti vsebini ter dejstvo, ali je bil portal seznanjen z njenim obstojem. S tem je ESČP implicitno potrdilo model odgovornosti, ki temelji na načelu »notice and take down«, in

dosledno zavzelo restriktivnejše stališče do neposrednih pozivov k nasilju ali etničnemu sovraštvu. V zadevah *Smajić proti Bosni in Hercegovini* iz leta 2018 in *Kilin proti Rusiji* iz leta 2021 je namreč pritrdilo nacionalnim sodiščem, da so sankcije za spletne objave, ki spodbujajo etnično sovraštvo ali ekstremizem, dopustne in sorazmerne. Ključna je bila ugotovitev jasnega namena spodbujanja sovraštva oziroma nasilja. Nasprotno pa je v zadevi *Savva Terentyev proti Rusiji* iz leta 2018 ESČP ugotovilo kršitev 10. člena, saj so domača sodišča prezrla kontekst izjave, ki je bila sicer žaljiva, a ni predstavljala dejanskega poziva k nasilju. Kot je v tej knjigi ugotovljeno v četrtem poglavju o analizi sodb slovenskih sodišč, gre za ključne vidike presojanja o tem, kaj je kazensko pregonljiv sovražni govor.

Posebno dimenzijo odgovornosti razkriva sodba *Sanchez proti Franciji* iz leta 2023, v kateri je ESČP potrdilo kazensko odgovornost politika zaradi opustitve odstranitve sovražnih komentarjev na njegovem javnem profilu na Facebooku. Sodišče je poudarilo povečano odgovornost javnih oseb in pomen političnega konteksta, zlasti v obdobju volitev (ESČP, 2023). Ta vidik je izjemnega pomena za sociološko razumevanje koncepta sovražnega govora, ki v analizo nujno vključi družbeni kontekst, moč, položaj in status vpletenih.

Zaključek

Analiza, ki smo jo izvedle, je pokazala, da sodobni izzivi spletnega sovražnega govora v Sloveniji nastajajo na presečišču delovanja novih medijev in s tem povezane ekonomije pozornosti ter v napetosti med specifičnimi regulatornimi okviri in dejanskimi kapacitetami za moderiranje problematičnih spletnih vsebin. Poglavje poudarja, da dinamike algoritmično podprte vidnosti vsebin spodbujajo širjenje konfliktnih in polarizirajočih objav, kar zahteva vse bolj premišljene prakse moderiranja. Akterji se pri tem soočajo z znatnimi zahtevami novih regulativ, kot je Akt o digitalnih storitvah, ki prinaša pomembne novosti predvsem na področjih odgovornosti spletnih platform, obveznosti transparentnosti in zaščite uporabnikov. Hkrati sodna praksa ESČP, zlasti v luči 10. člena EKČP, jasno potrjuje, da svoboda izražanja ni absolutna in da lahko

države ter platforme ob ustreznih varovalkah posežejo v izražanje z namenom zaščite drugih pravic in javnega interesa. Celoten pregled tako poudarja potrebo po uravnoteženem pristopu, ki združuje učinkovito moderiranje, pravno jasnost in spoštovanje temeljnih pravic, s čimer lahko medijske organizacije v Sloveniji oblikujejo varnejše, transparentnejše in odgovornejše spletno okolje.

Učinkoviti odzivi na sovražni govor so pomembni ne samo v smislu zakonske regulacije na ravni EU in držav članic, ampak tudi na ravni širšega družbenega delovanja in ukrepov s strani civilne družbe. V tem okviru je posebej pomembna krepitev digitalne in medijske pismenosti, da bi uporabniki razvili kritično mišljenje in sposobnost prepoznavanja kakovosti in verodostojnosti informacij. Zato so v naslavljanju sovražnega govora zelo pomembni izobraževanje, ozaveščanje in opolnomočenje javnosti pri prepoznavanju neprimerne in diskriminatorne govorice ter potreba po sodelovanju med državnimi organi, civilno družbo in tehnološkimi podjetji pri razvijanju učinkovitih strategij za zoperstavljanje in odpornost proti sovražnemu govoru.

Analiza sodne prakse kaže, da Evropsko sodišče za človekove pravice ne zahteva splošnega preventivnega nadzora nad vsebinami, temveč od spletnih portalov pričakuje sorazmerne, kontekstualno prilagojene ukrepe moderiranja. Odgovornost portalov je tako odvisna od njihove družbene vloge, tehničnih zmožnosti, ekonomske moči in narave obravnavanih vsebin. Posebna teža je dana primerom sovražnega govora, diskriminacije in pozivanja k nasilju, pri čemer je zaščita pravic drugih legitimna podlaga za omejitev svobode izražanja. Skupno sodna praksa ESČP kaže kontekstualen in diferenciran pristop: čim večja je nevarnost za pravice drugih in čim večja je družbena moč akterja, tem strožji so dopustni posegi v svobodo izražanja. Spletni sovražni govor je tako obravnavan kot resen poseg v demokratični red, ki lahko utemelji odgovornost tako avtorjev kot posrednikov digitalnih vsebin. Sodna praksa ESČP je zato pomemben normativni okvir za razumevanje odgovornosti spletnih portalov, ki presega zgolj tehnično vprašanje moderiranja in se umešča v širšo razpravo o vlogi digitalnih posrednikov v sodobnih demokratičnih družbah.

Literatura in viri

- Bajt, V. (2018). Online hate speech and the "refugee crisis" in Slovenia. V I. Žagar, N. Kogovšek Šalamon in M. Lukšič-Hacin (ur.), *The disaster of European refugee policy: Perspectives from the "Balkan route"* (str. 133–155). Cambridge Scholars Publishing.
- Bajt, V., in Šulc, T. (2024). Medijsko ustvarjanje protibegunskega sovražnega govora v komentarjih na Facebooku. *Javnost*, 31(supl.), s48–s66.
- Bargh, J. A. (2002). Beyond simple truths: The human-Internet interaction. *Journal of Social Issues*, 58(1), 1–8.
- Brunk, J., Mattern, J., in Riehle, D. M. (2019). Effect of transparency and trust on acceptance of automatic online comment moderation systems. *2019 IEEE 21st Conference on Business Informatics (CBI)*, 01, 429–435.
- Colomina, C., Sánchez Margalef, H., in Youngs, R. (2021). *The impact of disinformation on democratic processes and human rights in the world*. European Parliament. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653635/EXPO_STU\(2021\)653635_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653635/EXPO_STU(2021)653635_EN.pdf)
- Directive on Electronic Commerce (2000). *Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market („Directive on electronic commerce“)*. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/31/oj/eng>
- ESČP – Evropsko sodišče za človekove pravice. (2015). *Delfi AS proti Estoniji*, pritožba št. 64569/09, 16. junij 2015.
- ESČP – Evropsko sodišče za človekove pravice. (2016). *MTE in Index.hu Zrt proti Madžarski*, pritožba št. 22947/13, 2. februar 2016.
- ESČP – Evropsko sodišče za človekove pravice. (2017). *Tamiz proti Združeni-mu kraljestvu*, pritožba št. 3877/14, 19. september 2017.
- ESČP – Evropsko sodišče za človekove pravice. (2023). *Sovražni govori – informativni list*. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_hate_speech_eng

- Evropska komisija. (2016a). *The EU code of conduct on countering illegal hate speech online*. https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/eu-code-conduct-countering-illegal-hate-speech-online_en
- Evropska komisija. (2016b). *Results of the 1st monitoring exercise*. https://commission.europa.eu/document/download/424dc8e5-fb3f-4889-a392-3552c5da00df_en
- Evropska komisija. (2018). *Action plan against disinformation*. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/action_plan_against_disinformation.pdf
- Evropska komisija. (2022). *2022 strengthened code of practice on disinformation*. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/2022-strengthened-code-practice-disinformation>
- Fijavž, Z. (2025). Digital discourse dilemmas: Moderating Slovenian digital landscapes. *Annales*, 35(4), 473–486.
- Friedman Weiser, L., in Friedman, H. H. (2008). The new media technologies: Overview and research framework. *SSRN Electronic Journal*, 1.
- Frosio, G., in Mendis, S. (2019). Monitoring and filtering: European reform or global trend? *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3450194>
- Gillespie, T. (2018). *Custodians of the internet: Platforms, content moderation, and the hidden decisions that shape social media*. Yale University Press.
- Habermas, J. (2022). Reflections and hypotheses on a further structural transformation of the political public sphere. *Theory, Culture & Society*, 39(4), 145–171.
- Hille, S., in Bakker, P. (2014). Engaging the social news user. *Journalism Practice*, 8(5), 563–572.
- Jhaver, S., Bruckman, A., in Gilbert, E. (2019). Does transparency in moderation really matter? *Proceedings of the ACM on Human Computer Interaction*, 3(CSCW), 1–27. <https://doi.org/10.1145/3359252>
- Kessous, E. (2015). The attention economy between market capturing and commitment in the polity. *Oeconomia*, 5(1), 77–101.

- Kogovšek Šalamon, N. (2017). Prispevek k razumevanju izziva pregona kaznivega dejanja »javnega spodbujanja sovražstva, nasilja ali nestrpnosti«. *ČKZ, XLV*(268), 74–87.
- Korpisaari, P. (2022). From Delfi to Sanchez – When can an online communication platform be responsible for thirdparty comments? *Journal of Media Law*, 14(2), 352–377.
- Maroni, M. (2019). A court's gotta do, what a court's gotta do. An analysis of the european court of human rights and the liability of internet intermediaries through systems theory. Robert Schuman Centre for Advanced Studies Research Paper No. RSCAS 2019/20.
- Maroni, M. (2020). The liability of internet intermediaries and the European Court of Human Rights. V B. Petkova in T. Ojanen (ur.), *Fundamental rights protection online* (str. 255–278). Edward Elgar Publishing.
- Myers West, S. (2018). Censored, suspended, shadowbanned: User interpretations of content moderation on social media platforms. *New Media & Society*, 20(11), 4366–4383.
- Myllylahti, M. (2018). An attention economy trap? *Journal of Media Business Studies*, 15(4), 237–253.
- Myllylahti, M. (2020). Paying attention to attention. *Digital Journalism*, 8(5), 567–575.
- Oblak Črnič, T. (2017). Fenomen ZLOvenija. *ČKZ, XLV*(268), 181–198.
- OSCE. (2023). *Hate speech*. <https://www.osce.org/fom/hate-speech>
- Peters, M. E. (2017). *Trading barriers: Immigration and the remaking of globalization*. Princeton University Press.
- Rhodes, S. C. (2022). Filter bubbles, echo chambers, and fake news. *Political Communication*, 39(1), 1–22.
- Sardoč, M., in Vezjak, B. (2016). Med svobodo izražanja in sovražnim govorom: dilematična razmerja. *Družboslovne razprave*, 32(81), 61–77.
- Santana, A. D. (2014). Virtuous or vitriolic. *Journalism Practice*, 8(1), 18–33.
- Sekloča, P., in Slaček Brlek, S. (2024). Struktura slovenskega medijskega trga v ekonomiji pozornosti. *Javnost – The Public*, 31(sup1), S101–S121.

- Splichal, S. (2010). Javnost med »novimi« mediji in »starimi« teorijami. *Teorija in praksa*, 47(1), 8–21.
- Splichal, S. (2012). *Transnationalization of the public sphere and the fate of the public*. Hampton Press.
- Svet Evrope. (2022). *The Council of Europe adopted the recommendation on combating hate speech*. <https://www.coe.int/en/web/combating-hate-speech/-/the-council-of-europe-adopted-the-recommendation-on-combating-hate-speech>
- Svet Evrope. (2023). *Freedom of expression*. <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/home>
- Svet Evrope. (2025). *Key theme – Article 10: Hate speech*. <https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/hate-speech>
- Svet Evropske unije. (2000). *Direktiva Sveta 2000/43/ES z dne 29. junija 2000 o izvajanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na raso ali narodnost*. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX-%3A32000L0043](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0043)
- Svet Evropske unije. (2008). *Okvirni Sklep Sveta 2008/913/PNZ z dne 28. novembra 2008 o boju proti nekaterim oblikami in izrazom rasizma in ksenofobije s kazensko-pravnimi sredstvi*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/sl/ALL/?uri=CELEX%3A32008F0913>
- Thiele, D., in Turnšek, T. (2022). How right-wing populist comments affect online deliberation. *Media and Communication*, 10(4), 141–154.
- UNESCO. (2023). *Countering hate speech: It starts with words*. <https://www.unesco.org/en/countering-hate-speech>
- Vehovar, V., in Jontes, D. (2021). Hateful and other negative communication in online commenting environments. *Acta Informatica Pragensia*, 2021(3), 257–274.
- Vezjak, B. (2018). Radical hate speech. *Šolsko polje*, 29(5–6), 133–151.
- Wu, T. (2017). *The attention merchants: The epic scramble to get inside our heads*. Knopf Doubleday Publishing Group.

Stvarno kazalo

A

afektivno, 7, 39, 41–43, 47, 48

Akt o digitalnih storitvah, 124, 130,

132–133, 141; glejte tudi DSA

algoritmi, algoritmizacija, 79, 81, 123,

124–127, 133, 135, 136, 141

anketa, 10, 67, 69–72, 74–77, 82, 86,

88–89

antisemitizem, 18, 100

B

Balkan, 17, 44, 46–47, 51

zahodnobalkanska migracijska pot,

16, 19

barva kože, 58, 82, 83, 131; glejte tudi

rasa

begunci, 16–17, 19, 24, 47, 56, 71–72,

129, 130

C

cenzura, 73

civilna družba, 10, 48, 100, 142

Č

čistost, 23, 25, 27, 30, 47, 49, 50, 58

D

dezinformacije, 9–10, 24, 125, 128,

132–134

digitalno, 7, 9–10, 15, 22, 24–26, 40,

71, 89, 90, 123–129, 132–135, 142

diskriminacija, 8, 17–19, 21–23, 31,

39, 45–46, 48, 51–52, 55, 58, 74,

75, 81, 100, 127, 130–131, 142

diskriminatoren diskurz, govor,

izražanje, 6, 18, 31–32, 100, 142

diskriminatoren namen, 56

diskriminatorne politike, 20, 49

diskriminatorne strukture, 21

diskurz, 6–8, 15, 17, 18, 20, 23–26,

28–32, 40–44, 46–49, 52, 56–58,

67, 69, 71, 73, 110, 124, 127,

129–130

drugačenje, 7–8, 22–23, 39–41, 43–

44, 46, 49, 57–58

Drugi, 7–8, 15, 18, 23, 25–28, 31,

39–47, 51, 56–57

družbena omrežja, 6, 16, 71, 73,

79, 81, 107–109, 115, 123–126,

128–132, 135

državljanstvo, 25–26, 51, 82–84, 89

DSA (Digital Services Act), 132–133;

glejte tudi Akt o digitalnih
storitvah

E

EKČP (Evropska konvencija o člove-
kovih pravicah), 131, 135, 141

ekonomija pozornosti, 124–125, 141

eksotično, eksotizacija, 44–45, 50, 52

ESČP (Evropsko sodišče za človekove
pravice), 124, 131, 134–142

etnično, etnična manjšina/skupina,
20–21, 24–25, 28–29, 31, 39–40,
46, 48–49, 52, 55, 57–58, 82, 130,
141

etničnost, 20, 155

EU (Evropska unija), 16, 29–30, 51,
73, 80, 102, 130, 131–134, 137,
142

G

grožnja, 25–30, 40–43, 47–49, 58,
74–75, 78, 102, 104, 108, 111,
113–114, 135, 137–138
kulturna, 15, 27,
simbolična, 24
varnostna, 15, 19, 28, 40, 44

H

hidžab, 53, 55; glejte tudi pokrivanje,
ruta
hiper-(maskulin/seksualiziran), 25,
45–46, 49–50

I

ideologija, 17, 23, 26, 43–44, 56, 113
imaginarij, 7–8, 10, 39–59
imaginarno, 7–8, 39–44, 46, 48–49,
51, 55–56
internet, 22, 68, 70, 72, 74–75, 79–81,
86–87, 107, 125–126, 132, 139
intersekcionalnost, intersekcija, 7, 15,
20, 23–28, 31, 39, 41, 45–46, 49,
55–56, 58
islam, 16, 47

islamofobija, 18, 47

izobrazba, 70, 77, 82–83

izobraževalno

funkcija, 129

institucije, 70

politike, 91

pristop, 90

sistem, 26

izobraževanje, 9, 20, 130, 131–142

J

javni diskurz, 7, 17, 71, 124,
javni red (in mir), 28, 102–104, 108–
111, 114–116
javno mnenje, 8, 30, 67–70, 72, 74,
76, 88–89, 125
javnost, 6–7, 17, 73, 82–84, 91, 107,
110, 113, 115, 126, 142
splošna, 71
strokovna, 88
virtualna, 125
jezik, 6, 9–10, 15, 17–19, 21, 24–28,
42–43, 47–48, 51–52, 55, 57, 73,
82–83, 88, 90, 108, 138

K

kazen, 106
Kazenski zakonik (KZ-1), 68, 82,
99–103, 105–106, 110–115, 117
kazenskopravna obravnava, zako-
nodaja, 6, 8, 28, 30, 99–117, 125,
128, 131, 141
kazniv sovražni govor, 5, 9, 68,
70–71, 91

kazniva vsebina, 129
 kaznivo dejanje, 5, 28, 31, 99, 101–102, 104–106, 107, 109–112, 115–117, 131
 kolonializem, 41, 44–45, 49–51, 55–56, 58
 komentar, komentiranje, 17, 57, 68, 73, 75, 79–80, 106–108, 110, 124–130, 135–141
 ksenofobija, 6, 15, 17–19, 24–25, 45, 47, 58, 81, 100, 102, 131

L

LGBTIQ+, 18, 27, 72, 75, 113, 115

M

manjšine, 6–7, 17–18, 21–22, 24, 26–27, 30, 39–40, 46–49, 52–53, 57, 78, 100, 110
 marginalizirane skupine, 15, 17–18, 21, 24, 30, 39, 46, 49–50
 mediji, 6, 9–10, 15, 17, 22, 24, 29–30, 40, 45, 47, 49, 68, 71, 73, 79, 81, 90, 106–107, 123–131, 134, 136–142
 medijska pismenost, 9, 142
 medijske reprezentacije, 15, 31
 novi mediji, 124–127, 141
 Zakon o medijih, 68
 meja, 8, 19, 23–30, 41, 58, 116
 simbolna meja 40, 49, 51–55, 58
 migracije, 6, 8, 10, 15–19, 22–31, 47, 49, 57, 71, 75, 129–130

migranti, 15–16, 18, 24–30, 40, 46–47, 49–52, 54, 56, 71–72, 108, 110–111, 114–116
 moderiranje, 9–10, 68, 73, 76, 123–125, 128–142
 moški, moškost, 24–25, 27, 30, 45–46, 49, 55, 58, 70–71
 muslimani, 16–17, 26–27, 45–46, 49, 53–55, 58, 71–72

N

nacionalizem, 8, 10, 15–18, 22–25, 27–28, 31, 45, 47, 81, 100
 naklep, 99, 111
 narod, narodnost, 18, 25, 27, 40, 49, 57, 82–84, 89, 101, 112, 131
 nasilje 5, 8–9, 17–20, 22, 26–27, 31, 41, 44, 48–49, 56, 58, 69, 72, 99–100, 102–103, 110–111, 116, 127, 131, 134–135, 137–139, 141–142
 nestrpnost, 5, 8, 16, 44, 72, 77, 81, 88, 99–102, 104, 110–111, 116
 nevladne organizacije, 86
 nezakonito, 20, 31, 74, 128, 131–134, 136–138, 140
 novinarji, novinarstvo, novinarski, 17, 79, 106, 127, 135, 139

O

odgovornost, 81, 123–124, 128, 132–142
 orientalizem, 41, 55–57

osebna okoliščina, 22, 39, 41, 46,
49, 58, 67, 69, 77, 82–83, 89–90,
100–101, 105, 112

P

percepcija, 24, 29, 50, 69, 76
platforma, 10, 15, 22, 68, 86–87, 90,
123–127, 129, 131–135, 137, 139,
141–142
pokrivanje, ruta, 45, 53, 55; glejte tudi
hidžab
politika, politiki, politično 6–7, 9, 15,
17, 19–20, 23, 25–27, 30–31, 40,
43, 45, 47, 49, 56, 58–59, 71–73,
82–83, 89, 91, 99–100, 108, 112–
114, 126–127, 133, 141
pedsodki, 6, 15, 17–20, 23, 27, 31
pregon, 6, 29, 68, 73, 99–100, 102–
109, 111–112, 114, 116, 125, 128,
141

R

rasa, 44, 82, 110–112, 130, 131, glejte
tudi barva kože
rasizacija, 23, 40, 44–46, 49–50,
55–56, 58
rasizem, 6, 8, 10, 15, 17, 19, 23, 25,
27, 31, 39–40, 45, 58, 81, 104, 131
kulturni rasizem, 8, 39, 43–44, 55
razžalitev, 5, 70, 135; glejte tudi
žalitev
regulacija, regulativa, 6–7, 9, 20, 22,
45, 68, 90–91, 123–124, 127, 129,
132–134, 141–142

religija, 50, 55, 83–84, 89; glejte tudi
vera

reprezentacija, 7, 15, 31, 41–45,
48–50, 58

Romi, 17, 47, 52

ruta, 55; glejte tudi pokrivanje;
hidžab

S

sankcija, sankcioniranje, 6, 20, 32, 91,
105–106, 128–130, 134, 141
seksizem, 15, 17, 23, 26–27, 45–46,
51, 58, 81
simbolno, 7, 17, 19, 24, 26–28, 39–43,
47–49, 51–55, 58
sodišče, 8, 99, 101, 103–106, 108,
110–117, 123–124, 131, 134–142
sodna praksa, 8, 113, 123–124, 131,
134–135, 141–142
sovražni govor, 5–10, 15–31, 39–51,
55–59, 67–91, 99–105, 107–109,
111–112, 114–115, 117, 123–125,
127–142
splet, 6, 9, 19, 21–22, 24, 67–68, 71–
76, 79, 82–84, 89, 91, 105–107,
110, 123–132, 134–142
spletni portal, 24, 124, 130, 134–135,
137, 142
Spletno oko, 74–75, 86
spodbujanje sovraštva (javno), 5, 8,
70, 72, 90, 99–102, 107–111, 115,
131, 141

spol, 6–8, 10, 15, 18, 23–25, 27–28,
31, 39–40, 44–50, 55, 57–58, 69,
74, 77, 82–83, 89, 112

starost, 25, 69, 77, 82–83

status, 30–31, 42, 48, 51, 55, 141

stereotip, 20, 27–28, 45

Svet za odziv na sovražni (in diskri-
minatorni) govor, 75

svoboda izražanja/govora, 5, 6, 9, 20,
22, 72, 75, 99, 101–102, 104, 110,
113–114, 124, 130–132, 134–135,
139, 141–142

T

tehnologija, tehnološko, 6, 9–10, 26,
124–128, 130–131, 142

terorist, terorizem, 16, 28, 53

tožilška praksa, 8, 99, 101, 105, 115–
117; glejte tudi tožilstvo

tožilstvo, 8, 10, 86, 99, 101–117, 121;
glejte tudi tožilška praksa

tujec, tujci, 17, 24–26, 49, 53, 58

Turki, 46, 49–50, 56, 58

turški vpadi, 47, 50, 56–57

U

Ustava Republike Slovenije, 101, 109,
113

V

vera 7, 18, 24, 39–40, 46, 48–49, 55,
57, 82–83, 101, 112; glejte tudi

religija

verbalni delikt, 102

Višje sodišče, 8, 116

Vrhovno sodišče, 99, 102, 104–105,
114–117

Z

zakon, 19–20, 68, 101–104, 106, 109,
112, 114–115, 133–135, 142

zakonodaja, 9–10, 19, 28, 30, 74, 100,
102, 107, 123, 130–134

zaupanje, 90, 129

Ž

žalitev, žaljenje, 21, 27, 69, 74–75, 78,
90, 100, 102–104, 108, 112, 115,
135; glejte tudi razžalitev

ženska, ženskost, 20, 27, 45–46, 49–
50, 53, 55, 58, 70–72

Seznam grafov in tabel

Javno mnenje o sovražnem govoru

Graf 1:	Razumevanje sovražnega govora pri anketiranih	78
Graf 2:	Odnos anketiranih do sovražnega govora	80
Graf 3:	Mnenje anketiranih o odgovornosti in razlogih za sovražni govor	81
Graf 4:	Neposredne izkušnje s sovražnim govorom	84
Graf 5:	Počutje ob izkušnji s sovražnim govorom	85
Graf 6:	Načini ukrepanja ob soočenju s sovražnim govorom	86
Graf 7:	Razlogi za neukrepanje anketiranih oseb z izkušnjo sovražnega govora	87
Tabela 1:	Razširjenost izražanja sovražnega govora glede na naslovljeno osebno okoliščino	83

Kazenskopravna obravnava javnega spodbujanja sovraštva, nasilja in nestrpnosti

Tabela 1:	Število kazenskih ovadb, vloženih na tožilstva, število obtožnic in število različnih izidov kazenskih postopkov	103
-----------	--	-----

Recenzija Vesne Leskošek

Monografija je rezultat večletnega raziskovanja sovražnega govora v razmerju do nacionalizma, rasizma, spola in migracij. Urednica monografije, Veronika Bajt, se s preučevanjem fenomena sovražnega govora ukvarja že več kot desetletje, o tem obširneje publicira v znanstveni periodiki, ureja monografije in tematske izdaje revij. V tej monografiji se s soavtoricami Ano Frank, Nežo Kogovšek Šalamon in Sergejo Hrvatič osredinja na koncipiranje sovražnega govora v razmerju do migracij, nacionalizma in produkcije Drugega, na interpretacijo podatkov javnomnenjskih raziskav o sovražnem govoru, na normativni in institucionalni okvir obravnave sovražnega govora ter na vlogo digitalnih platform.

V uvodnem poglavju Veronika Bajt razpravlja o razsežnostih problema definiranja in razumevanja sovražnega govora, ki ni preprosto pojasnljiv fenomen, ker se njegov pomen v različnih disciplinah razlikuje. Kar je v družboslovju in humanistiki dokaz sovražnosti, je v pravu težko opredeljivo in dokazljivo kaznivo dejanje. Za potrebe monografije je sovražni govor definiran kot govor »podrejanja in zatiranja skupin brez politične moči, kar pogloblja zgodovinske družbene neenakosti«. Gre za prakse družbene dominacije, umeščene v vrsto politik in družbenih institucij, ki krojijo vsakdanje življenje in življenjske poteke zatiranih skupin, pa tudi vseh drugih, ker želijo te politike ustvarjati kulture, okolje in odnos do teh skupin in da ljudje zavzamejo aktivne drže proti ciljnim skupinam. So torej intencionalne, in ne nevtralne. Pomemben okvir monografije je preučevanje posameznega polja sovražnega govora z upoštevanjem nekaj dimenzij, ki jih je treba preučevati v medsebojnem razmerju med družbeno in politično močjo, javnim diskurzom in normativnim okvirjem. Ta povezava zagotovi, da sovražnega govora ne razumemo le kot neke govorne prakse, temveč kot dejanje, ki povzroča posledice in učinke.

Prvo poglavje je kontekstualno in postavi razlagalni okvir nadaljnjim poglavjem. Po mnenju avtorice obstaja vrsta dejavnikov, ki krepijo nacionalizme in omogočajo narative ogroženosti, kar sproža

občutke negotovosti, nevarnosti in strahu. To omogočajo politični procesi v Evropski uniji, v katerih prevladuje desničarski populizem, ki migracije predstavlja kot element ogrožanja evropske identitete in kulture, v čemer imajo mediji pomembno mesto s spodbujanjem ali problematiziranjem takega javnega diskurza. V teh pogojih lahko postanejo diskriminacije sistemske, ker se pod pritiskom politike spreminjajo tudi institucionalne prakse. Primer je senzacionalistično medijsko poročanje o Romih, ki dokazano sproža nasilne komentarje. Poročanje o Romih pogosto sovпада z lokalnimi ali nacionalnimi kampanjami zoper Rome, ki temeljijo na njihovi domnevni deviantni naravi. Gre za izjemno vplivno sprego politike in medijev, ki močno slabša položaj ciljnih marginaliziranih skupin.

Pomembno je omeniti še dejstvo, da se v sedanjosti rasistični in nacionalistični sovražni diskurz hkrati prepleta s homofobnim, seksističnim in transfobnim diskurzom, ki krepi predsodke in ustvarja podobo brezizhodnosti, vseprisotne zarote proti narodom in državam, zato je verjetnost nasilnih dejanj toliko večja. Ta okvir avtorica aplicira na vprašanje, kako se sovražni govor uporablja za sredstvo politične mobilizacije, kako ciljane skupine konstruira kot Druge in katere so njegove posledice za vsakdanje interakcije in občutke pripadnosti. Temeljna ugotovitev je, da je sovražni govor instrument ohranjanja družbenega reda, ker ustvarja in utrjuje sistem predsodkov in stereotipov, ki zavirajo napredek in spremembe v smeri legitimnosti raznolikosti in človekovih pravic. To utrjuje družbene neenakosti in preprečuje napor, da bi jih zmanjšali ali celo odpravili, ker ne služijo le političnim ciljem, temveč tudi ekonomskim, ker ustvarjajo poceni delovno silo brez pravic. Zato je treba poleg sovražnega govora preučevati tudi njegov kontekst.

Ana Frank preučuje sovražni govor, ki konstituira kulturni razizem in ospoljeno drugačenje ter zarisuje mejo med normalnimi in deviantnimi, med mi in oni. Osrednje vprašanje je, kako različni afektivni imaginariji podpirajo sovražni govor ter kako na to učinkuje preplet osebnih okoliščin in položajev (intersekcionalnost). Avtorica ugotovi, da se predstavljena tematska polja imaginarijev, ki vključujejo predstave o moškosti in ženskosti ter s tem povezanih nevarnostih (nasilju, zaščiti),

o simbolnih mejah in identitetah prepletajo z rasizacijo in drugačenjem na podlagi osebnih okoliščin, kot so spol, etničnost, spolna identiteta itd. Sovražni govor ima v tem kontekstu pomembno funkcijo normalizacije reprodukcije imaginarijev in simbolnih hierarhij. Sovražni govor proizvaja sovražnosti (jih ne samo reproducira), je torej aktivna strategija za ustvarjanje sovražnosti, ki ustvarja vsakdanje prakse izključevanja in je institucionaliziran.

To podprejo tudi rezultati analize ankete, ki jo je Mirovni inštitut izvedel konec leta 2023 in na začetku leta 2024. Ana Frank in Veronika Bajt predstavita rezultate, ki pokažejo zaznamovanost sovražnega govora v Sloveniji z izrazitimi konceptualnimi in normativnimi napetostmi. Ljudje hkrati vrednotijo sovražni govor, ne da bi zares razumeli njegov pomen, kar zahteva nadaljnjo konceptualno diferenciacijo, metodološko poglobitev ter tesnejše povezovanje empiričnih ugotovitev z oblikovanjem javnih politik. Avtorici zaključita, da nejasno razumevanje razlik med kaznivim sovražnim govorom in drugimi oblikami netolerantne in nesprejemljive komunikacije povzroča tveganje, da bo sovražni govor hkrati prepoznan kot problem, a ostal družbeno normaliziran in reproduciran.

Z normativno ravno sovražnega govora se ukvarjata Neža Kogovšek Šalamon in Sergeja Hrvatič, ki na podlagi analize slovenske sodne prakse ugotavljata, da število obtožnic in obsodb zaradi javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti ostaja nizko, da je kazenski pregon zadev nedosleden in odvisen od subjektivne ocene posameznega tožilstva, da obtožni predlogi in sklepi o zavrženju pogosto ne preučujejo vseh elementov kaznivega dejanja in da obstajajo regionalne razlike v tožilski praksi. Gre torej za podoben problem, ki ga izpostavlja Ana Frank in Veronika Bajt, in sicer, da nejasnost opredelitve omogoča normalizacijo sovražnega govora.

Pomembno dogajanje glede sovražnega govora se odvija na digitalnih platformah, na katerih »algoritmična selekcija, komercialni interesi in hibridni modeli moderiranja bistveno preoblikujejo pogoje javne komunikacije«. Veronika Bajt, Neža Kogovšek Šalamon in Ana Frank odprejo razpravo o treh ključnih vidikih obravnave problema: vlogi

novih medijev in pomenu ekonomije pozornosti pri širjenju sovražnega govora, praksah moderiranja neprimernih vsebin v slovenskem kontekstu in pravnem okviru odgovornosti spletnih portalov. Avtorice na podlagi analize upravljanja spletnih platform zaključijo, da dinamike algoritmično podprte vidnosti vsebin spodbujajo širjenje konfliktnih in polarizirajočih objav, kar zahteva vse bolj premišljene prakse moderiranja, ki morajo upoštevati nove regulative, ki zahtevajo transparentnost in zaščito uporabnikov. Svoboda izražanja na teh platformah ni absolutna, zato jo je treba upravljati za zaščito drugih pravic in javnega interesa.

Monografija je kompleksno delo, ki se odmakne od ustaljenih razprav o sovražnem govoru kot o problemu pravne regulacije, preganjanja in kaznovanja. Avtorice pokažejo, da ima sovražni govor pomembno mesto v ohranjanju družbenih struktur in političnih sistemov, še zlasti zato, ker ostajajo temeljne dileme razumevanja, definiranja in ukrepanja nerazrešene. Monografija pokaže, da o sovražnem govoru veliko vemo, vendar glede tega malo naredimo, kar je predvsem rezultat odporov – zavestnih ali nezavednih – ki so potisna sila sovražnega govora. Preboje k odpravljanju sovražnega govora preprečuje ambivalentnost med potrebo po spremembah in udobju, ki ga sovražni govor zagotavlja. Kot vsaka oblika nasilja na hitro opravi s poskusi zagotavljanja enakosti, ki bi omogočili pravice in človečnost vsem enako ne glede na izvor ali osebne okoliščine. Enakost ni univerzalna ideja, prej nasprotno, neenakost je za mnoge veliko privlačnejša, ker omogoča vzpostavljanje in vrednotenje razlik, ohranjanje razmerij moči in hierarhij. Monografija s temi spoznanji v slovenski prostor vnaša nove perspektive in razumevanje funkcij sovražnega govora, vendar hkrati tudi jasno pove, kateri so rešitve in izhodi.

Recenzija Roka Smrdelja

V obdobju, v katerem se soočamo z naraščajočo družbeno polarizacijo, v katerem se stopnjujejo družbene napetosti in antagonizmi, se krepi sekuritizacija ter militarizacija družbe in v katerem je javna razprava vse izraziteje prežeta z afekti, se zdi, da je problematika sovražnega govora aktualnejša bolj kot kadar koli do zdaj. Ravno zato je izid monografije *Sovražni govor v Sloveniji* izjemno relevanten. Monografija je namreč pomemben prispevek k razumevanju pojavnosti, konceptualizacije in družbenih posledic sovražnega govora v slovenskem prostoru. Na eni strani omogoča sociološki vpogled v strukturne temelje tega pojava, na drugi pa prinaša izvirne empirične ugotovitve o slovenskem javnem mnenju o sovražnem govoru, pravnih vidikih njegove obravnave in njegovih formah v digitalni medijski sferi, ki je danes osrednja arena njegove amplifikacije. Ob tem monografija odpira tudi vprašanje, kakšne so možnosti za njegovo učinkovito omejevanje in družbeno regulacijo.

Prispevki v monografiji izhajajo iz predpostavke, da sovražni govor deluje kot sredstvo vzpostavljanja in ohranjanja neenakih razmerij moči oziroma kot »govor podrejanja«, usmerjen proti pripadnikom družbenih manjšin. Vpenja se v številne aktualne družbene procese, kot so nacionalizem, rasizem, spolne hierarhije in migracije. Krepijo ga tudi širši družbeni procesi, zlasti vse bolj razširjena sekuritizacija družbenih pojavov, ki pogloblja občutke ogroženosti in utrjuje strah, ksenofobijo ter predsodke do družbenih manjšin. Pomembno vlogo pri vzpostavljanju sovražnega govora imajo imaginarne predstave o Drugih, ki oblikujejo javno dojemanje določenih skupin kot ogrožajočih za »dominantno« družbo ne glede na to, ali so te skupine dejanska grožnja. Ta vidik je v monografiji empirično ponazorjen z intervjuji in s fokusnimi skupinami s predstavniki družbenih manjšin.

Čeprav empirične ugotovitve monografije niso spodbudne, so pomembna družbena diagnoza zdajšnjega stanja. Pokažejo, kje smo, in hkrati nakazujejo smer nadaljnjega delovanja, tako v raziskovalnem kot tudi v politično-normativnem smislu. Ugotovitve javnomnenjske

raziskave razkrivajo, da prebivalci Slovenije sovražni govor sicer deklarativno obsojajo, vendar ga pogosto razumejo kot nespoštljivo ali žaljivo komunikacijo, pri čemer je pripravljenost za njegovo prijavo razmeroma majhna. Ob tem večina vprašanih odgovornost za njegovo širjenje po internetu pripisuje predvsem posameznikom, precej manj pa algoritmom in delovanju digitalnih platform. Vse to nakazuje, da širša javnost sovražni govor pogosto razume abstrahirano od družbenozgodovinskih pogojev njegovega nastajanja ter kot individualiziran in psihologiziran pojav, ki je predvsem posledica »nesramnosti« tistega, ki ga izreka, brez zavedanja, da odseva družbene hierarhije. Ravno zato učinkovita obravnava sovražnega govora zahteva informiranje o naravi tega pojava, predvsem s krepitvijo državljanske in medijske pismenosti, ter premislek o strukturnih pogojih, ki ga generirajo.

Do podobnih rezultatov prihaja tudi pravni del raziskave, ki razkrije, da pregon kaznivega dejanja javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti v Sloveniji ostaja razmeroma omejen, saj se le majhen delež ovadb konča z vloženim obtožnim predlogom, še manj pa z obsodilnimi sodbami. Raziskava hkrati osvetli izrazite regionalne razlike v pregonu, močno odvisnost postopkov od presoje posameznih tožilcev in specifične težave pri dokazovanju spletnega sovražnega govora, povezane z omejeno hrambo IP-podatkov. Tem značilnostim se pridružujeta tudi razmeroma visoka stopnja tolerance do ostrega političnega govora in ozka interpretacija 297. člena Kazenskega zakonika, zaradi česar je prag za njegovo kazenskopravno sankcioniranje v Sloveniji postavljen razmeroma visoko. Tako stanje je zaskrbljujoče, saj je sovražni govor oblika simbolnega nasilja, ki se lahko materializira v konkretnih praksah, kot so represivni ukrepi, zločini iz sovraštva in druge oblike neposrednega, fizičnega nasilja. Če na področju obravnave nasilja velja načelo ničelne tolerance do vseh vrst nasilja, si lahko tudi v tem kontekstu zastavimo vprašanje, v kolikšni meri bi moralo analogno veljati načelo ničelne tolerance do sovražnega govora.

Obravnava sovražnega govora v digitalni medijski sferi pokaže, da ga nekatere temeljne značilnosti delovanja digitalnih medijev (npr. algoritmi, hitrost potovanja informacij, kratkost sporočil) izrazito krepijo.

Vendar pa monografija pri obravnavi digitalnih medijev ne obtiči pri tehnološkem determinizmu, ampak se dotakne tudi širšega družbeno-političnega konteksta. Obravnava problematiko odgovornosti spletnih portalov in sodno prakso Evropskega sodišča za človekove pravice v primerih Delfi AS proti Estoniji, MTE in Index.hu proti Madžarski ter Sanchez proti Franciji, ki postopno oblikujejo standarde odgovornosti za spletne sovražne komentarje. Posebna pozornost je namenjena tudi novemu evropskemu regulativnemu okviru, zlasti Aktu o digitalnih storitvah, ki od platform zahteva večjo transparentnost pri moderiranju vsebin in delovanju algoritmov.

Vendar pa je za raziskovalce in oblikovalce politik glavni izziv pri obravnavi sovražnega govora prav sodobni družbeni kontekst, ki vse bolj zabrisuje meje med tradicionalnimi političnimi in ideološkimi delitvami. To je še posebej vidno v kontekstu sodobnega neokonservativizma, ki je apropiiral jezik demokracije in človekovih pravic (torej diskurzivni teren, ki so si ga do pred kratkim lastili »progresivni« glasovi), zaradi česar se v imenu svobode izražanja, ene temeljnih demokratičnih svobod, pogosto upravičuje širjenje sovražnega govora in legitimira izključujoče pozicije. Sovražni govor zato dobiva vse bolj prikrite in čedalje subtilnejše oblike, ki apropiirajo demokratične mehanizme in se predstavljajo kot legitimni del javne razprave. Prav ta sposobnost diskurzivne prilagoditve je osrednji teoretski in politični izziv, obenem pa je glavni katalizator sodobnih procesov dedemokratizacije in globalnega drsenja v avtoritarizem.

In ravno zaradi neugodnih družbenih obetov prihaja monografija *Sovražni govor v Sloveniji* ob pravem času. Njena odlika je v tem, da je kljub teoretski poglobljenosti napisana jasno in pregledno. Ne nagovarja samo strokovne javnosti, ampak tudi oblikovalce javnih politik, študente, učitelje, novinarje in širšo zainteresirano javnost. Za nas vse odpira prostor za razmislek o tem, kako v sodobnih družbenih razmerah ohraniti in krepiti demokratične temelje družbe.

O avtoricah

VERONIKA BAJT je doktorirala leta 2003 na Univerzi v Bristolu. Leta 1998 je diplomirala na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani, leta 1999 pa magistrirala na Central European University v Varšavi. Podoktorski študij je opravila na Masarykovi univerzi v Brnu (2005-2006). Področja njenega raziskovalnega dela so med drugim študije nacionalizma, ksenofobija in rasizem, migracije, sovražni govor, dezinformacije, diskriminacija, konstrukcija nacionalnih identitet – o teh temah je predavala tudi na Univerzi v Bristolu, na Masarykovi univerzi in na International University Institute for European Studies. Od leta 2006 je raziskovalka na Mirovnem inštitutu.

SERGEJA HRVATIČ je magistrica prava. Zaposlena je kot mlada raziskovalka in asistentka na Mirovnem inštitutu. Trenutno je doktorska študentka na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, smeri mednarodno pravo. Na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani je leta 2021 magistrirala z delom *Odgovornost zaščititi v primeru pandemije COVID-19*, za katero je prejela nagrado Društva za Združene narode za Slovenijo.

ANA FRANK je doktorirala leta 2013 na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Leta 2007 se je kot mlada raziskovalka zaposlila na Mirovnem inštitutu in sodelovala pri več slovenskih in evropskih projektih. Med letoma 2004 in 2007 je kot podiplomska študentka v Turčiji študirala na Univerzi v Ankari in Univerzi v Istanbulu, kjer se je učila turškega jezika in obiskovala predavanja iz študij spolov, kulturologije in antropologije. V letih 2012 in 2013 je prejela štipendijo Sveta za znanstvene in tehnološke raziskave Turčije (TÜBITAK) in kot gostujoča študentka opravljala raziskavo za doktorsko disertacijo na Univerzi Sabancı v Istanbulu. Študirala je tudi na Univerzi v Lodžu na Poljskem in na Florida International University v ZDA. Objavila je več strokovnih in znanstvenih člankov v domačih in tujih znanstvenih revijah.

NEŽA KOGOVŠEK ŠALAMON je diplomirala na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani leta 2002 in doktorirala leta 2011. Magistrirala je leta 2004 na Pravni fakulteti Univerze Notre Dame v ZDA. Leta 2006 je opravila pravniški državni izpit. Od leta 2004 do 2018 je bila raziskovalka pri Mirovnem inštitutu. Šest let je bila njegova direktorica. V tem obdobju je kot raziskovalka sodelovala pri 32 znanstvenoraziskovalnih in akcijskih projektih. Njena bibliografija obsega več kot 350 bibliografskih enot. Je sourednica in soavtorica več znanstvenih zbornikov. Od leta 2018 je slovenska članica Evropske mreže proti rasizmu in nestrpnosti pri Svetu Evrope (ECRI). Od leta 2018 do 2022 je delala kot vodja Oddelka za ugotavljanje diskriminacije, svetovanje in zagovorništvo pri Zagovorniku načela enakosti. Je docentka in nosilka predmetov Medijsko pravo in Primerjalno pravo na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem. Od 1. januarja 2023 opravlja funkcijo ustavne sodnice.